

Koululaisryhmä seuraamassa, kun Elvi Mattila kehrää.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

kuuluu asiaan. 4H-kerholla on oma näyttelynsä. Oppaana on lisäksi entinen museonhoitaja Ritva Helminen, jolta olen saanut todella paljon viisautta ja oppia museonhoidossa. Somero-Seuran väki on yleensä mukana talkoissa toinen toistaan auttaen. Kotitalousopettajat Tuula Salomäenpää ja Marita Nokka tuovat kaikki seiskaluokat erikseen tutustumaan museoon, josta olen erityisen iloinen. Maija Piispainen jo aikoinaan aloitti tämän perinteen.

Ensimmäisenä kesänäni Tapio Horila halusi, että järjestetään museolle leikkikalunäyttely. Näyttely oli minulle uudenlainen haaste. Ensin leluja tuli hitaaseen tahtiin, mutta onneksi vauhti kiihtyi. Vanhojen lelujen lisäksi hankimme nykyajan leluja Kuismalta vertailun vuoksi. Paljon tuli arvokkaita vanhoja leluja, ja pöydät täyttyivät. Hannele Salo ras-ki tuoda upeat nukkinsa näyttelyyn. Mikkolan kukkakauppa lahjoitti paljon kauniita ruusuja pöydille. Näyt-teille asettajia oli lopulta 31 ja näyt-telyssä kävi n. 500 henkeä. Tapio Horila tuli näyttelyvieraksi ja oli tyy-tyväinen. "Mutta missäs on hakohä-rät ja käpylehmät?" hän halusi tie-tää. Ainakin käpylehmien osalta asia tuli korjattua.

Elvi Ainalinpään näyttelyitä on nähty useampiakin museon toistu-vassa. Näyttelyissä on ollut upeita kirjailtuja tekstiilejä. Tuu tuu tupak-

kirulla -näyttely oli yhteinen näytte-lyketju neljällä Hämeen Härkätien museolla. Jokaisella museolla oli oma teemansa. Someron torppamu-seon näyttelyn aiheena olivat toisaal-ta kartanot ja toisaalta härkien käyt-tö maataloudessa. Viimeisimpiä näyttelyitä museoajanani oli Ossi Lembergin maalaisaiheisten maala-usten näyttely. Suurista tauluista osa oli maalattu Saksassa, kun koti-ikä-vää piti karkottaa. Tauluista tuli elä-västi mieleen lapsuus heinätöineen, elonleikkuineen, metsätöineen ja kinkereineen. Ossin Kalevala-sarja Sammon taontoineen oli tuvan puo-lella. Näytteillä oli myös Somero-Seuran arkistosta Ella Matilaisen akvarelleja ja Antti Luukon tauluko-elma, jotka oli lahjoitettu seuralle jo aikaisemmin. Tässä näyttelyssä Ossi Lemberg ehti olla itse juttele-massa näyttelyvieraiden kanssa ja kertomassa tauluistaan. Tämä näyt-tely veti väkeä museolle paljon.

Yksi museoemännän järjestämä näyttely oli "Miljoonan toukan näyt-tely" museon tuomien katveessa. Tuomet oli paketoitu harsoon, sa-moin liikennemerkki ja kaikki sopi-vasti kohdalle osunut. Tämän suu-ren vaivan olivat nähneet tuomen-kehrääjän toukat. Yllätyin, kun huo-masin miesten huusinkin olevan hy-vin paketoitu. Kulmissa vielä roikkui isot verkkopussit täynnä toukkia, joita oli uskomattoman paljon. Kielsin tuon mukavuuslaitoksen käytön, sil-

lä siihen mukavuus loppuu, jos verk-kopussillinen toukkia tulee niskaan. Moni kävi ihmettelemässä, ja "Mil-joonan toukan näyttelystäkin" tuli menestys.

Talkoita ehti museolla olla mel-kein joka sorttia, milloin missäkin rakennuksessa. Malkakattoja korjat-tiin joka kesä, ensin luhtiin ja lättiin, sitten talliin, aittaan, latoon ja här-käpiahtoon. Tallia ja aittaa nostettiin ja piahton alimpia hirsistä uusittiin toi-sen kesänä. Piahton alahirsi olikin ihan muhuna, kiitos hevosmuura-haisten. Seuraavaksi tehtiin tuulimyl-lyyn kokonaan uudet sekä yläkatto että alakatto. Se olikin akrobatiaa parhaimmillaan. Savusauna sai var-sinaisen vanhanajan tuohimalkaka-ton. Savusaunan kiuasta korjaavat ja entisöivät Turun Ammattikorkea-koulun opiskelijat Timo Kinnusen joh-dolla. Eräänä kesänä Torppa sai van-han ruukkutiilikaton suojakseen. Myös Pitäjänmakasiinit saivat puh-distuksen ja uuden maalipinnan, niin katot kuin seinätkin. Tupajumejakin torjuttiin talkoilla pariin otteeseen. Riukuaitaakin tehtiin talkoilla, ja aina väliin tuli raikas raesade. Syksyllä ja keväällä koko museo siivotaan tal-koilla. Luhdin tekstiilit ja vaatteet pi-tää ravistella ja tuuletella hellävarai-sesti. Tuvan puolella myös tuuletel-laan vaatteet ja ravistetaan matot. Hermannin päivänä on aina heinä-talkoot museonmäellä. Se on perin-ne.

Viljo Holtinen toi Porista ryhmän Somero-kierrokselle heinäkuussa 2008.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Somero-opas Maija Liisa Hyytiäinen matkamessuilla 2007 edustamassa Someroa ja Somero-Seuraa.

Kuva Pirita Kämi.

Museoemännällä on ollut "komen-tooran" rooli siinä mielessä, että viika-temiehet yrittävät aina niittää emännän kauniit ketokukat. Vaan mahtuuhan mäelle metellä, ja hauskaahan se vaan on, kun huumori kukkii.

Vaan mitä olisivat talkoot ilman tal-koomuonitusta? Useimmiten ruoka on papusoppaa ja kyytipoikana on hyvää kotikaljaa ja pullakaffeet vielä päälle. Talkooruokien hankinta ja valmistami-nen on oma seremoniansa. Teettää toi-tä sopankeittäjille. Papusopat nautitaan yleensä kivikupeista puulusikalla. Nu-o-remmat näitä välineitä oudoksuvat ja vieroksuvat, mutta sehän on vain uusi elämys. Tiskaaminen on hankalaa, kun museolla ei ole oikeata kaivoa, mutta kerrankos nuo nyt tiskaa kotonakin.

Talkooruokia ovat laittaneet Ritva Helminen ja Aila Talonen, ja maukasta

kotikaljaa Onerva Ollonqvist. Kah-via ovat keitelleet Alitalon Niina ja museoemäntä. Niina on myös va-lokuvannut talkoita ym. touhuja museolla jo monena vuonna. Las-si Tuominen, Armo Kuisma ja Sauli Kaipainen ja tietysti "Foto-Virta-nen" ovat kuvanneet lähes kaik-kia talkoita museolla.

Museoilla on ääretön määrä "näkymätöntä työtä" ja ne työt näkyvät vasta kun ne jäävät teke-mättä. Museoilla ei talkoille tois-ta päättä näy, korjattavaa ja uusit-tavaa riittää kaiken aikaa. Me van-hemman sukupolven ihmiset alamme jo kärsiä kaiken maail-man vaivoista, joista ei niistäkään loppua tule. Kovasti kaivataan nuorta väkeä museolle. Uskon, että reippaita ja osaavia nuoria

saadaankin mukaan museotoimin-taan. Apua ja neuvoja olemme val-miit antamaan, ja ehkä vielä tartum-me töihinkin, kukin voimiemme mu-kaan.

Museovieraat tulevat useimmiten kauempaa ja ihmettelevät, kun löy-tyy näin kaunis ja rauhallinen museo-miljöö keskeltä kaupunkia. He tosi-aan kyselevät paljon ja viihtyvät pit-kään museolla. Hevoskierto on mo-nellekin kävijälle outo kummajainen. Nyt syksyllä on viimeksi käynyt vie-raita Sambiasta. Vieraskirjasta on helppo nähdä kävijät ja heidän koti-paikkansa. Toki somerolaisetkin käy-vät, ei passaa moittia. Paakkosen Mikko on yksi ehdoton jokakesäinen museon ystävä ja löytyy muitakin in-nokkaita tutkijoita. Museoemäntä saa aina uutta oppia, varsinkin näil-tä somerolaisilta tietäjiltä ja taitajil-ta.

Olen kertonut tässä lähinnä Torp-pamuseosta, joka onkin minun rau-han tyyssijani. Musta tupa on iha-nan rauhoittava, ja se kertoo omaa tarinaansa jokaisella hirrellään. Jät-täessäni museon hoitamisen nuo-remmille huomaa pehmeän laskun museolta onnistuneen hyvin. Pitäjän päivän kahvitusta taisi olla kesän suu-rin ponnistus, ja siihenkin sain pal-jon apua. Irene ja Eino Lähteenkor-va lupautuivat kahvitukseen avuksi jo paljon ennen juhlia. Kadoksissa olleet kahvimaidotkin lopulta löytyivät ja kaikki sujui viimeistä kahvimukil-lista myöden hyvin. Kiitos kaikille avusta ja tuesta.

2008 museoemäntä pakkasi faneriaskinsa ja nosti jalat seitsemännelle seinähirrelle. Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Kuppi-Kustaan perhe

Irene Roos 1938, o.s. Blixt.

Johan August Roos tuli perheineen Tammissaaresta Someron Kuitelaan vuonna 1869. Hän tuli hyvän saven perässä, sillä hän oli ammatiltaan savenvälälä. Savenvälälä oli myös hänen poikansa Kustaa, joka syntyi vuonna 1873 ja tunnettiin ammattinimellä

Ilmari Roos, s. 1910.

Kuppi-Kustaa. Kustaa oli isoisäni, jonka perheestä kerron.

Kustaa avioitui Irene Blixstin kanssa. Irene oli siihen saakka kulkenut isänsä kanssa räätälimässä. He kulkivat sen ajan tavan mukaan talosta taloon ja viipyivät aina niin kauan, kun talossa räätälintöitä riitti. Kustaa ja Irene asettuivat naimisiin mentyään Kuitelan Ali-Lukumiehelle. Siellä syntyi vuonna 1908 äitini Inkeri, joka myöhemmin asettui asumaan Saarentaan kylään. Vuonna 1910 syntyi Ilmari, joka oppi ammattinsa isältä ja hyvin nuorena löysi työtä Keravalta Savion tilitehtaalta. Hän kaatui jatkosodassa.

Kustaa perheineen muutti Iha-

Enni Roos, s. 1913.

mäen Anttilaan, missä syntyi Klaara Pauliina (Paula) 1911. Hän asui perheineen Somerolla ja leskeksi jäätyään muutti Lonjalle. Enni-poika syntyi vuonna 1913. Hänestä tuli ahkerä työmies: teki maataloustöitä, ahersi saviverstaassa ja kotiaskeissa ja hoiti karjaa aina tyytyväisenä ja iloisena. Hän kaatui talvisodassa. Leo syntyi vuonna 1916. Vanhempien veljeensä verrattuna tämä oli elämäntavoiltaan värikkäämpi; voisi sanoa, että hän oli täydellinen huvilvi. Samassa työ- ja asuinpaikassa hän ei kauan viihtynyt. Vuonna 1918 syntyi Ragnar Vilhelm Valdemar, joka oli vanhempien veljeensä verraten rauhallinen ja luotettava. Asui koko ikän-

Inkeri Mäkelä, s.1908.

Paula Jokiniemi, s. 1911.

Leo Roos, s. 1916.

paista" ja tuntui, etten kuitenkaan ehdi olla hänen kanssaan tarpeeksi. Isä nukkui pois 8.4.2007.

Museo avataan yleisölle yleensä vappuna. Kävijöitä ei silloin juurikaan ole, mutta talven jäljiltä muita hommia on riittämiin. Torppakin on kylmä melkein koko toukokuun. Kalenterejani seiatessa huomaan toukokuun merkinnöistä, että aina ovat museoemännän varpaat olleet jässä.

Äitienpäiväksi laitetaan hehkuvan punaiset pelargoniat toistuvan ikkunoille. Paisamit voi laittaa ikkunoille vasta kesäkuussa, ne kun ovat kovin hallanarkoja. Pelargoniat, museon ruutuikkunat ja hirsiseinä on kuin taideteos, joka houkuttelee ohikulkijainkin kuvaamaan idylliä. Pelargoniat pitää istuttaa kunnollisiin saviruukkuihin, sillä muovi ei museolle kuulu.

Kerran ohikulkija otti ilmoitustaululta numeroni ja soitti katselevansa museon ikkunalla pelargonian oksalla istuvaa sinitiaista. Riensin apuun, mutta ensin ihailin lintua minäkin pihalta käsin. Avasin oven, ja näin museomaskotti pääsi vapauteen. Oravat, nuo suloiset otukset, ovat myös meikoisia veitikoita... Niitä pääsee sisälle joka kolosta ja ne saavat museon hälytykset soimaan kellonaikaan katsomatta. Anteeksi naapurit!

Kerran, kun olin tuvassa yhden koululaisryhmän kanssa, niin ihmettelin mitä he kuiskivat ja nauravat ja pyysin kertomaan minullekin. Yksi heistä sitten sanoi: "Me odotamme tuon hiiren hyppäävän sun niskaasi tuolta parrun päältä." Kurkin ylös ja hiiri hipsi tiehensä. Se lienee ainoa hiiri, jonka koko aikana museon torpassa näin. Viitteitä hiiristä kylä yleensä ilmaantui talviaikaan. Kerran oli nakerettu kotitekoista saippuaakin.

Eräänä kesäisenä sunnuntaina oli

Lapset tekivät käpylehmiä.

Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

Leila Järvinen osallistui leikkikalunäyttelyyn 2001.

Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

pimeää, ukkosti ja satoi kaatamalla. Ulko-ovi piti laittaa säppiin, että ei tullut vesi tupaan. Istuin tuvan pöydän vieressä ihmettelemässä luonnonvoimia. Silloin vintillä alkoi kuulua: "Uuhuu uuhuu." Se oli epä-määräistä ukkosen myötä kovenevaa ääntä. "Kummitteleekin vielä", ajattelin. Seurailin valvihkaa, ettei vintistä vaan ala näkyä mitään karvajalkoja. Mielikuvitukseni laukkasi täyttä vahtia. Kummitus pysyi vintissä ja onneksi sain myöhemmin Ollonqvistin Voiton tarkistamaan, mitä vintillä oikein tapahtuu. Voitto kiipesi vinttiin, ja selvisi, että siellä oli pulu tai parikin. Ne siellä hädisään huhuilivat ja kummittelivat.

Toukokuu on kiireinen museokausi. Turistit ovat liikkeellä ja koululaiset samoin. Koulujen museopäivä

teettää paljon työtä. Pitää hankkia talkoolaiset, työnäytökset ja erilaisia leikkejä ja pelejä kävijöiden viihdykkeeksi. Muistaakseni ensimmäisenä museokesänäni oli viisi kehrääjää. He kehräsivät ukkonen ladan seinustalla. Seuraavina kesinä olivat vakituiset avustajat Elvi Ainalinpää ja Helena Korkiala. Jossakin vaiheessa saatiin mukaan myös varttinällä kehrääjä. Kerran Pentti Heinonen näytti pellavankehräystä koululaisille. Viime kesänä Eivillä oli kaverina Anja Känkänen, ja hän esitteli nypläyksen saloja. Luutamestari Erkki Aalto kuuluu vakioesiintyjänä koulujen museopäivään. Erkki tekee erilaisia luutia, opettaa luudantekoa ja heittää sopivaa hauskaa tarinaa mukaan.

Lapsille mieleinen lelu on hiiren-tappolaitte. Myös käpylehmiä teko

Museoemäntä muistelee

Maija Liisa Hyytiäinen ja Tapio Horila Torppamuseolla leikkikalunäyttelyssä 2001. Kuva Matti Horila.

Sain pestin Somero-Seuran museon- ja arkistonhoitajaksi kokouksessa 2.3.2000. Ensimmäinen pestini alkoi 13.3.2000 ja kesti puoli vuotta. Tämän jälkeen työskentelin museolla joka kesä aina vuoteen 2008 asti, jolloin olin palkkalistoilla vain toukokuun. Juuso Tiirakari ja Niina Alitalo hoitivat museon kesällä 2008. Molemmille nuorille museo on entuudestaan tuttu paikka. Juuson äiti Leeni Tiirakari on historian opettaja, ja varmaan on koluttu läpi kaikki mahdolliset museot. Niina Alitalo taas on kasvanut museon nurkissa alle alakouluikäisestä tytön tylleröistä. Niina on innokkaasti autellut kummitätiä kaikissa museon askareissa. Tuleva kesä 2009 on vielä auki sikäli, että uusi museoemäntä tai isäntä on vielä "hakusessa". Voisi kyllä

mainita, että hyvä ehdokas fundeeraa asiaa nyt tosissaan.

Erlaisia vaihtuvia näyttelyjä museolla on pidetty hyvällä menestyksellä. Somero-Seura ja Somerniemi-Seura pitävät vuorotellen pitäjänpäivät. Somero-Seura tekee joka toinen vuosi suosituksen kesäretken. Tupakanäytämökin hauskutti yleisöä museon pihapiirissä yhden kesän.

Talkoot kuuluvat myös museolle, aina on jotain uusittavaa ja korjattavaa. Museonhoito on oikea ikuisuusprojekti. Talkoot ovat mukavaa yhdessäoloa, huumorilla viedään läpi vaikeammatkin tehtävät. Maakuntamuseo antaa yleensä avustusta katkojen ym. korjauksiin, joskin tänä vuonna määrärahat olivat päässeet loppumaan ja avustusta ei tullut. Someron kaupunki antaa avustusta vuosittain. Viime vuosina on taidet-

tu päästä kirjanpidossa vähän plus-san puolelle.

Museokesinä ainoa asia, joka tuotti minulle suurta sisäistä ristiriitaa oli, että halusin tehdä ja hoitaa työni museolla kunnolla, ja aikaa museolla kului paljon. Halusin myös olla veteraani-isäni kanssa, apuna ja tukena. Olimme aina kuin "peppu ja

Toistuvan pelargoniats.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen

Valdemar Roos, s. 1918.

sä Joensuun kylän tuntumassa. Hän oli Niemen Hellän aviomies ja tunnettiin Niemen Valtena. Kustaa Roosilla oli lapsia jo aika liuta, ja kun vuonna 1920 syntyi Liisa, ottivat Pälikönkulman Lehtoset tytön hellään hoitoonsa, koska heillä ei silloin ollut vielä omia lapsia.

Aikuisesti vartuttuaan hän sai kasvatusvanhemmiltaan omakotitalon Heikintien varrelta. Liisa oleskeli siinä muutaman vuoden mutta myi talon ja oleskeli sitten eri puolilla Etelä-Suomea. Kahdeksas lapsi Lotta Kaarina syntyi vuonna 1922 ja kuului vilkkaampaan sarjaan, joka halusi nähdä maailmaa, ja hän muutti jo nuorena pois Somerolta ja edelleen Ruotsiin.

Vuonna 1924 perhe muutti Ali-Akustin mäen syrjään. Samana vuonna syntyi Tyne, tomera tyttö jo pienestä pitäen. Vuonna 1927 syntyi Lyyli, joka kuoli puolivuotiaana. Perhe muutti Ihamäen Anttilan Takapel-

Liisa Aaltonen, s. 1920.

Kaarina Niemi, s. 1922.

toon vuonna 1928 ja samana vuonna syntyi yhdestoista lapsi Aimo. Minä synnyin äidilleni Inkerille kuu-kautta ennen Aimo-enoa. Isoäitini Irene Roos otti minut hoitoonsa vaikka olin hänelle jo kahdestoista kapaloitava.

Siihen maailman aikaan, kun ei ollut lasten vaatteita, lapset käärittiin kapaloon niin, että kädetkin oli tiukasti käärittyinä ja päällimmäiseksi kiedottiin vielä kapalovyö. Kaarina joutui hoitelemaan meitä pienempiä, Aimoa ja minua. Koulukin jäi sivuseikaksi.

Kuppi-Kustaa oli nykyaikaisesti ajateltuna omalaatuinen tyyppi. Irene-vaimon ollessa vielä nuori, kun jo muutama lapsi oli syntynyt, hänen teki mieli käydä kotonaan Salamalla ja hän puhui asiasta Kustalle. Tämä murahti: "Men vaan mut viä kakaras kans!"

Ei silloin kuljettu autoilla vaan omilla jaloilla, ja niin jäi vierailu te-

Tyne Tammi, s. 1924.

Aimo Roos, s. 1928.

kemättä. Muulloinkin vaimo sai kovaa kohtelua. Kuppi-Kustaa kävi silloisen tavan mukaan saviastioita kaupalla. Pakkasi astiat rekeen tai kärryille ja ajeli pitkiä matkoja ja oli öitäkin pois. Palattuaan kotiin saattoi hänellä olla vieras naisystävä mukanaan ja Irene-vaimon täytyi vielä naisellekin kahvit. Näitä juttuja ei ole ihan helppo ymmärtää.

Kustaa ja Irene asuivat viimeiset yhteiset vuotensa Takapellossa. Tila käsitti n. 14 hehtaaria peltoa ja talossa oli myös karjaa. Saviverstas oli erillään Pärnämäessä. Siellä edelleen valmistettiin kukkaruukkuja ja kaikenlaisia astioita.

Asumismukavuudet olivat retupe- rällä. Rakennuksessa oli tupa ja kaksi pientä kamaria, eteisestä oli ovi vinttiin, palikatikkaita kiivettiin ylös eikä ollut mitään kaiteita. Vintissä ei ollut huoneita, mutta Kaarina nukkui siellä koulutyttonä kesäisin. Kerran hän käveli unissaan petivaatteet kainalossa. Äiti-Irene oli kauhuissaan, kun huomasi, että tyttö unissaan käveli.

Muistan vielä, kun sauna oli puolen kilometrin päässä joen rannalla. Kun Irene ylhäällä lauteilla pesi lapset, lauteilla oli vain penkki, eikä missään mitään kaiteita. Kuuma musta kiuas ammotti alla. Vahinkoja ei tullut, ja lapset säilyivät terveisin aikuisiksi. Mistä siunaantui se määrä ruokaa ja vaatteita, kun ei ollut lapsilisiä eikä muuta sosiaalista avustusta.

Kuppi-Kustaa kuoli 58-vuotiaana vuonna 1931. Irene osti ruotsalaiselta seudulta Siuntiossa 15 hehtaarin maatilan ja muutti sinne vuonna

Irenen ja Kustaan talo Takapelto.

1937. Hän otti mukaansa nuorimmat lapsensa Tyynen ja Aimon sekä minut tyttärensä tyttären. Tyne oli silloin jo lopettelemassa oppivelvollisuuttaan mutta kävi jatkoiluokat Siuntiossa. Aimo ja minä olimme yhdeksän vuoden ikäisiä ja Irene-äiti oli muuttovuonna 49-vuotias. Siuntiossa hän hoiti taloustyöt sisällä ja siinä sivussa teki ompelutöitä naapureille. Näin hän jatkoi nuoruutensa ammattia ja sai siitä lisäansiota.

Me nuoret teimme maataloustyöt ja hoidimme karjan. Kotieläimiä oli joka lajia, lehmiäkin enimmäkseen seitsemän. Tyynellä oli paljon raskaita töitä, vaikka hän oli vasta neljän-toista ikäinen, mutta sinnikäs ja ahkera. Työ oli liian raskasta Tyynelle, koska hän toisinaan valitti, että aamuisin lypsyllä ollessa korvissa soi ja silmissä siritti. Kaikki vedet ja karjanruoka piti kantaa. Me Aimon kanssa olimme neljä vuotta nuorempia ja kävimme koulun loppuun.

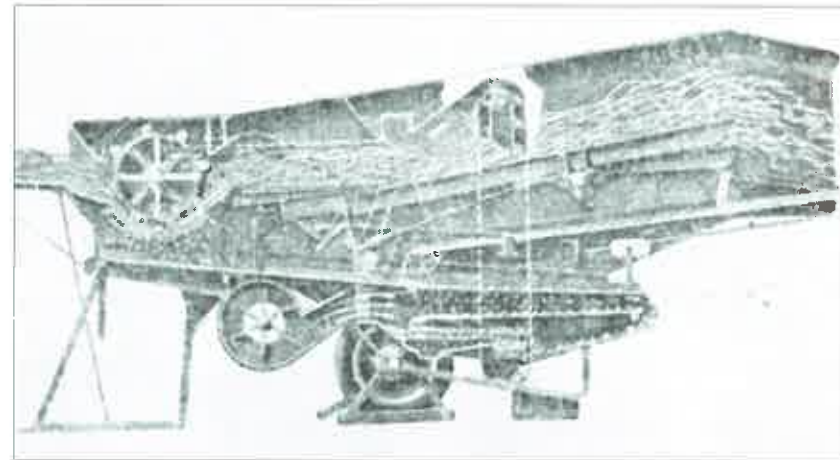
Tyine meni naimisiin ja muutti Karkkilaan. Hän vietti siellä loppuelämänsä. Aimo otti haltuunsa Siuntion maatilan ja piti sitä jonkin aikaa, mutta rupesi sitten taksimieheksi Mäntsälään. Hän asuu tällä hetkellä Sipoossa, ja on ainoa elossa oleva Kuppi-Kustaan jälkeläinen. Irene tuli vielä vanhoilla päivillään takaisin Somerolle asumaan ja kuoli vuonna 1967.

Kuvat kirjoittajan.

Tappurointi

Ennen puimurien aikakautta maataloudessa viljojen puimiseen käytettiin tappureita. Niitä oli tehoiltaan eri suuruksia. Kotonani oli pienin koko, Sirkka-niminen. Pikku-Sirkaksi sitä nimitettiin.

Tappuri oli merkillinen laitos, jossa oli monta eri kokoista siivaa eli pyörää, joita yhdisti remmit. Pitkällä, noin 10 senttiä leveällä paksulla remmillä tappuri yhdistettiin moottoriin. Tätä remmiä sanottiin valtaremmiksi. Tämän remmin avulla tappuri saatiin käyntiin. Kun viljaa syötettiin aukosta sisään, pyörivä kela irrotti tähkämäistä jyvät. Vilja kulki elevaattoriin, jossa oli remmiin kiinnitetyt kupit. Kupit kippasivat viljan elevaattorissa kiinni oievaan torveen ja siitä säkkiin. Säkin tullessa täyteen linkua kääntämällä vilja ohjattiin toiseen säkkiin. Mylläri vaihtoi täysinäisen säkin pois ja laittoi tyhjän tilalle. Kohlimet eli pöyhijät kuljettivat oljet ja akanat tappurin toiseen päähän, jossa "noka" alla oleva henkilö kantoi ne pinkkaan. Pinkan päällä oli vastaanottaja, joka levitti oljet ja sotki pinkan tiukkaan. Akanat kulkivat samaa tietä, mutta alemmalla rataa. Ruumenet ja rikkaruohon siemenet kulkivat eri sihtien kautta tappurin alle.

Viljan kulku puimakoneessa. Oivan iso tietosanakirja 1963.

Tappuroinnissa tarvittiin vähintään kuusi henkilöä: liikikantaja, pöydälle antaja, syöttäjä, mylläri, pahnien ja akanoiden poistaja ja pinkkamies. Jos tehtiin ulos olkisuovaa, kantajia tarvittiin kaksi.

Tappuri oli monine remmeineen ja pyörineen vaarallinen kone. Liian lähelle remmejä ei saanut mennä. Jos kovaa vauhtia pyörivään remmiin osui, niin huonosti siinä kävi. Hyvin harvoin kuitenkaan tapahtui mitään onnettomuutta. Lapsia varoitettiin pienestä lähtien, ettei tappurin lähelle käynnin aikana saanut mennä.

Tappurointi oli likaista ja pölyistä puuhaa. Vallankin kauran seassa joskus oli paljon ruskaohdaketta ja siinä nähtiin siemenhahtuvia irtosi. Koko makasiini oli täynnä pölyä ja hahtuvia. Ne harmittavaisesti tunkivat silmiin, suuhun ja vallankin nenään.

Kerran kauraa puidessa seassa oli paljon ohdaketta. Naapurin Mirjami oli nokan alla oikia kantamassa. Tuli päivällisaika ja kone pysäytettiin. Lähdimme kaikki ulos, ja Mirjami pyyhkäisi tomut ja hahtuvat pois kasvoiltaan ja alkoi laulaa: "Sen tähden maantiellä tanssin, kun metsien humina se soi, tämän kultaisen kulkurin valssin, tule kanssani tyttö-"

Myllyreisun tarina

Mun isäin Matti Näykki otti meittii kakaroitas kansas myllyreisul ja muutoinkin fölliis. Sillon mentiin Jokioisten myllyyn. Mää istusin kuorman päällä, mut isä itte käveli ylämäjes, kun tuli pitkältäs tasast niin se tuli kans kärryil ja rupes juttelemaan, et tääl Suomes on ollu simmonenkin aika (1918), kun on tullu maantietä pitkin kolme outoo miestä hevosil pysyt seljäs. Net tuli meilä ja sanosivat talon kolmel pojat, et nyt kaikki viljat heitit ja lihat kans. Net kokos tavaroita ja sanovat, et kun on koime poikaa täytyy kahren lähteet heitin kansas, kolmas saa jäärä kotja. Niin pojat sit päättivät et Jussi, kun on kaikkein piänempi, saa jäärä.

Jälkeenpäin mää kysyin isän sisarelt Raakeli tältä, et muistaaks hän tämmästä. Niin se sanos, et kyl hän muistaa hyvin. Niitten tulost oli vähän tiäretty ja oli joku viljasäkki pantu piiloon ja Maria-äiti, mun mummuin, näki kun net tulivat, niin se pani jonkun rahatukon muurin viäres rikkeimmän tapetin väliin. Net tulivat sit kamarin ja pyssyl uhaten sanosivat, et nyt kaikki rahat pöyräl. Mummu oli puristannu kukkarostas kaikki pöyräl. Sillon net olivat kiukustuneet ja sanoneet, et kyl talos enemmän rahhaa täytyy olla, ja uhkasivat ampuut mummu piirongin edes. Mummu sanos vaan et hakeka, ei sitä enempää ol. Net kohnas laatikot ja kaikki paikat, mut eivät löytäneet. Raakeli-täti sanos, et hän oli toisel kymmenel ja pelkäs kamalast äitin pualest. Ei net sitä vanhaa naista kumminkaan ampuu ja lähtivät pois.

Isän juttu jatkuu niin, et hänet viätiin Riihimäel. Kurjen Pekan tieto on, et Ruohosen Nikolai oli siin samas kyyris ja sit viäi muitakin. Raakeli-tätin tytär Pirkko on isältäs Karvian Paavoit kuullu, et Ollilan Karvian poikki oli kans ja sit se Ylöpirtin tuomari Juho Älli.

Vasemmalta Paavo Karvia, tunnistamaton, Matti Näykki ja Juho Näykki.

Kuva kirjoittajan.

Raakeli Karvia, Manta Mikkola ja kirjoittajan mummu Maria Näykki.

Kuva kirjoittajan.

Riihimäel miähet pantiin johonkin heinälattoon. Sit tuli naisii siihen ovel ja rupesivat ampuumaan heitit, mut kun hei oli heinäin alla, ei net osunu ja lähtivät poies. Sit tuli miähet ja komensi heitin parijonnoon laron etteen ja lähtivät marssittamaan heitit Riihimäen sillal, kun hei oli sillan alkupäässä, tuli sillalt santarmi valkosen hevosen seljäs ja huusi koval äänel, et silta räjähtää kohta. Kun hei sen kuuli, niin hei lakosivat siit paikast sillan molempiin pieiliin. Siin hei joutus Aku veljen kans eri sakkii. Akun sakki joutus kaupunkin puola ja net kaikki oli meinnanu joutuut saksalaisten vankiks. Mut kun sakis oli Ylöpirtin tuomari, niin se osas saksaa ja oli selittännä, et hei on valkosii eikä tartte ottaat vankiks. Tää on Ruahosen Nikolain kertomaa. Net oli sit menneet Turun junnaan. Äiti oli pistänyt lähteis Akun takivuorin väliin viiren markan setelin hakaneulai kiine ja sil rahat pojat pärjäs. Turust pojat kävelivät takasin kotja.

Isän sakki joutus mettän puola ja siit hei pääsi lähtemään kotjapäin. Ain kun oli joku talo, niin yks lähti kattomaan asuks siin punasii vai valkosii. Valkostein tykön oitiin syömäs ja yötäkin.

Mun sisarein Rauni oli Letkun Lintusyrjäs ompelukursseil. Kun isä vei sitä sinne, niin se oli Raunil jutellu, et siin talos oli heitit sillon kapinan aikaan syätetty. Siält hei pikkuhiljaa Torron suon kautta pääsi kotja.

Mummu oli rukoilevainen ihminen ja vei muu piänenä kirkkoon ja antoi kanferil maistuvan sokeripalan mun suuhuusain kun oikein väsytti. Uskon ett sillonkin rukous on poikki, koko perhet, sylvänäläisii ja ollilalaisii auttanu.

potti paljon talollisten tienpitohuolia, sillä sillan kantavuus oli hyvä.

Seuraavan kerran sillan merkitys korostui vuonna 1918 sisällissodan aikana. Sodan alkuvaiheissa punaiset ottivat vallan Somerollakin, mutta vähitellen punaisten sotamenes- tystä kääntyi ja joukot pakenivat itään. Turun suunnasta tulleet punaisten joukot räjäyttivät kivisillan 21. 4. 1918. Räjähdyks oli niin voimakas, että esimerkiksi läheisessä asumuk- sessa ikkunat helisivät ja klaffipi- rongin kansi aukesi. Vahingot eivät olleet silti kovin suuret, sillä vain sil- lan kansi vaurioitui. Kevyt liikenne jat- kui, kun sillan kanneksi oli tuotu Långsjön kartanosta paksuja lankku- ja, joita pitkin voitiin tilapäisesti kul- kea. Pian kivisillan alapuolelle raken- nettiin vähän tukevampi puinen tila-

Hovirinnan vanhan kivisillan tolppa, johon on hakattu vuosi- luku 1895 ja kirjaimet A A, jotka ovat mahdollisesti mestarin nimikirjaimet. Kirjoitus on vahvennettu liidulla. Tolppa on tallessa Hovirinnan tilan pihassa. Kuva Timo Alanen 2008.

Hovirinnankosken perkausta vuoden 1918 kesällä. Paetessaan puna- kaartilaiset räjäyttivät sillan. Kuvassa kapinaan osallistuneiden ja vangittujen omaisia pakkotöissä. Kuva Aina Lepän. Somero-Seuran kuva-arkisto.

päissilta, jota pitkin hevosetkin pää- sivät kuormineen kulkemaan. Liiken- nettä räjäytys ei silti paljoakaan hai- tannut, sillä voitiin käyttää kiertotie- tä, joka kulki Kennintien ja Ävikinsil- lan kautta. (Somero ja Somerniemi 1499 – 1999, s. 208; Kalle Listo- maan muistitieto).

Kivisillan korjaukseen osallistui- vat punavangit, jotka oli majoitettu Pitkäljärven maamiesseurantalolle. Lisäksi työssä oli muutama ammat- timies. Työtä ja vankeja valvoi aseis- tettu suojeluskunnan vartiomies. Ky- län lapset olivat kovin kiinnostuneita työmaasta ja kävivät seuraamassa

työn edistymistä. Punavangit lauloi- vat lauluja, jotka herättivät kyläläisis- sä pahennusta ja sen takia lopulta lapsia ei päästetty työmaalle katse- lemaan. (Kalle Listomaan muistitie- to.)

Liikennemäärät kasvoivat ja Här- kätie päällystettiin 1960-luvun alus- sa. Kivisillan alapuolelle rakennettiin uusi betonisilta, joka valmistui vuon- na 1963. Pian tämän jälkeen kivi- silta todettiin tarpeettomaksi ja se pu- rettiin kaivinkoneella. Sillan kivet pudotettiin vesistöön. (Totti Nuorita- lon muistitieto).

ni ohoi.” Tämä kappale oli uusi sil- loin, ja niin mentiin valssin tahdissa syömään.

Tappuriväki saatiin kokoon naa- purien talkooavulla. Kaikki autoivat toisiaan. Ainakin meillä päin systee- mi toimi hyvin, eikä tarvinnut välttä- mättä rahaa käyttää. Ennen puimu- reita tappuria kuljetettiin talosta toi- seen. Tämä oli monelle pienviljelijäl- le hyvä asia. Ei tarvinnut hankkia omaa tappuria, kun puitavaakin oli vähän.

Varhaislapsuudessani tappuria pyöritti onkapannu. Niitä oli pysty- ja vaaka-asennossa. Meillä oli pysty- asennossa oleva onkapannu. Sitä lämmitettiin puilla monta tuntia en- nen tappuroinnin aloitusta. Paine piti saada nousemaan tarpeeksi suurek- si, että se jaksoi pyörittää tappuria. Olin ehkä viiden vuoden ikäinen, kun pääsin isän kanssa katsomaan on- kapannun lämmitystä. Oli hauska seurata, kun pannussa ylhäällä ole-

vat pallot alkoivat liikkua sen mukaan kun paine pannussa nousi. Myöhem- min Pikku-Sirkkaa pyöritti niin sanot- tu maamoottori, jonka polttoaine- na oli petroli. Yrittäjä isä vanhalla auton moottorillakin Sirkkaa pyörit- tää. Moottorin säätö ei oikein toimi- nut, ja Sirkka oli vähällä lähteä len- toon kunnes ehdittiin säätää kierrok- set pienemmälle.

Tavallisesti tappuripäivät olivat syksyllä tai syystalvella. Heti, kun päivä valkeni, aloitettiin työt ja jat- kettiin pimeän tuloon asti. Meillä isä tavallisesti toimi syöttäjänä. Syöttä- jän piti varoa, ettei työntänyt käsi- ään liian lähelle pyörivää kelaa, kos- ka silloin olivat sormet vaarassa.

Pienessä tappurissa oli tärkeää, että pöydälle annettiin pieniä kasoja. Silloin syöttäjän ei tarvinnut kasaa selvittää ennen rumpuun työntämis- tä. Isän mieleinen pöydälleantaja oli naapurin Naimi. Hän toimi kuin kel- lon tärppästäkku. Pientä kasaa tuli

tauvoja pitämättä taajaan tahtiin ja niin saatiin puitua paljon pienellä puimakoneella ja jyvät irtosivat tar- kemmin.

Olen ollut tappurissa kaikissa muissa hommissa paitsi koneen käyttäjänä ja myllärinä. Ei ollut tar- peeksi voimia siirrellä raskaita vilja- säkkejä eikä tietoa moottoreista. Naimisiin mentyäni jouduin syöttä- jän paikalle, koska Kaunelassa oli aina ollut niin, että emäntä syötti. Mieheni mielestä se oli tappurin hel- poin homma.

On tämä maailman meno paljon muuttunut niistä ajoista. Nyt saa- daan vilja puitua suoraan pellolta suurilla puimureilla. Kaikki pitää olla suurta ja hetkessä pitää tulla valmis- ta. Kun minun elämäni aikana on tapahtunut näin valtava muutos tap- pureista puimureihin, niin mihin seu- raavan sadan vuoden aikana men- näänkään.

Ulkokuivan viljan puintia Kyrönmaässä 1960-luvulla. Kuvassa Kalle Salminen myllärinä, Kustaa Salminen syöttämässä ja Elma Salminen pöydälleantajana. Kuva Outi Tupalan.

Anteeksipyyntö

Joulumuoreja vieraili Otto Aukion valokuvaamossa vanhana nuutinpäivänä 7.1.1964.
Kuva Otto Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Eräässä viimevuotisessa joululehdessä oli kirjoitus vanhoista joulunviettotavoista. Kirjoituksessa kerrottiin myös joulumuoreista, jotka kuuluivat ennen joulun aikaan. Niin tuli mieleeni omat nuoruuden aikaiset joulut ja joulumuorina käymiset. Tuli näet muutaman kerran oltua mukana joulumuoritouhussa kyytipojan ominaisuudessa. Eräs matka joulumuorien kyytipaikana on jäänyt lähtemättömästi mieleeni. Vuotta en muista, mutta oletan sen olleen 1950-luvun puolessa välissä.

Pyhät olivat jo olleet ja menneet, kun kerran illalla naapurin tyttö soitti ja sanoi: "Meitä on koolia täällä muutama likka ja suunnittelemme joulumuoreiksi lähtöä tulevana sunnuntai-iltana. Vaatteet on meillä jo valmiiksi katsottuna, mutta kyytimies puuttuu. Isä sanoo olevansa jo liian vanha sellaisiin touhuihin. Hän antaisi kyllä hevosen jos sinä tulisit ohjaksiin." Niin jutteli naapurin tyttö asiansa.

No tottahan sitä ujoin poika lähtee, kun sellaiseen luottamushommaan pyydetään. Niinpä lupasin lähteä, mutta sanoin tulevani omalla hevosella varmuuden vuoksi. Lükuttaessa talvisen yön pimeydessä ja vierailia poluilla on visainta olla tuttu hevonen ajokkina.

Sunnuntai-iltana sitten valjastin meidän vanhan Ullan korireen eteen ja laitoin aika kasan heiniä reen pohjalle tytöille istuimeksi. Itselleni otin laudan patkan istuimeksi reen etuosaan.

Kun sitten ajoin sovittuun aikaan naapurin pihaan, tuli talosta ulos täysin vieraan näköisiä ihmisiä. Tytöt olivat totisesti nähneet vaivaa asujensa kanssa. Oli siinä tukevia tätejä jos oli komeita miehiäkin. Kaikkila oli lisäksi ohut harsokangas kasvojensa edessä tunnistamisen vaikeuttamiseksi. Vain äänistä pystyin heidät tunnistamaan.

Aluksi kävimme naapureissa Vahlionkulmalla. Tytöt olivat tyytyväisiä,

kun totesivat, että ei heitä taideta tunnistaa edes lähinaapureissa.

Matkamme jatkui Hämeen Härkätietä pitkin ja poikkesimme kaikissa taloissa, mutta Pajulan kylän keskivaiheilla käännymme ja palasimme takaisin Taka-Pajulaan, josta jatkoimme matkaamme Härkätietä pitkin Tammen Letkulle. Monessa talossa illan mittaan käytiin, eikä mitään kommeluksia onneksi sattunut. Illoisin mielin jatkoimme matkaa.

Härkätieltä käännymme Patamontielle, jolloin kulkusuunta olikin jo kotikumille päin. Tulimme tiellä kohtaan, jossa tie kulkee läpi kuusikon. Siinä tien vieressä kasvavien suurten kuusien oksat muodostavat katon tien päälle, ja tiellä kulkiessa tuntui kuin kulki pimeässä tunnelissa. Kuusikossa mennessämme hevosen käytös äkkiä muuttui; se nosti päänsä ylös ja vilkuili ympärilleen. Muistan ajatelleeni: "Mitähän Ulla pelkää?"

Samassa kuului takaani reestä

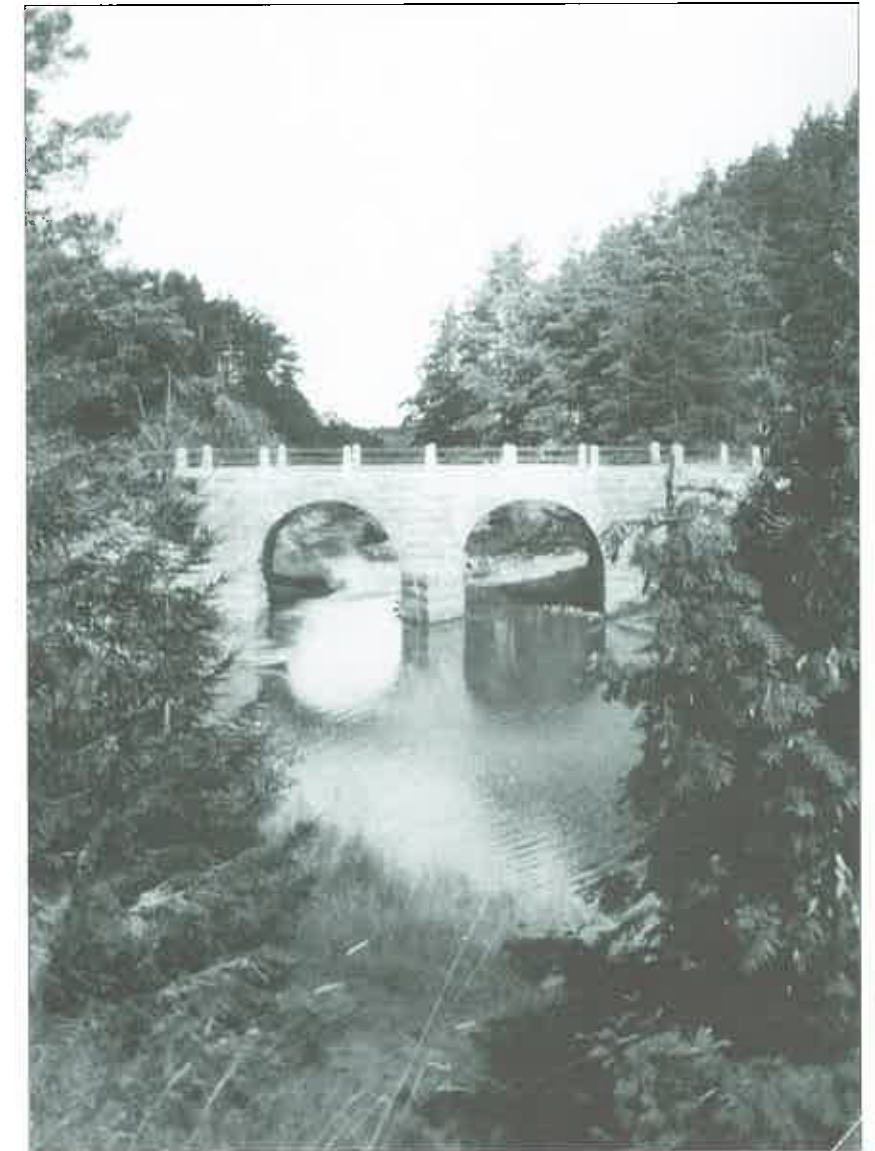

Hovirinnan puurakenteinen silta. Kuva on otettu ennen kivisillan rakentamista vuonna 1895. Vasemmalla on Långsjön kartanon vesipumppu, joka on käynyt tuulivoimalla. Nähtävästi pumppu on rakennettu juuri ennen kuvan ottamista, sillä maassa näkyy olevan vielä rakennustarpeita. Kuva Timo Alasen.

Sota-arkistossa säilytettävään vuoden 1695 karttaan on piirretty samanlainen tie joen kummallekin rannalle. Varhaisin selkeä kuva sillasta – jonka nimeksi on vakiintunut Hovirinnansilta – on piirretty vuoden 1695 kyläkarttaan. Siihen on kuvattu Pitkäjärven talot – ja kartano – joen eteläpuolelle sekä silta Hovirinnan sillan paikalle kosken yläpuolelle. Sen länsipuolelle on jokeen piirretty vesimylly. Kosken ylä- ja alapuolisen vedenpinnan korkeusero on ollut noin 1,5 metriä. Alempana on ollut lampi, joka on nimetty uudelleen myllyn rakentamisen jälkeen: *Myllylammi*.

Teiden ja siltojen huono kunto aiheutti jatkuvasti eripuraa, sillä talollisten piti kunnostaa tiet ja sillat. Hovirinnansilta on ollut puurakenteinen 1890-luvulle saakka. Vuonna 1893 puinen silta vielä päätettiin korjata, mutta uusi kivisilta rakennettiin pian tämän jälkeen vuonna 1895 (Someron historia II, s. 353). Puusillasta on olemassa valokuva, josta näkyy sillan rakenne nähtävästi juuri ennen kivisillan rakentamista.

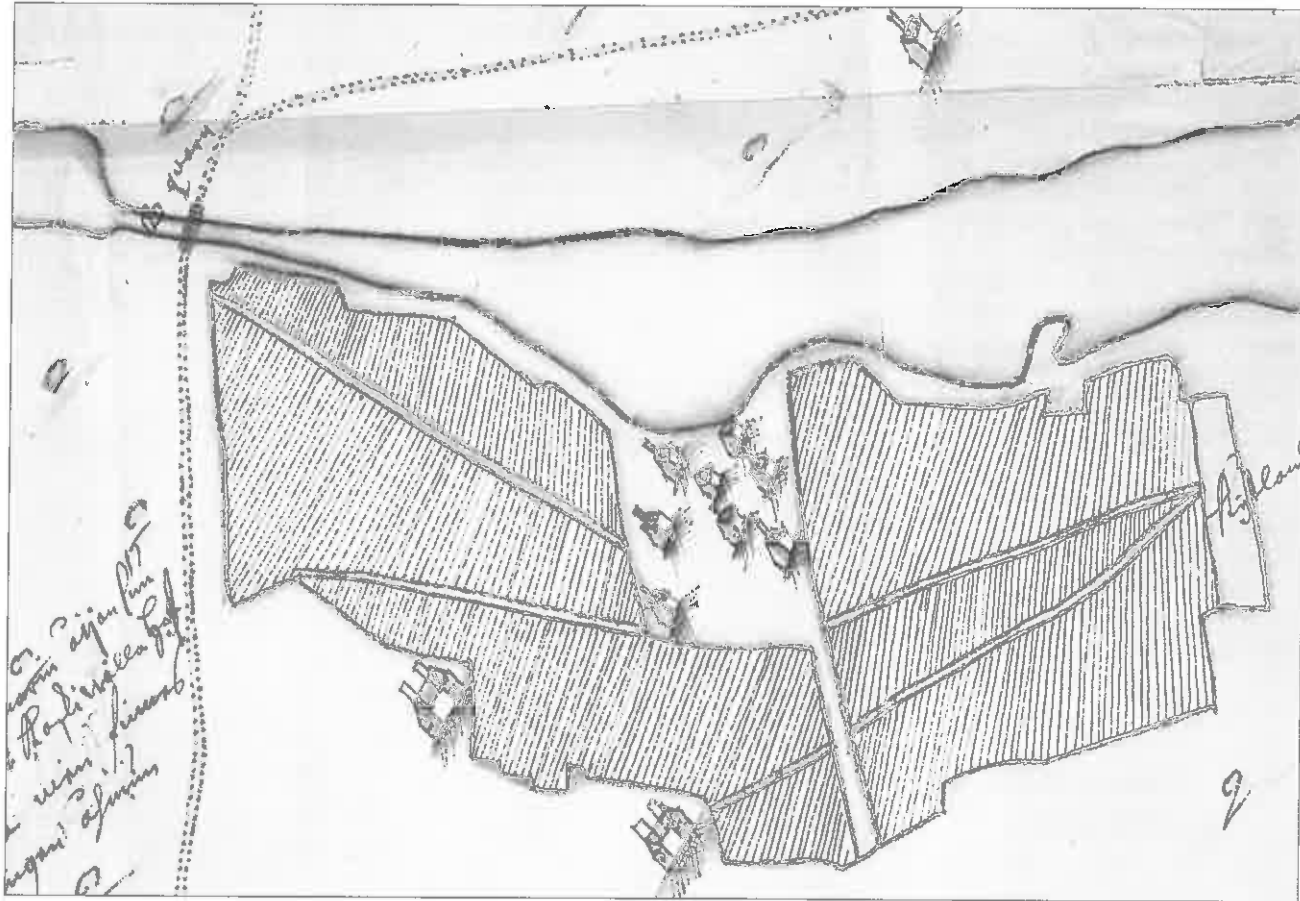
Uusi kivisilta oli rakennettu vuonna 1895. Kivisillan yhteen pystytolppaan oli hakattu rakentamisvuoden vuosiluku. Epäilemättä kivisilta hel-

Hovirinnan kivisillan holvit 1900-luvun alussa.

Kuva Ritva Nuoritalon.

Hovirinnansilta

Hovirinnansilta kuvattuna Kosken suunnasta Somerolle päin 1900-luvun alussa. Kuva Ritva Nuoritalon.

Osa Pitkäjärven kartasta vuodelta 1695, johon on piirretty Härkätien käyttämä silta (Maanmittaushallituksen arkisto H 72 1-2). Kuva Timo Alanen.

Hämeen Härkätien reitti on kulkenut Koskelta Somerolle päin joen etelärantaa, mutta Pitkäjärvellä tie ylittää Paimionjoen eli Someronjoen. Ylityspaikalle on rakennettu silta. Paikka on valittu huolellisesti, sillä on kerrottu, että veden syvyys ylityskohdassa on ollut huomattavan pieni: kahlaamalla on päässyt yli helposti, tavallisesti vettä on ollut noin puoli metriä.

Saattaa olla, että Someronjoen eteläpuolelta on aiemmin kulkenut rinnakkainen reitti suoraan Pitkäjärveltä Someron kirkolle, sillä Ruotsin

tyttöjen kauhea kirkaisu ja reki tuntui hajoavan altani. Putosin reestä. Kun taas jotain tajusin, huomasin olevani tiellä kyljelläni, ohjaket olivat käsissäni ja hevonen seiso takajaloillaan. Tiellä reen ympärillä näin ihmishahmoja. Joku oli nurin ja toinen jaloillaan, kovaa huutoa ja juoksemista oli ympärilläni. Kun pääsin seisomaan, yritin rauhoitella pahoin pelästynyttä hevostani samalla seuraten kovaa menoa tiellä ja kuusikossa. Huomasin, että ihmisiä oli enemmänkin. Mitä ihmettä tämä meininki oikein oli? Sitteen alkoi selvitä, kun kaksi peräkkäin juoksevaa kaatui aivan viereeni. Siinä talvisessa pimeydessä näin, että joukossa oli tumma-asuisia poikia, jotka juoksivat tyttöjä kiinni pestäkseen heidän kasvonsa lumella. Saatuaan tyttöjen kasvot pestyä häipyivät pojat kuusikon kätköihin.

Poikien mentyä tytöt palasivat rauhoittuneen hevosen luokse. Toisia tyttöjä tuntui naurattavan, mutta kyllä hiljaista itkuaikin kuului.

Kerrattiin tapahtunutta ja katseltiin vaurioita. Pojat olivat hyökänneet metsästä kuusien suojasta rekeen tyttöjen syliin. Siinä rytäkässä reen syrjälaudat eivät enää kestäneet vaan hajosivat kappaleiksi ja lensivät tielle. Matkan jatkaminen tuli nyt hankalaksi, kun reen pohjalle sopi vain muutama kerrallaan istumaan. Loppumatka tultiin vuorotellen kävellen.

Kulkiessamme pohdimme tapahtunutta ja mietimme, keitä pojat olivat ja mistä he tiesivät tulomme. Minulle alkoi hiljalleen valjeta karmea totuus. Olin näet pari päivää aikaisemmin käynyt Tammelan puolella kylässä ja muistin kertoneeni, että olin luvannut lähteä tytöille kyytimieheksi. Enpä ikimailmassa olisi uskonut tutujen poikien järjestävän sellaista yllätystä. Onneksi ei sattunut mitään suurempaa vahinkoa.

Loppumatkalla ajattelin kertoa tuuden tapahtuneesta, mutta en kehdannut, vaikka syylisyys raskaasti painoikin mieltäni. Tytöt, jos satutte tämän lukemaan, ja muistatte tuon matkan, niin esitän näin jälkikäteen mitä nöyrimmän anteeksipyyntöni.

Kissa

Kissa kotiutui ja sai nimen Lilli. Kuva kirjoittajan.

Viikko sitten tullessani kotiin, pihalla oli vastassa laiha, harmaa, mustaraidallinen kissa.

Avasin ulko-oven ja menin hakemaan ruokatavaroita auton takalaahtikosta, jonka kannen olin avannut. Kissa oli loikannut autoon, repinyt muovipussin rikki ja söi ahaasti sämpylää. Hätistin kissan pois ja menin tavaroineni sisälle.

Vein maitoa ja loput sämpylästä rapulle. Kissa alkoi latkia maitoa. Vähän ajan kuluttua oven takaa kuului maukuna. Katsoessani ovesta kissa luikahti salamana sisälle. Kun annoin lisää ruokaa, se vei sen miltei käsistä. Nälkä oli valtava. Yllättävän rohkealta se vaikutti. Mikään vilikissa se ei voinut olla, eikä sovinolla mennyt ulos.

Vähän ajan kuluttua löyhkäsi tosi pahalle. Kun menin katsomaan takahuoneeseen, lattialla oli iso läjä. Oli pakko siivota heti, että haju lopuisi.

Kissa asettui kuin kotiinsa. Hypäsi keittiön sänkyyn ja kehräsi kuu-

luvasti. Koiralla oli ihmettelemistä kun moinen kilpailija tulee noin vain. Kun Tutu-koira meni lähelle, sähisi ja murisi kissa kipakasti. Tutu puolestaan alkoi haukkua sitä. Oli siinä totuttelemista puolin ja toisin.

Eilen koira hermostui uuteen asukkaaseen oikein kunnolla ja ajoi sen pois ruokakupilta, jonne kissa hyökkäsi aina ensimmäisenä. Tähän asti se oli antanut kissalle etuoikeuden syödä ensin.

Koiraan on uusi tilanne vaikuttanut siten, että aamuisin kelpaa kauppuuro, joka aina ennen jäi syömättä. Ainoastaan riisi ja makaroni kelpasivat. Kuppi oikein nuollaan puh-taaksi.

Laitoin kissan ulos mennessäni asioille. Takaisin tultuani se on toistaiseksi ilmestynyt oven taakse. Olen kysellyt kaipaako kukaan lähistöllä tällaista kissaa. En vielä tiedä, onko sillä jossain toinen koti. Monenlaisia kissoja on vuosien varrella pihalla juoksennellut, mutta yksikään niistä ei ole asettunut heti taloksi.

Koisthudassa sanottua...

Mennyttä aikaa ja elämää ja siihen kietoutunutta ympäristöä ja naapurustoa muistellessa tulee mieleen henkilöt, joiden sanonnat ovat jääneet muistin lokeroihin. Sanonnat ovat aikansa ja sanojan persoonallisuuden ilmentymiä ja suurin osa sanojistakin on jo ajan rajan tuolla puolen.

Koisthudassa sanottua:

– Taas se selskapi alkaa, sanoi Tammelinin Suoma, kun koulu syksyllä alkoi.

– Mää ajoin niin kovin, ettei ollut mittään määrää, sanoi Korpelan Kössi, kun moottoripyörällä Turusta tuli.

– Kaikkea se ryssä teettää, sanoi Paakkosen Väinö, kun talvisodan aikana kanalan ikkunoihin peitteitä nauhasi ja ruutu särkyi.

– Kyi miun on tää juurikkaan viljely lopetettava. miult männöö syiki holkkiin, sanoi Romun Toivo, kun sokerijuurikasta harvensi.

– Milläs mää sit hevosel heinii hajen, jos mää sen pojjes panen, sanoi Hipan Toivo.

– Kyllä se sen pyyn paistaa, kun sinä ammut, sanoi Paakkosen Väinö Aarnelle, kun tämä oli Inkerin kihlainut.

– Kyi toi raha on sit sukkela, kun sitä tullee sisäl kun pikilankaa, mut ulos menee kun köyttä, sanoi Vanhalan Vihtori.

– Ei se vielä mittään, jos lehmä huiskasee paskasen hännän kaulan ympäril, mut se, kun se vettää sen hiljaa pojjes, sanoi Hipan Toivo, kun lypsyltä tuli.

– On se sit sukkela, kun tappurin kela lyä viljanjyvää niin kovin, mut se ittää vielä, ihmetteli Suorannan Venneri.

– Ihmisen elämä on kuin kelkka mäes: Se lähtee ensin hiljaa, mut pian vauhti kiihtyy, ja sit se mennee niin kovin, ettei tahro mukan pyssyyt. Mut sit alkaa vauhti hiljentyt ja hiipuut, kunnes loppuu lopulta koko-nas, sanoi Vanhalan Vihtori.

– Oi se hito hyvä, kun ol puu ies,

sanoi Romun Toivo, kun jarruton traktori alkoi metsässä vieriä rinnettä alas.

– Kasvaleskelee juaskelee, sanoi 2-vuotias Sepän Reijo, kun ikkunas-ta kahta varista katseli.

– Kuinkas sitä nouset, ellet ensin lankea, sanoi Hipan Toivo, kun kaverille ei ryyppy kelvannut.

– Jumankaut! Mitäs mei sit syärään, jos se net villipurkit kaasi, sanoi Mäkiän Antti, kun Olanderin Aaro kattoa korjattaessaan ruokakomeroon putosi.

– Minun on syränhermoni ihan riekaleina, sanoi Tammelinin Suoma, kun koulukeittolassa oli sattunut huono päivä.

– Pulla tukkoo, mut pipokset mähööt vielä, sanoi Käkösen Eino kahvipöydässä.

– Näkemiin, vaikei nähtäis ennen kuin luumyllys, sanoi Korpelan Kössi.

– Kylmar sitä makkijaa maitoo jois kuka vaa, sanoi Väinön Liisa, kun sähkömiehet pyysivät maitoa ostaa.

– Älä takanas katto, kato ettees vaan, sanoi Hellen Martti Ristolle istuessaan Hakalan Erkin kanssa säkikukuorman päällä peräkäräällä Riston ajaessa ensi kertaa vasta ostetulla Zetorilla Jokioisten myllyyn. Vastoin tapojaan Risto totteli. Vasta myllyn pihaan päästyään hän vilkaisi taak-sensa, missä ei enää ollutkaan mitään peräkärä. Hän lähti sitä etsimään ja löysi myllykuorman miehi-neen Peltosuoita tien penkältä. Martti pahana: – Kun simmottoon ajjaa, ettei eres yhtikään takanas katto.

Roton Taunon tultua valituksi Humppilän kirkkoherraksi sattui minulla olemaan asiaa Rotoille. Paavo oli juuri purkamassa navettaladon seinäitä kivijalkaa pois, jolloin minä ihmettelään, mites se seinä nyt tosa tyhjän päällä pyssyy. – Kyi se siin Humppilän voimal pyssyy, sanoi Paavo.

– Tiät sää mistä tannii nostetaan? – En. – No torvist, sanoi Heniuksen Olli, joka ei osannut koota sanoa.

– On se nyt niin kuiva heinäaika,

et jos tahtoot hankon pystyyn tälläät, niin airan viäreen se on viätävä, sanoi Vanhalan Jussi.

– Itte minä sikani karjun tykö viän, sanoi Paakkosen Väinö, kun puolueaktiivi yritti vaikuttaa äänestyskäyttäytymiseen.

– Olet niin laiha, ettei taurikka tartu, muut kuin luumätä ja nahka-home, sanoi Korpelan Kössi.

– Miult kyssyy, vaihk itsekkii hyväsi tiätää, sanoi Romun Jorma, kun opettaja koulussa ensi kerran läksyjä kysyi.

– Sil pukil oli peukalon kynsi kun Romun Toivo, sanoi Vanhalan Hannu joulupukin käytyä.

Alakulo vaillitsi Koistuhdan koulun viimeisessä hartautilaisuudessa eikä sitä suinkaan parantanut ro-vasti Sulo Tasangon toteamus:–Kuvaavaa Someron kehitykselle on, että synnytyssosasto lakkautetaan ja hautausmaata laajennetaan.

– Joulupukil oli ihan pappan ääni, sanoi 4-vuotias Sakari, kun joulupukki oli lähtenyt.

Kuva Aila Talonen.

suusmuistoissaan Elina näyttäytyi hieman omalaatuisena ja useimmiten nokisena vanhana rouvana, joka ei epäsovinnaisesta olemuksestaan huolimatta pelottanut lapsia, päinvastoin. "Elinan luokse sai tulla vapaasti. Kesäisin Elinalla oli aina tarjota meille lapsille piapoa."

Elina tuntuu siis olleen kaikinpuolin mainio ihminen, eteenpäin menevä ja omannäköisensä. Elinan kuva ei kuitenkaan olisi tosi, jos väittäisin hänen olleen pelkkää hymyä. Raili Salo muistaa Elinasta myös sen toisen, haavoittuvan puolen. Sen, jota harva meistä paljastaa.

"Yksi vaihe Elinan elämässä oli eräänlaisena äitipuolena oleminen Somerniemen Aholassa. Toisten lapsista huolehtiminen ja avioliiton jääminen haaveksi katkeroittivat Elinaa. Parhaat vuotensa hän luovutti toisten käyttöön."

Ihmiselämää kuuluvat yksinäisyyden kokemukset toteutuvat nekin Elinan elämässä. Dickensin Suurten odotusten välistä löytyy pieni Hotalpolveria sisältänyt pussi, jonka kylkeen Elina on kirjannut 24. tammi-kuuta 1960 riipaisevat sanat: "On niin ikävä yksin."

Elina palaa jalanjäljilleen

Niin kuin sisarensa Elli Toivonen, saapui myös Elina elämänsä illassa lapsuudenkotinsa Salaman torpan läheisyyteen ja samalla isoäitini Hilja ja Virtasen auttavan käden luo. Postikorttileimojen perusteella voi päätellä, että viimeistään vuonna 1965 Elinan osoitteeksi on vaihtunut Kivisoja. Tuolloin Elina on siis ollut jo 71-vuotias.

Kivisojalla Elina asui Nestori Kankareen mailla vanhassa mökissä kunnes sen katto sortui. Tämän jälkeen Someron Lions-klubi järjesti Elinan kodiksi parakin. Rakennus sijaitsi alunperin Kultelassa, mutta sinne jääräpäinen Elina ei suostunut lähtemään, niinpä parakki siirrettiin Kivisojalle vanhan kodin paikalle.

Nykypäivän näkökulmasta vanhuksen asuttaminen työmaaparakissa ei täytä ihmisoikeuksia, mutta Elina lienee pienessä kodissaan viihtynyt. Kun voimat eivät enää riittäneet

yksin asumiseen, ei Elina olisi millään haiunnut muuttaa vanhainkotiin Härkälän kartanoon.

Halusi tai ei, viimeiset seitsemän ikävuottaan Elina vietti vanhainkodissa, kunnes siirtyi ajasta iäisyyteen marraskuun 26. päivänä 1981. Iso-tätini kuoli sisarusarjansa vanhimpana 87 vuoden kunnioitettavassa iässä.

Epilogi

Toisin kuin perheetön sisarensa Elli, Elina sai kuin saikin haudalleen asianmukaisen kiven. Vuosien saatossa tuo Someron vanha hauta-

usmaalla lepäävä kivi ehti kuitenkin jo laskeutua osittain maan sisään. Viime kesänä kunnostimme hautasetäni kanssa. Samalla kivi sai alleen uutta hiekkaa ja näin Elinakin sai leposijalleen uutta ryhtiä.

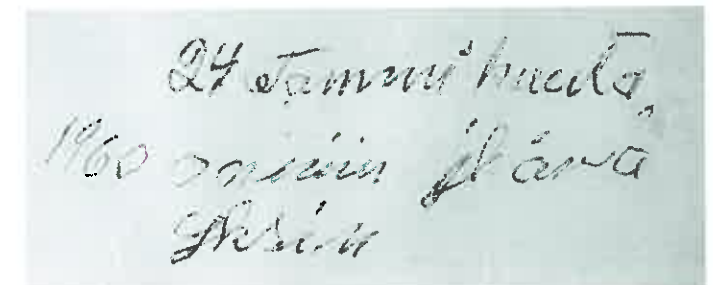
Kesäisin haudalla kukkivat orvokit. Ne muistuttavat pienen, mutta voimakastahtoisen ja omapäisen ihmisen tiestä.

Lähteet

Margit Kostanderin, Manu Kärjen, Raili Salo, Urmas Simon, Kaile Toivosen, Rauni Vaahtojärven, Olay Virtasen, Ella Vuolan ja Raili Välimäen haastattelut 2007–2008 sekä Elina Salaman jäämistö.

Elina Salaman jäämistöön kuuluvia postikortteja. Kuva Markus Virtanen.

Elina Salaman muistiinpano. Kuva Markus Virtanen.

Tässä Heinijärven kupeessa sijaitsevassa autotallirakennuksessa Elina asui 1940- ja 1950-luvun taitteessa. Humina-nimeä kantava talo on edelleen osittain asuinkäytössä. Kuva Markus Virtanen.

tä, ylioppilaan arvonimi vain on vaihtunut kauppatieteen maisteriksi ja sukunimi Vuolaksi. Joko nyt löytyisi aikalainen, joka osaisi kertoa Elinasta enemmän?

Puhelinkeskustelun myötä selviää, että Eila Vuolan isä omisti Härjänojaalla 1940-luvulla hankitun kesäpaikan. Elina asui kesähuvilan mailla olleessa autotallirakennuksessa sitä vastaan, että toimi huvilan "portinvartijana". Vuonna 1929 syntynyt Vuola muistaa Elinan pienikokoisena ja hiljaisena ihmisenä. "Hän oli tavattoman kiitollinen isälleni siitä, että sai meidän avullamme katon päänsä päälle."

Eila Vuolan muistikuvan mukaan hänen isänsä kesäpaikalla ei ollut erityisempää nimeä. Elinan jäämistöön kuuluvissa postikorteissa useimmissa on kuitenkin osoitteena Härjänoja, Kivimäki (huvila). Onko siis kyse samasta paikasta? Soitto Manu Kärjelle ohjaa minut Umas Sirron puheille. Härjänojalta ei Sirron käsityksen mukaan Kivimäki-nimistä taloa kuitenkaan löydy. Alan turhautua. Miten tämä mysteeri ratkeaisi?

Takaisin lähtöruutuun

Kirjoitustyöni uhkaa jäädä tyngäksi, ellen löydä ihmistä, joka olisi tuntenut Elinan myös hänen Somernie-

men vuosinaan. Tarvitsen peliin uusia nimiä. Ainoaksi vaihtoehdoksi jää siis aloittaa alusta.

Palaan vielä kerran Elinan vaatimattoman jäämistön pariin ja levittän pöydälle Elinalta jääneet vanhat postikortit. Epätodellisen pehmein sävyin maalatut joulutervehdykset ja nimipäivätoivotukset vievät minut 50 vuoden taakse, kauemmaksikin.

Hauskaa joulua! t. Signe

Hauskaa pääsiäistä toivottavat Vieno ja Erkki.

Onnea paljon Elinalle toivottaa pieni Marja-Riitta.

Keitä te mahdatte olla? Täysin yksin ei Elina elämäänsä elänyt, se on ainakin mukava huomata. Postikorttien tutkiminen tuntuu kuitenkin hyödyttömältä, koska allekirjoituksissa on lähes poikkeuksetta pelkkiä etunimiä. Yksi poikkeus kuitenkin löytyy. Sekin voi riittää, jos on onnea.

Sitkeys palkitaan

Elinan postikorttien joukossa on syntymäpäiväonnittelu, joka on päivätty puoli vuosisataa sitten, 9.2.1958, Elinan 65-vuotispäivänä. Allekirjoittajina ovat Raili ja Olavi Salo. Voisiko heistä jompikumpi olla vielä elossa?

Todennäköisyys tuntuu pieneltä, onhan kortin lähettämistä kulunut aikaa jo lähes puolikkaan ihmiselämän verran. Päätän kuitenkin yrittää.

Soitan jälleen Väestörekisterikeskuksen osoitepalveluun ja kerron johlankani: Salon pariskunta, joka on postileiman perusteella asunut Pusulassa 1950-luvun lopussa. Nainen langan toisessa päässä naputtaa tietoni koneelleen ja muutaman sekunnin hiljaisuuden jälkeen puhelinlangalla kuuluu vastaus: Raili Salolle löytyy kuin löytyykin osoite, ei kuitenkaan enää Pusulassa vaan Forssassa. Bingo! Kerrankin onni suosii minua!

Ystävän muotokuva

Soitto Raili Salolle vie minut keräteitolla Elinan elämän ytimeen. Neiti Salaman nimi herättää Salossa välittömästi muistikuvia ja enemmänkin. Raili Salossa olen löytänyt ihmisen, joka oli Elinan ystävä.

Käy ilmi, että Salo on kotoisin Somerniemen Nummenrannasta, jonka läheisyydessä Elina asui omassa pienessä mökissään. "Kävin Elinan kanssa usein marja- ja sienimetsässä ja kylällä asioilla", Raili Salo muistelee.

"Pidimme yhteyttä koko aikuisikäni aina Elinan kuolemaan asti. Elina kävi siskonpoikansa Kalle Toivosen kanssa meidän luona Pusulassa ja me vierailimme usein Elinan luona Kivisojalla ja vielä viimeisinä vuosina vanhainkodissakin. Olimme myös mukana Elinan hautajaisissa."

Raili Salo ratkaisee myös Kivimäen huvilan arvoituksen

"Kyseessä on silloinen Vendelinien huvila, joka sijaitsee Heinijärven länsipuolella kivisen mäen laella. Kivimäen nimellä taloa ei kuitenkaan minun lapsuudessani tunnettu."

Salo muistaa Elinan herttaisena ja hyväntuulisena ihmisenä, joka ei jäänyt murehtimaan menneitä. "Hän oli reilu ja rämäkäs, kaikkien kaveri."

Raili Salon muistelua tukee myös Elinan veljen, Mikko Salaman lapsenlapsi Margit Kostander. Hänen lap-

Oivan paukut ja muut konstit

Oiva istus Mäkitalom puuvajan klapi-pölkim päässä nyrssäämäs tylsäl veittel pyssym mallist puunkappalaa. Kären-sija oli jo valmis, eikä teelmys häppösel näyttänyt. Melkeen kaikki Oivan tekemäp puutyöt oli paremmin ropelluksii, harvol laitalaisii. Klapei hakkaaminen oli vissiin ainova käsityä, mistä sai kohtalaista jälkeä. Kaikki muut oli simmosii enempi taikka vähempi nylpän syämii. Itte se tuntu olevan tyytyväinen tekemissii. Kattos toinen silmä ummes, mistä louhasis isompii rösoi tasaseks ja veteli kessusätkää reteen näkösenä. Nokallävist lykkäs kakshaarast sauhuu. Se yski kröhisi ja räki ruskjoi kiönttei. Oiva oli ruvennu krääsäämään kymmenen ikäsenä. Nyysinyk kessuu isäs massist ja käärinys sätkän nurkan takan sanomalehden kappalaan. Isä Joska oli yllättänny keske homman ja verelly römmipätkän kans pojam perseen kirjavaks. Oiva oli huutanuk kum pistettys sika. Ei selkäsäuna mittään ollu auttanu. Nys se teki isälläski sätkät fiinil konneel kaupast ostettuum paperii. Ja samallas ittelläski. Lykkäs valmiim paperossim mustuneeseen Tyämiäs-holkki, ja tikust valkjam perrää.

– Teeks uutta tussarii vai? Eero kysys.

– Täst tullee hiukka erilaine, kun tommoset leikkiveheet.

Oiva törkkäs somellas erellist tekelettäs, papupyssym mallist pois tiältä. Pyssyntukkiin oli upotettu kivärinkuula, lyijynen takapää mäntää käsi. Lyijyyn oli nyrsäty jollaim piikil läpi, mihem mahtus muutaman tulitikum päästä kaivettu ruuti. Läppeen piikkaan sotkettuur ruutiil lykättiin pystyyl lyhkänen naula, minkä kantaam mäntä kummilenkin voimal löi. Ruuti paukaatti reilust pualta kovemmin kun nallipyssy.

– Ei teilä ol raspii? Sais kahvast hiukka silkosemma. Eero ei saanu oltuut arvostelemata tekelet. Itte se ei olis jättänyt käsistäs mittään niir ropoliaist, kun Oivav värkki oli.

– Paskat ulkonävön nuukaa ol. Pääasja et toimii. Sais vaikka muutam rota henkilä.

– Sit siin tarttis olla laitalainem piippu ja. Vai onk sul? Eero kysy.

Oiva kaivo tärkjän näkösenä seinäkaapist parinkymmenen sentin mit-tasen, läpimitaltas reilun sentin pak-sun kupariputkenpalaj ja rupes selittämään pää kampelas, silmät tupakinsauhust pisseelläs, kuv veteli samallas sätkäst henkosii:

– Mää lyan toisem pääl lyttyy. Sit sovitan putken tähäl lowee, Oiva sano, kun tönkös pyssym piippuu pölkim pää-tä vastaaj ja nyrssäs veitten kärjel tussarin tukkii putkem muatost lowee. Mylläs sekast romulooraa ja löysi lopult muutama ruastuneem puuruuvi, otti kaapist kulmistas lohkeilleer ruuvimeisseli. Pisti putkempätkän nyrssäämäs lowee, kiärsi kummalkim puala putkee kaks ruuvi. Muu naurutti, kun Oivan kiäli lerppus kiertämisen tahriss kahtakkäsij ja tupakintuhkaa tippus kourii. Sit se kohnas rautalankavihrin nurkast ja hohtimek kaapist. Katkas pari lankampätkää, mikkä moklas ruuvein kannan ympärs putken ylitte. Kiärsi pari kierrost, et putki liikistys lankan alla puuta vastaa. Tunki kolmen tuuman naulan lankaiv väliliij ja kiärsi rautalankaan kiarroksii, simmottoo, et se pikkasel lyheni ja kiristy piukkaa.

– Nys se pyssyy, vaikka tekis isompiikin kutei. Koittaka vaikka, Oiva kehus.

– Em tiärä. Voi pyssyykkim, mut putki voi ritkaattaa halki. Ols varmaan parrein kokkeilla ensiim piänii paukui, Eero sano piippuu tuljuttaisas. – Aika tymält tuntuu. Mimmmost panost sää meinsik käyttäät ja kuis saat sel laukeemaa?

– Mettälän Esko lupas mustaa ruutiä. Nii on haulikko ja lattaavat itte panokset. Ajatteli filata piänel lävem putken takapääh, mistä sytytär ruutin tulitikul.

– Kyl se simmottoonkin syttyy, mut voi sylkeet lävest ruutimmurenii silmilläs.

– Mää teenkil läven ylipuala. Jos roiskasee, roiskasee ylöskäsi. Kaikki o hunteerattu ja piirustettup paperil, Oiva sano kiukkusest. Suuttus vissiin meitij jahkaamisist.

Seuraaval viikol päätettiin kokkeilla. Oiva meinas, et sais sihem menes vehkees reeraaj ja ruutii. Kum meimentii, Oiva tinttaroiitti puuvajas ja kohnas kaappii.

– Mää kokkeilij jo eiläm pari laakii, Oiva selitti samallas kun kaivo pysyhy hyppysii.

– Eikä roiskassu silmilläs? Eero kysys.

– Ei. Kuti kahren tuumal lankust läpittie. Ols tappanu vaikka satakilosen sia, Oiva leuhkasi. – Nuustas, miltä palanu ruuti haisee. Oiva sohrotti tussarim piippuu Eeron nokkaa.

– Äläs ny niinpal inostu. Ronkit nokar rikki, Eero hermostu.

– Mää mittäär ronki. Jokos nuus-tit? Hiukka se oli vaikja laukasta. Mää keksisinki sihem parannuksen ku ehtool pari tuntii hunteerasi.

– Jaa. Kumottoon se si käy?

– Mää pistän piipun kylkeen kummilenkin kans kuus seittämän tulitikkuu rintasiin ruutipäät toisisas kiine. Kuv viimist tikkuu raapasee looransyrjän kans, tikut toimii sytylankan tapasest. Siim mennee nafti sekuntti kuv valkja ov viimises tikus, ja ol läves ruutis kiine. Äkkiin kun touhuu, kerkii tährätä, Oiva selitti tussarii la-ratesas.

– Sää kaaroit aika reippaast ruutii, mää sanosin.

– Mahtaaks putki kestää noin kowaa paukkuu? Eerokin eppäili.

– Em mää tartte täsä teitin erinomast järkee, Oiva marisi. Sen suu mutkaatteli ja nokka puhisi kiukkusest ku sonnimulli. Mum miälestäin se hirvisti sotkeisas kapulan kans ruutim päälä paperitolloo. Kaato pivostas aika kasan kartannauloi tollom päälä ja viimitteeks viäl toisen tollom, min-kä takan naulap pysy piipus.

– Olsim mää Eskolt saanu hauleiki. Kartannaulat on kovempii ja terä-

vempil. Ne mennee levjemmäl ja syvemmäl. Ei tää panos oi paljookan suurempi, mitä mää eilän ampuisin. Ja voim mää ampuut käsi kulman takaj, jos kerta pelkäätte.

– Mei mittääm pelkä. Meinasiv vaa, jos piipum perä kumminkii len-tää silmiliäs, Eero sano.

– Jos olette noim paskapöksyi, voittel lähteet kotjakki, Oiva äyskäsi.

– Olikas nyv vai vähä aikaa. Tali-tiane istuu tosa oksam päälä. Mää tähtään sihej ja pamaut, Oiva sipisi, sovitti pyssyv vasempaan kouraas, tähtäs, raapasi askin syrjän kans tik-kuu ja veti pääm pois nurkan takkaait. Samallas paukaatti, musta sauhupil-vi pölläätti ja rämmälät lensi pitkim pihhaa.

Ensiim mää en käsittäny, mikä simmonen ääni oli, kun Oiva kiljasi ja kiros. Se koppas tussarikätes oikjaam piwoo ja tinttaroiitti erestakasi. Ver-ta juaksi sormein välist kuh härjän kurkust. Naama oi valkoinen kun kalk-kilaivan kapteeni. Oiva ei tuntunuk käsittävämmä mitä tapahtus. Tussari-rek-kala makas parim metrim pääsä maa-sa sukkeian nökösenä: Piipust oli jäl-jel ennää risanem pätkä siit puunkap-palast, mihen se oli ruuvein kans muklattu kiine. Kärensija oli verinen kasa riistei. Oiva kurkkas nurkan taka.

– Traisest ei jäänyk kun kasa höy-hämii, sano. Oiva oli vissiin sokis ja käsi turtunu, ettei tuntenuk kippuu-ka, vaikka sormein päät oli tohjona. Luunkappali näky verisem möhjöj jou-kost. Lopult se huomias meitin naa-mast, ettei kaikki tainnu olla reeras.

– Saamari! Se levis kumminkii, Oiva kiros, vaikkei muutoj juur kirroil-lu, paitti jos sai isält römmii pahem-pain temppuis tähre. Ei Joska iham piänist ollu tättävännääs.

Saarentaalta päin kuulu korppu-saham pärinä. Vissiim mopeti. Sim-monem polkupyärä misä oli pikkanem moottori. Niit oli jo mettäkulmaiki. Näky olevan Oival lanko, muurari Hen-tune, kun kökötti venkeen satulas. Oli vissiin poros, koska pyärä teki mut-kii. Viljo kurvas pihäl aika reippaast. Vissiim meinas näyttää, kuinka kon-neel pyhkii. Tais tehre innosas liika äkkinäisen kurvi. Pyärä lensi nurmij ja Viljo rähmeelläs päälä. Kone sammus kum Puijon tikku.

– Elämä jatkuu, vauhti kiihtyy, Vil-

Vasemmalta Martti Jokinen, Teuvo Niemelä, Olavi Jokinen, Lasse Laine ja Yrjö Lindroos Saarentaan koulun nurkalla. Kuva Raili Virtasen.

jo sano. Konkkaroiitti pystyy ja put-sas santaa hyppysistäs.

– Hajoskos venhe? mää kysyi.

– Mittääh hajonnu, pensa loppu.

– Harmin paikka. Oivan tussari räjäytti, käsi paskana ja tarttis saara äkkiin appuu. Sais ensij jottain tuk-koo sihem päälä, ettei veri juaksek kuiviim, mää huusi sisäl juastesai. Raapasin tiskinkuivatus-hantuukin naulast. Oivan äiti siunas:

– Mitäs sie Pertti touhuut?

– En kerki nyt jutella. Täytyy tukota Oiva ja viärä lääkäni. Sel sattus va-hinko, mää huusin.

– Herra isä, minkälaine? Emman kärinä kuulus kyäkist kum mää kuut-tosin ulos.

Viljo oli polkassu konneem prtkut-tamaan.

– Äkkiim poika tarakai, se huusi.

Mää mokiasi hantuukii Oivan kät-tee. Jäätiiv vahtaamaan pihait, kun korppusaha jonnotti Jovensuuhuum päi. Oiva istus takatelineel tukottu käsi törreelläs. Hantuuki liahus käres pu-nasena kuv vappukulkueei liput. Mää hunteerasim, minkä tährev Viljo mah-to äsköv vaihetella pensai loppunee. Sitä tuntu piisaava. Konneej jormo-tus häipy, eikä sinist sauhuukan nä-kyny.

Kulu kuukaus, ennen kun uskal-

lettiim mennä käymään Putrol. Sev-verta kova lähtö sillon saatiin. Joska meinas käyrä kraiveleisiin kiine, vai-kei tussari räjäys meitin syytä ollu. Oiva oli saanu römmii, sikkun käsi pikkasem parantus. Kessuu se rökötti niin kun ennenkii ja puhalsi sauhuu nokallävist.

– Muistaks kun ennustin sust tu-levan isona paksuniskasen, köyryhart-josen miähen, millä o tupakkiyskä, punanen nokka ja suurek kourat? Vii-minen ei tairap pittää paikkaas, jos pilhot hyppysis tussarin kans viäl muutaman kerra. Vasemmast kapa-läst näkky puuttuvan ny jo melkeej jokasen nakim päästä nivelem mitta-nem pätkä, mää sano.

Oiva rupes vahtaamaam suu piuk-keellas ja huulet vipotti.

– Hiaroks verta nokastas. Kohta se ov vintteelläs poskel ja pari kol hammast puuttuu. Oiva ärjäsi. Mul tuli äkklilähtö.

Oiva lopetti tussareitten kans pel-laamisen suurem pamaukseen ja seikäsaunaki tais jääre viimiseks. Sattu sukkeia tapaus...

Putron naapuris oli tyttäre hää. Äijät oli hankkinu rojjuu Syvänojankul-malt. Viinankeittäji piisas siäl päim melkkeej joka tönös. Tiätyst äijät tuli-vak känliin niukuv viinast pruucaa.

Kahtena viime vuonna olen kirjoittanut Someron Jou-luun sukuni naiskohtalois-ta. Oman muistelonsa ovat saaneet isoäitini Hilja Virtanen (1907–1982) sekä hänen sisarensa Eli Toivonen (1896–1970). Sisarusarjassa on vielä yksi, joka kaipaa minun ”muis-teluani”. Kirjoitettakoon sana laina-usmerkeissä, sillä enhän minä tätä-kään ihmistä tuntenut. Kyseessä on isoätini Elina Aurora Salama (1894–1981). Hän on isoäitini sisarusar-jassa se, jonka ylle unohduksen pöly on takertunut tiukimmin.

Elinalla ei ollut omaa perhettä, joten hänet tunteneita ihmisiä ei ole enää helppoa löytää. Tehtävää ei yksinkertaista sekään, että Elina asui suuren osan aikuiselämästään So-merniemellä suvustaan irrallaan. Johtolangoiksi jäävät siis nuorempi-en sukulaisten hajatiedot ja Elinan vaatimaton jäämistö, joka koostuu astioista, postikorteista ja yhdestä valokuva-albumista. Pystynkö minä avaamaan Elinan elämän näistä läh-tökohdista?

Ompelija ja taloudenhoitaja

Heti tutkimistyön aluksi joudun hyväksymään karvaan tosiasian: Eli-nan elämänkaaren 34 ensimmäi-seen ikävuoteen eivät säilyneet läh-teet anna valaistusta. Elinan synty-mä lieene tosiasia, ripillepääsykin käy ilmi virkatodistuksesta, mutta siihen faktat loppuvatkin. Tarjolla on vain joukko valistuneita arvauksia.

Ensimmäisen kerran Elina palaa varmasti näyttämölle kesäkuun lopul-la 1928. Silloin hän muuttaa kirkon-kirjojen mukaan kotikylästään Kivis-ojalta Somerniemelle. Mutta minne siellä ja mitä tekemään?

Elinan isä Kalle Salama (alk. Blixt) oli ammatiltaan räätäli. Jospa käsi-työläisammatti olisi periytynyt myös Elinalle? Elinan sisarista ammatin oppivat ainakin isoäitini sekä van-

Olavi Virtanen ikuisti tätinsä Elina Salaman (1894–1981) tämän veljen Mikko Salaman syntymäpäivillä syyskuussa 1964.

hempi sisar Irene Roos, miksei siis myös Elina. Tähän viittaa se, että vuodelta 1958 on säilynyt kirjekuori, jossa Elinan tittelinä on ompelija.

Tavallista päivätyötä Elina tuskin on kuitenkaan koskaan tehnyt. Useimmat haastattelemani ihmiset ovat siinä käsityksessä, että Elina teki erilaisia taloudenhoitajan töitä. Eli-nan kerrotaan työskennelleen aina-kin tukkiläiskämpän emäntänä sekä epäsovinnaisena ihmisenä tunnetun taiteilija Ingrid Söderströmin talou-denhoitajana. Molemmat kokemuk-set lienevät jättäneet Elinaan jälkensä. Jäjät johtavat Härjänojalle.

Missä Elina Somerniemellä eli? Tähän kysymykseen voisi löytyä vas-taus Elinan jäämistöstä, johon kuu-luu kaksi kirjaa. Toinen on kokoelma Sironin virsiä ja toinen Charles Dickensin romaani Suuria odotuksia. Jäikimmäisen välistä löytyy helsinkiläisen kauppatieteen ylioppilaan Eila Vendelinin kirjoittama kirje, joka on osoitettu Elinalle. Päiväys on kesä-kuulta 1955. Kuka on tämä neiti Vendelin ja vieläkö hän olisi elävien kirjoissa?

Soitto Väestörekisterikeskuksen osoitepalveluun tuottaa nopeasti tu-losta. Eila Vendelin löytyy Helsingis-

Jokelan talo sotien edellä. Kuva kirjoittajien.

”tuntemattomille sotilaille” ajatellen, että rintamalla on ehkä sotapoikia, joita kukaan ei muista.

Pääosa tuloista tuli karjan kautta. Talossa oli kolme tai neljä lypsävää ja nuorta karjaa sekä sikoja ja kanoja ynnä hevonen ja lammas. Pieneen navettaan ja talliin ei enempää olisi mahtunutkaan. Sotalesket saivat valtiolta korvauksia, talvisodan jälkeen vähän, mutta määriä korotettiin jatkosodan aikana lasten lukumäärän mukaan. Jatkosodan aikana tuli taloudellista tukea myös ruotsinmaalaisilta sotakummeilta. Kirjeenvaihtoakin kummien kanssa käytiin, mutta kirjeet ovat valitettavasti hävinneet.

Lapset oppikouluun

Kun Aune ei lapsena itse päässyt oppikouluun, hän halusi antaa lapsilleen paremmat mahdollisuudet ja tulevaisuuden. Eine aloitti Someron yhteiskoulussa 1941 ja Esko

1943. Kun kaikesta oli puutetta, myös koulunkäynti vaati erityistoimia. Sotaorvot saivat lukukausimaksuista vapautuksia. Kasvavien lasten vaatteet ommeltiin ”kierrätyksenä” aikuisten vanhoista asusteista. Kenkien saanti oli kuitenkin vaikeaa. Sotaorvot saivat niitä jonkin verran kansanhuollon kautta. Jatkosodan aikana saatettiin saada myös keinoaineista ja paperista tehtyjä puupohjaisia kenkiä, mitkä eivät kauan kestäneet ja talvisaikaan olivat kylmiä ja epäkäytännöllisiä.

Puutteen keskellä kymmeniä tuhansia lapsia lähetettiin jatkosodan aikana Suomesta sotalapsiksi Ruotsiin. Raitasen perheeseenkin tällaista mahdollisuutta tarjottiin, mutta Aune-äiti päätti kuitenkin pitää lapset kotona. Varmaan tunnesiteet lapsiin olivat perimmäinen syy kieltäytymiseen, lapset olivat Aunelle silloin ja myöhemminkin kaikki kaikessa. Isän menetys lisäsi perheen yhteenkuuluvaisuutta. Kodin hyväksi tehtävä työ

koettiin välttämättömyydeksi niin pian kuin lasten voimat ja kyvyt myöten antoivat. Puhallettiin yhteen hiileen.

Selviytymistarina

Sotaleski Aunen selviytymistarina hänen sotien aikaisesta elämästään somerolaisella pientilalla osoittaa tahdonlujuuksia perheen elinmahdollisuuksien pelastajana ja samalla elämänmyönteisyyttä ja inhimillisyyttä. Hän ei kokemuksistaan huolimatta katkeroitunut. Koettelemukset lisäsivät hänen sodanvastaisuuttaan. Niinpä hän ei voinut esimerkiksi hyväksyä kotona minkäänlaisten aseiden hallussapitoa.

Ratkaiseva muutos perheen elämässä tapahtui, kun Aune sodan päätyttyä 1946 avioitui Muolaasta kotoisin olevan Mauno Vaittisen kanssa. Syntyivät lapset Teuvo, Markku ja Virva. Rakennuskanta uusittiin, siirryttiin jälleenrakennuskauteen. Mutta se onkin jo toinen tarina.

Ehtokahul Joska hyppäs kaffeppöyräl, nosti kärek korkkjal kattoo ja kiakasi: ”Häät nousoo.” Joskalt pääsi koraus, miäs ropsaatti permonol pitkäkses kun oksalt amputtu mettäkana, eikä enää noussu.

Isän menetys oli kova paikka ja seki, kun Oiva jäi huushollin ainovaks miähempualeks, ittekin keskenkasvun kakara. Järjeltäs ja, vaikka kokoo oli ja jutut miäsmäisii. Eikä kunol tainnus selviikkä. Rupes pluttaamaav viinaa Mettälän Eskon kans. Meik kattottiim paremmaks jääräp pois niitten sakist ja ruvettiin kaveeraamaan Lystilän Antin kans. Se ei pelannus sem paremmiv viinan kun tupakinkan kans. Oli laulumiehii, eikä nuattikorva ollu paleltunnu sotatallveim pakkasis, niinkum muij ja Eeron. Lystiläs ei ollu saunaa. Antti rupes käymääm meilä lauvantaisin saunas ja vereltiin kolmestas sauhusau nal lavoil neliäänisestä niät piha rai kus: Mettässä ei liikahra lehtikä, Villiruusu, Hiljanen kylätiä, taikka jottaim muita tuttu laului. Kultast nuaruut ei laulettu, kum meitil ei olluk kellään ollu simmost. Köyhyyt ja huanout vaa meitim miälest.

Joskus tuli pikkasii taukoi kun sauna oli muusa käytös, palvattiin kinkkui, kuivattiin piapokauroi, taikka maltai parves. Perunajauhokkin saunas tehtiin. Pari kertaa vehrattiin harvinaisempaa touhuu. Vesiläves livotetup pellavat kuivattiin, loukutettii ja lihrattiin. Sitä määkij joutusin tekemää. Äiti häkylöitti ja kehräs aivinat ja rohtimet lankoiks. Määkin koitin pikkasen polkeet rukkii. Lankoisiin tuppas tulemaav vaa klönttei ja äiti käski lopettammaar rukin kans pelaamisen. Rohrinpairast mää en tykänny. Päistärät kutitti ja pisteli, ennekun pehmisiväp pyykis. Rohrimpai to tehtiinkin vaan kaikkein pahemman pulan aika, kunnei kaupast saanu oikeem mittään tehtaantekosii kankai, mitä välist Vorssast tehtaam puarist jottain kappalii. Niikkin täyty mennä jonottamaan yän ylitten eh toost alkain. Norkoilla karul niskat krysys ämmäin haukuttavana, jos meinas jonkun kappalan kouras saara. Niistkin tapeltii. Hiukkakin paremmas kappalas monem muijan hyppysyet kiine, ennenkuj joku riskempi reväsi sen ittelläs.

Riitti siinä muistelemista – Saarentaan koulusta

Olisipa mahtavaa, jos joku Somerolla asuva kutsuisi kokoon meidät, jotka vielä muistamme Lindströmin Toinin ja Tähtisen Elsan koulun ja opetukset. Riittäisi siinä muistelemista! Tällaisen toivomuksen esitin Somero-lehdessä vuosi sitten joulun alla. Ja löytyivät-hän ne kutsujat.

Elokuun viimeisenä lauantaina saapui Nuotion Ollin kototalon pihalle toiselle sadalle nouseva joukko entisiä Saarentaan koulun oppilaita, iäkkäimmät jo ennen sotia käyneitä. Oli Olli tehnyt mahtavan työn, peräti puolivuosiopjektin. Vaan tokkopa siitä niin täydellistä olisi tullut ilman naisväen ansiokasta apua. Kiitokset Railin, Pirjon, Mailan ja monien muiden.

ASENTO, OJENNUS, SEURATKAA! kaikui tutuksi tullut komento, kun ”Saarentaan sotakoulun” oppilaat aikoinaan järjestäytyivät sisälle menoa varten.

Olihan siinä sitä sotilaallista täsmällisyyttä. Moni muisti vielä ne päivittäiset seremoniat, kun luokan edessä vaihdettiin päivystystä ja varapäivystystä, aivan kuin armeijassa. Joku usko sotilaallisuuden tarttuneen sodan aikana kouluun majoitetuista varusmiehistä. Sotakouluksi nimitte-

limme sitä silloin, vaan nyt se sotakoulu jo tuntui ihan lempinimeltä.

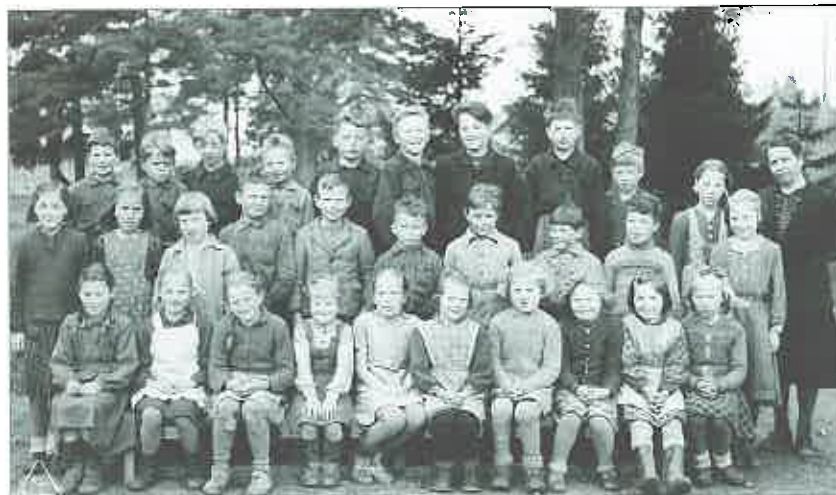
Lindströmin Toinin alakoulusta jokaisella lienee leppoisia muistoja. Tähtisen puolella, yläkoulussa ei aina niin leppoisa meno vallinnutkaan. Elsa Tähtinen tunnettiin tiukaksi opettajaksi, joka tarvittaessa nappasi käsivarresta kiinni niin, että isokin kaveri sen vielä pitkään nahoissaan tunsii. Ja sitä tarvetta kyllä piisasi. Oltiin me sen verran sekalaista ja omapäistä oppilasporukkaa.

Itse lähes neljä vuosikymmentä opetustyötä tehneenä olen oppinut arvostamaan sitä työtä, mitä Tähtinen niissä olosuhteissa pystyi tekemään. Yksikään tämän päivän opettaja ei siihen suostuisi, harva pystyisikään. Kaksiopettajaisessa koulussa oli yli seitsemänkymmentä, Tähtisellä hyvinkin yli neljäkymmentä oppilasta, joista monen elämään juuri päättynyt sota oli vahvasti vaikuttanut.

Aloitin kouluni syksyllä 1947 yhdenkatoista muun ekaluokkalaisen kanssa. Isompien perässä sinne paineltiin. Eivät sinne äidit silloin taluttaneet, ei ollut takana tutustumispäiviä kuten nykyään. Jalkapatikassa tehtiin koulumatkat, talvella suksilla vaik-

Saarentaan koulu. Kuva Raili Virtanen.

Eturivi vasemmalta Maila Jokiniemi, Raili Jokinen, Ritva Leskinen, Eeva Känkänen, Maija Siniketo, Kaija Lindstedt, Liisa Vilenius, Terttu Virtanen, Terttu Mäkinen, Irma Jääskeläinen. Keskirivissä Hellä Haapanen, Aino Vieraankivi, Helvi Laakso, Heikki Lindholm, Reijo Siltaasari, Eero Uronen, Arvo Pyykkö, Jukka Jokiniemi, Reijo Yli-Hingistö ja Kerttu Lindroos. Ylärivissä Arto Tamminen, Asko Tamminen, Leo Arpalahhti, Kalevi Siltaasari, Valto Heinonen, Pentti Lindroos, Martti Mäkinen, Sulo Lindstedt, Olli Nuotio, Kirsti Mäntylä ja opettaja Toini Lindström. 1949–50. Kuva Raili Virtasen.

ka umpihankea hiihtäen. Pisimmät matkat olivat ainakin viitisen kilometriä ekaluokkalaisilakin. Sen verran sitkeitä sissejä oltiin, ettei sitä tänään kukaan enää ymmärrä, eikä lastaan moiselle matkalle lähettäisi.

Kouluruokailu oli noina köyhinä vuosina suurenmoinen asia. Velliä, puuroa, perunasoppaa, papusoppaa, läskisoosia kotoa tuotujen leipien painikkeeksi. Maitoa sai jokainen tuoda puuropäiväksi, jos kotona oli. Ei siinä kursailtu, syötiin mitä saatiin, ei rutistunut ruuan laadusta. Kotona oltiin onnellisia, kun lapsi ainakin kerran päivässä sai kunnan sapuskan. Eivät valittaneet huoltajat lehtien palstoilla ruuan laadusta silloin.

Oman kortensa koulukeittolaan saivat lapsetkin kantaa. Päivän tai parin marjaloman jälkeen piti kouluun tuoda sovittu marjamäärä. Poimiko lapsi, vai auttoiko äiti, jostakin ne marjat vaan piti raapia. Aivan sananmukaista korsien kantoa oli syksyinen tänkäpäiden keruu lähitalojen pellolta. En osaa sanoa, mihin meidän oppilaiden tänkäpäät päättyivät. Uskon niillä kuitenkin olleen oma merkityksensä, ettei kyse ollut pelkästä säästäväisyysopetuksesta.

Työtä oli hyvä oppia tekemään. Työstä kävi myös pihan siivous ja puidenkanto suuriin tiliimuureihin, joilla koulu kylminä aikoina lämpeni. Kannettiin puita keittoalaankin, autettiin varmaan keittäjää muutenkin. Eiksuimmat tytöt kantoivat puita ihan Tähtisen omaankin huusholliin, vaik-

ka se pojista kuinka tynmältä olisi tuntunutkin.

Opetukseksi oli tarkoitettu myös jokasyksyinen ja jokakeväinen puutarhatyö. Pienemmistä se oli hauskaa puuhastelua, isommista pojista vähemmän hauskaa. Saivat kääntää lapiolla opettajien kasvimaita, joiden tuotteiden uskoivat menevän opettajien kellareihin. Niin kuin kaikki menivätkin. Jonkin mittaista korvausta tehdystä puutarhatyöstä otettiin syksylläisin, kun käytiin verottamassa opettajien omenapuita. Tosin sekin lysti alkoi pelottaa, kun jotkut kertoivat Tähtisen ampuneen pyssyllään varoitusslaukauksia.

Opetus ei noissa täyteen ahde- tuissa luokissa kovin erikoista voinut olla. Opittiin perusasiat kuitenkin. Opittiin taulamaan "iske iske iske seinään...". opittiin ryhtivoimistelua, kun Tähtinen taivutteli edessä kateederilla sukkanauhat vilkkuen. Opittiin vanhoja viisauksia, kun opettaja toisteli sananparsiaan: "Mitäs huono huokaa, kun turva kelkas on." Välillä piti oppihaluja kasvattaa luokan nurkassa seisten tai peräti laiskalla istuen, "... tietäen kuinka hyvää kuitteinkin tekee," Jukolan Eeroa lainaten.

Oman lukunsa ansaitsee veiston opetus. Liimapannu porisi nurkkahelillä, lattia täyttyi purusta ja lastuista, kun mahdollon määrä poikia yritti teh-

Kansakoulutapaaminen Nuotion pihalla kesällä 2008. Kuva Leena Nuotio.

Kuvassa kesällä 1942 Esko, Aune, Paula, Pekka ja Eine. Kuva kirjoittajien.

nehtynyttä vainajaa ei saatu kotimul- tiin.

Ahdistavan talvisodan jälkeen alkoi sotaesken kamppailu pientilan elämän arjesta ja toimeentulosta aluksi välirauhan aikana ja sitten jat- kosodan niukkoina vuosina 1941–45. Pian Yrjön kaatumistiedon tul- tua eräs isäntä teki tarjouksen Joke- lan maiden ostamisesta. Tämä tun- tui Aunesta loukkaavalta eikä hän taloa myynyt.

Kolme lasta olivat 3–10 vuoden ikäisiä ja lisäksi syyskuun alussa syn- tyi neljänneksi Paula-tytär, joka siis ei isää nähnyt. Lapsista ei aluksi ol- lut merkittävää apua maatoihin. Naa- puriapu ja yhteishenki olivat korvaa-

mattomia ja pelot saatiin jotenku- ten muokattua ja viijät korjattua. Tär- kein tuki ja turva oli Oskari Mäkelä, joka vammojensa takia ei sotaan osallistunut. Kustaa Hagelberg, jos- ta Yrjö kirjoittikin rintamalta, oli myös suureksi avuksi. Karjan Aune toki pystyi hoitamaan ja Eine paimensi Paula-siskoa äidin navettatöiden ai- kana.

Talossa oli kolme huonetta, tu- pakeittio, "kamari" ja "isokamari". Isonkamarin Aune luovutti siirtolaisil- le.

Talvisodan aikana sinne muutti Ryypön perhe. Ryypön pojat, Aarne ja Joel olivat rintamalla. Välioveen naulattiin takki ääneneristyksen pa- rantamiseksi. Sydämellinen Hetti

Ryypö oli Aunelle suureksi avuksi ja henkiseksi turvaksi. Välirauhan aika- na Ryypöt muuttivat pois, ilmeisesti he siirtyivät takaisin Kannakselle jat- kosodan alettua eikä heistä sen jäl- keen kuultu.

Sota syttyi uudelleen

Jatkosodan aikana isoonkamariin muutti Vuolaasta Rutasen perhe. Huoneeseen muurattiin jonkinlainen kamiina, missä voi laittaa myös ruo- kaa eikä keittiötä tarvinnut käyttää kovin paljon yhteisenä. Aune Ruta- nen sairastui tuberkuloosiin ja me- nehtyi sairaalassa. Aarne jatkoi las- tensa Helkan ja Heikin kanssa asu- mistaan kodissamme.

Perheen taloudellinen toimeen- tulo sotien ja välirauhan aikana oli tietysti niukka niin kuin muissakin vastaavissa talouksissa. Kun maata- louden työt jouduttiin pitkälti teettä- mään ulkopuolisilla, tulot eivät krii- siaikojen olosuhteissa voineet olla kovin suuria. Tosin vanhemmat lap- set, Eine ja Esko varttuivat jatko- sodan kuluessa niin, että he osallis- tuivat moniin kodin ja maatalouden töihin. Kriisiaikoihin mukaututtiin vähitellen. Eine teki sisätöitä ja aut- toi pienten Paulan ja Pekan hoitami- sessa. Esko puursi peltotöissä ja jak- soi jo sodan loppuvaiheessa lyödä kangen avulla heinäseipään reikiä- kin saviseen maahan. Raskaat työt veivät pojan aivan kestävyys- ääri- rajoille.

Aune suhtautui aina lämpimästi avun tarvitsijoihin. Se, että hän ja- koi auliisti omistaan, näkyi myös per- heen taloudessa. Rahasta oli miltei aina puutetta ja usein piti myös käy- dä lainaamassa naapureilta. Vieraat eivät myöskään päässeet lähtemään talosta, ellei mukaan laitettu lämpi- mäiseipää, kananmunia tai muuta tullaista. Sodan aikana vieraili Joke- lassa myös Helsingistä Aunen isän- puolen sukulaisia, joiden kasseissa kului läskinkimpaleita ja muuta pää- kaupungin ruoanpuutteen torjun- taan.

Jatkosodan raskaina vuosina ke- rättiin kodeista kaikkea tarpeellista alkaen villasukista, vällyistä ja tur- keista ja lähetettiin rintamalle. Aune lähetti useita ruokapaketteja myös

kaukainen tykkien jylinä kyllä kuuluu tänne taaksekin. Kuinkas te siellä kotipuolella voitte, onko lapset olleet terveitä ja ahkerasti hiihtämässä. Ja kuinkas Haigelberin työt edistyvät, tuleeko lanta kevääseen mennessä ajetuksi pelloille. Kaurojen suhteen olisi kai tehtävä jonkinlainen syöttösuunnitelma että saa ne riittämään kevääseen. Kauransiementä menee 20 hl, ohraa pari hehtoa. Kuinka halot ovat kuluneet, koeta arvostella ja hanki jostain tuoreita halkoja, jos nimittäin välttämättä tarvitsee, vaikka ehkä niitä sitten syksyllä saa jos niitä tarvitaan.

Onko Onni ja Gunnari kirjoittaneet. Onko Larvannon pappa töissä Loimaalla, ja oletko maksanut sen rahan jonka sain Larvannon mammalta, puhu siitä ainakin jos tarvitset ne pienet tulot tärkeimpiin menoihin. Minulta saat kyllä hieman jos tarvitset, sillä saan 10:- päivässä, ilmoita heti ja minä panen tulemaan.

Jos humun kaviot kasvavat liian pitkiksi niin hommaa vaikka seppä Kalle niiltä veistämään, ettei jalat menee piloille. Onko piikkilangat viety kaikki ja paljonko kauroja ja heiniä meni (armeijan ottoihin).

No niin, ehkä siihen kuluu viikkoja kun tavataan mutta hauskempaa sitte taas on ja nykyinen tilanne on kerta kaikkiaan sellainen, että joka miehen on seistävä palkallansa ja loppu jätettävä onnen varaan.

Siis parhaat terveiseni sinulle ja lapsille.

Yrjö

Sotatalvi oli ankara kotirintamallakin. Pakkanen jäädytti vesijohdot ja talousvesi saatiin lähteestä. Karjalle vettä kuljetettiin joesta saaveissa reellä hevosen vetämänä ja Hagelbergin ohjastamana tai vesikelkalla työntäen, missä kymmenvuotias Eine ja kahdeksanvuotias Esko joutuivat koviille.

Sota päättyi 13. maaliskuuta 1940. Yrjöstä ei sen jälkeen kuultu mitään pariin kuukauteen. Pahat aavistukset ja painajaisunet jätyivät Aunen mieltä. Yrjö oli kaatunut 26. helmikuuta Kämärän Pienperolla, parikymmenen kilometrin päässä Viipurista. Tykistökeskitykseen me-

Aune ja Yrjö Rautelankoskella 1929. Kuva kirjoittajien.

Tässä on Pekan terveiset. Lähetän uudet rahat kun saan uuden osoitteen. En ole voinut lehtehäkään tilata kun en tiedä jos sait niitä nime huussa mutta kyllä niitä sitten saa lukea kun sata lappua. Einekin ja niin kirjaille rauhasta. Lapselkin ja tulee palitilikaksi.

Ote rintamalle lähetetystä Aunen kirjeestä, joka palautettiin lähettäjälle, kun vastaanottajaa ei tavoitettu.

Martti Jokinen ja Reijo Siltasaari. Kuva Laura Nuotio.

dä kuka mitään. Ja luokan edessä istui Liipoman Erkki holkkilupakka suupielessä antaen kysyville neuvojaan. Joku kysyikin. Kun Erppolan Pekka Kimalan sivukoulusta tuli käsityönopettajaksi, lyhenivät työrupeamat ainakin sulan aikana. Kova jalkapallomies loi innon peliin, jota aiemmin ei kukaan ollut opettanut. Meni siinä mieluisasti iso osa työajasta.

Tämän päivän lapsia moititaan levottomiksi ja huonosti käyttäytyviksi. Tuskin me fiksumpia olimme kuusi vuosikymmentä sitten. Koulumatkalta tultiin joskus kotiin nokka veres-

sä, sienisota muuttui helposti kivisodaksi, nyrkkitusarit paukkuivat vähän joka pojan kädessä. Koulun pihalla muistan veljen puolustaneen veljeä veitsi kädessä, kun naiset yrittivät raahata tätä llomäkeen "hakattavaksi." Semmoista meille uskoteltiin. Puukko tai ainakin linkkuveitsi piti pojilla aina olla.

Ja jos ei muuta, niin huudella ja nimitellä osattiin ainakin. Kuka oli läskitarzan, kuka kenkkakoipi, kuka änkyttäjä tai uskovainen. Kateudesta varmaan piti osoitella niitäkin, jotka olivat saaneet koulusta kunnan kus-

Lea Lehtonen ja Ritva Nummila kahvilla. Kuva Laura Nuotio.

tantamat vaatteet. Paikallisen ompelijan samasta kankaasta, saman mallin mukaan tehty. Niin muodikasta sanaa kuin "koulukiusaaminen" ei vaan silloin tunnettu.

Kovilla oli koulun omaisuuskin. Kun ei tiedetty mitään graffiteista, joita nykynuoret töhrivät käyntimerkeikseen, jätettiin omat merkkimme. Puukoilla oli kiva kaiverrella ja aina sen verran löytyi kynää tai liitua, että suurinkin "kirkkoveneen" kuvan voi piirtää milloin mihinkin. Kun pojat repimällä repivät rimoja ulkorakennuksen seinästä tai hajottivat muuta mieleen juolahtavaa, kuului oikeaoppisesti kuitata: "Ei sen ol välillä, se on kunnan!"

Paljon oli aikanamme sellaista, jota ei nykykoulu sen paremmin kuin huoltajatkään hyväksyisi. Kuria tehostettiin lujasti kiinni tarttumalla, nurkassa seisottamalla, kyykyssä käsityöluokan edessä kärvistelemällä. Kiroilun seurauksena suu pestiin saippualla. Kertaakaan en muista, että opettajat kuitenkaan olisivat ketään lyöneet, vaikka siitä sormille lyömisestä entisaikaan puhuttiinkin. Sen sijaan opettajan huomautteleminen kotitaustasta muistettiin ikävänä, varsinkin kun se kohdistui llomäessä oleviin lapsiin.

Paljon on nykykoulussa sellaista, mitä meiltä puuttui. Ei ollut mankoja, ei piirtoheittimiä, ei telkkareita, videoita, ei tietokoneita, tulostimia, ei oppimispelejä. Ei ollut kouluavustajia, ei erityisopettajia, ei kouluhoitajia, ei psykologeja, ei kuraattoreita. Ei esikouluja, ei koulukuljetuksia, ei kehityskeskusteluja huoltajien kanssa, ei kännyköitä, joilla päivän aikana olisi voinut soitella äidille.

Kaikesta huolimatta meistä kuitenkin on tullut ihan kelpo kansalaisia. Olemme pärjänneet ja löytäneet paikkamme ja tehtävämme tässä yhteiskunnassa. Olemme oppineet omin avuin selviytymään vaikeistakin elämäntilanteista, kaikesta puutteesta huolimatta. Vai onko sittenkin opittu selviytymään juuri sen puutteen ansiosta?

"Kaikilla meillä on täältä makeita muistoja", sanoi Jukolan Juhani lukkarin koulusta. Sellaisia muistoja muisteltiin joukolla Nuotion pihalla 30.8.08. Niitä tässä vielä kertailin omalta osaltani. Sittenkin todella makeita muistoja.

Myllärinkosken menneisyyttä

Kappaleen matkaa Häntälän kylästä Kerkolantietä kerkaantuu Rasinotkosta vasemmalle tilustie – Mattilankuja. Tästä tänä päivänä pajupusikon kätköön jäävästä peitotien liittymästä on lähtenyt ikaikainen myllytie Koskelle. Vainionkoski, Ilolankoski, peruskartassa nykyisin Myllärinkoski, sijaitsee Häntälän notkomaisemassa lähes Syvänojan kylän rajalla. Kosken esiintyöntyvä peruskallio putouksineen on poikkeava ilmiö puromaisessa jokilaaksossa. Varsinkin "isonveten aikaan" koski syöksyneen saa suorastaan uskomattomat mittasuhteet. Keväinen kosken pauhu kiehtoo kuulijansa yhä tänäkin päivänä; se kertoo omaa kaukaista sano-omaansa aikojen takaa.

Myllärinkoskessa on jauhettu viljaa ainakin reilut neljäsatua vuotta. Vanhin tunnettu maininta Häntälän myllystä on vuodelta 1585 ja silloin niitä oli peräti kaksittain. Miten ne koskeen oli sijoitettu, ei ole tiedossa. Ehkä toinen oli ylä- ja toinen alajuoksulla. Seuraava maininta myllystä on vuonna 1635, jolloin suomalainen ratsuväki taisteli Saksan maalla ja Puolassa 30-vuotisessa sodassa. Muurilan läänin myllytulliluettelossa Häntälän mylly mainitaan 1712. Myllyn omistivat Matz Räfvä (Naula), Jöran Äijälä, Mihei Antila, Jöran Unkila ja Jöran Jacobsson (Seppä). Talojen yhteinen tullivero oli 15 kappaletta, talokohtainen osuus kolme kappaletta. Samaisen luettelon mukaan vuonna 1807 Häntälän talot Antila, Äijälä (Yrjölä) ja Seppä maksavat tulliveroa niin ikään kukin kolme kappaletta. Sodankäynnin tarkoituksiin vuonna 1784 painetussa Kuninkaan kartastossa on kaksi merkintää Häntälän myllyistä. Armeijan ruokahuollon kannalta vähäiset vesimyllytkin näyttävät tuolloin olleen merkittäviä "sotilaskohteita". Myllyjen merkitystä korostanee sekin seikka, ettei kartastossa Häntälän, Syvänojan, Kerkolan kylistä asutuksen

ja muutaman paikannimen lisäksi ole muuta mainintaa.

Vuonna 1805 Häntälässä oli yksi mylly ja jo ainakin 1845 se oli ratasmylly. Tammelan kihlakunnan maakirjassa vuodelta 1875 mainitaan Someron Häntälän talojen Naulan, Äijälän ja Unkilan omistavan yhteismyllyn, kaksikivisen ratasmyllyn.

Vesimyllyjä oli kahta lajia: alkukantainen, rakenteeltaan yksinkertainen jaikamylly ja myöhemmin kehitteyneempi malli, ratasmylly. Aulis Ojan kuvauksen mukaan jaikamyllyssä pyöri kosken pohjakiveen poratussa reiässä pystysuora tukki, jonka alapäässä olivat vaakasuorat vesisiivet ja yläpäässä myllynkivet. Ratasmyllyssä oli vaakasuorassa akselissa vesiratas, joka hammasrattaiden välityksellä pyöritti myllynkiven pystysuoraa akselia.

Häntälän koululaiset retkellä koskella 1933 tai 1934 "isonveten aikaan". Kallion reunalla keskellä valkosukkainen Taimi Rasila. Hänen isänsä Erik Vihtori oli syntynyt Myllyhahteen torpassa. Kuva Eino Simolan.

Kerkolan ja Talvisillan myllyt

Entisaikojen Häntälän myllypaikka ei ollut ainut Uskelanjoen latva-haarassa, sillä vuosina 1585 ja 1635 tiedetään myös Syvänojan ja Kerkolan kylissä olleen yhteismylly. Vuonna 1875 oli samassa Rekijoen eli Syvänojan lähdehaarassa Myllyojassa kolme jaikamyllyä, joista yhden omisti Kerkolan Kerko, toisen Kerkolan Lampola sekä kolmannen Kerkolan Kleme ja Nikula. Talvisillalla mainitaan mylly niin ikään 1585 ja 1635, mutta ei enää 1845 eikä 1875.

Häntälän myllyjen historia päättyi kapinan aikana 1917 myllyn pallossa. Palon syytä ei tiedetä. Tiedetään vain myllyn palaneen perustuksiaan myöten syysmyöhällä. Loppuaikoina mylly oli jo huonokuntoinen, pahasti rapistunut ja sitä käytettiin-

Aune, soteleski

Aune Raitanen.
Kuva kirjoittajien.

Hän näki ikkunasta, kun naapurin isäntä, Anselm Talonen, käveli laanustavien askelin kohti Jokelan taloa. Elettiin toukokuun aikua 1940. Aune arvasi, mitä viestiä Anselm oli tuomassa. Aviomies Yrjö Raitanen oli kaatunut talvisodan viimeisinä viikoina. Tieto saatiin siis vasta vajaan kolmen kuukauden kuluttua tapahtuneesta. Kun pitäjän kirkkoherralla, Sulo Tasangoilla oli kiireistä, hän oli pyytänyt Talosia, joilla oli puhelin, viemään suruviestin taloon. Äidillämme, Aune Raitasella, (myöhemmin Vaittinen), neljän lapsen äidillä, alkoi raastavan talvisodan jälkeen elämä soteleskenä.

Leipurin tytär maatalon emännäksi

Aune Larvanto oli tutustunut Rovaniemeltä muutettuaan häntä kymmenen vuotta vanhempaan, Jaatilan kylästä kotoisin olevaan Yrjö Raitaseen työväenyhdistyksen teatteriryhmässä. Pienviljelijäperheen poika toimi myös elokuvakoneen käyttäjänä työväentaloilla Joensuussa. Kaarina Pollari muistaa, kuinka Yrjö ajoi pyörällä Jaatilan kylän raittia poikkeuksellisesti mustassa puvussa ja lierihattu päässä kohti Joensuuta, kosiomatulle niin kuin myöhemmin kävi ilmi.

Häät järjestettiin 1929 ja Aune muutti 19-vuotiaana Jokelan tilalle, missä isännöityä piti Yrjön isä Kalle Raitanen. Puoliso Milda oli kuollut 1923. Kalle jäi eläkevaariksi ja tila siirtyi pikimmiten Yrjön ja Aunen omistukseen. Kalle sairasti keuhkotautia talon peräkammarissa ja Aune hoiti potilasta, joka kuoli 1934. Perheeseen syntyivät Eine 1930, Esko 1932, Pekka 1936, Pauli 1938 ja Paula 1940. Pauli kuoli puolivuotiaana tulirokon jälkitautina puhjenneseen kurkkupaiseeseen koko perheen ollessa kulkutautisairaalasissa. Aunelle maatalon emännöys oli

taloon vedettiin omalla paineella lähteestä vettä tuova vesijohto, mikä talouden ja navetan takia oli suuri uudistus. Kunnanieläkari Lahermaa oli esimerkiksi talossa käydessään mennyt kokeilemaan vesihanaa epäillen, tuleeko sieltä tosiaan vettä. Tosi harvinaista vesijohto oli tuolloisissa maataloissa. Asuintaloa laajennettiin ja maatalouteen hankittiin koneita, osin yhteisomistukseen Mäkelän talon kanssa. Elämä näytti valoisia puoliaan.

Raastava talvisota

Sodan pilvet synkistivät Suomen taivasta syksyllä 1939. Talvisota syttyi tunnetuin seurauksin marraskuun viimeisenä päivänä. Reserviläiset kutsuttiin aseisiin. Yrjö oli täyttämässä 40 vuotta heinäkuussa 1940. Munuaisvaivansa ja ikänsä perusteella Yrjöä ei kutsuttu palvelukseen, mutta hän lähti vapaaehtoisena. Jouluukuussa tuli lähtö Turkuun. Aunelle tilanne oli tietenkin järkytys. Ovelta Yrjö kääntyi vielä takaisin ja nosti tämän kirjoittajaa, kolmivuotiaasta Pekkaa, korkealle ja sanoi: "Kasva näin suureks miäheks sit."

Postikortteja tuli kotiin Turusta ja junamatkalta 21.1. kohti Kannasta. Viimeinen säilynyt kirje oli lähetetty rintamalta. Siinä Yrjö antoi monia käytännön ohjeita Aunelle maatalon ajankohtaisista arkitoista. Kirje kuvastaa paitsi Yrjön huolta myös sitä, että sotaan lähtö tapahtui pikavauhtia, eikä tarvittavia ohjeita kotiväelle ehditty antaa. Seivästikään Aune ei ollut kirjeessä mainittuja asioita tottunut hoitamaan.

Kannaksella 24. p. tammik.
Rakkaat kotiväet!

Kirjoitan jonkun sanan täältäkin päin, saavuinme tänne onnellisesti, ei yhtään viholliskoneita nähty matkalla. Terveenä olen edelleen ja rauhallista täällä näyttää vielä olevan,

Heino Ruostela pitämässä puhetta Reino Ruostelan hautajaisissa maaliskuussa 1981. Kuvassa myös kirjoittaja sekä vaimo Tuula Ruostela ja tytär Johanna. Kuva Matti Ruostelan.

noin kilometri kivikkoista tiepolkua. Juoksin paljain jaloin niin kuin hengenhädässä ainakin, matkan varrella sattui varpaani kiveen, niin että siihen tuli vertavuotava palkeenkieli.

Pälikön taloon ehdittyäni kerroin asiani. Sieltä emäntä käski minun mennä toista tietä eli Hakalan kautta takaisin ja pyytää Eliassonin emäntää, Hilikkaa tulemaan myös Ruostelaan laittamaan sauna kuntoon. Vasta paljon myöhemmin sain kuulla ja tietää, että nämä naiset olivat sillä kulmalla sen ajan parmurskoja. Joka tapauksessa siellä Ruostelan vanhassa savusaunassa syntyi silloin terve poikalapsi, joka noin viikon päästä siitä päivästä sai kasteessa nimen Reino. Paljon on sen jälkeen tapahtunut. Ne meistä, jotka ovat syntyneet viime vuosisadan puolella tai tämän sataluvun alkuvuosina, ovat tosiaan nähneet ja kokeneet paljon.

Lapsuutemme ja nuoruutemme aikana oli Ruostelan talossa hyvä

marja- ja hedelmäpuutarha, jossa oli monia harvinaisiakin puita. Siellä oli mm. niin suuri omenapuu, että tyvestä ympäri mitattuna sen runko oli yli 2 metriä paksu. Ikää puulla oli ties kuinka paljon. Syyskesän aamuisin oli meillä lapsilla silloin kiireen kilpa omenapuiden alle etsimään puista yön aikana maahan pudonneita omenia. Mieleeni on jäänyt siltä ajalta, kun veljeni Reino oli noin 3-4 vanha, hän sanoi joskus silloin "Mää menen tohta letoriin". Poika ei osannut silloin vielä kaikkia kirjaimia sanoa, mutta kiire oli omenia hakemaan puutarhasta.

Paljon on tapahtunut ja paljon on monessa suhteessa muuttunut niistä ajoista, vuosisatamme alkuvuosista alkaen, yli 70 vuoden aikana. Nyt tämän viimeisen vuosikymmenen aikana, jolloin Reino-veljeni on asunut täällä Someron Joensuun kylässä, jonka toisessa syrjässä minäkin olen asunut, olen

ainakin viime vuosina melkein joka viikko käynyt häntä katsomassa. Niillä käynneillä viivyn siellä ystävällisessä kodissa usein pari kolme tuntia kerralla ja silloin aina meille vanhan Ruostelan siskossarjan viimeksi eloon jääneille veljeksille riitti juttua ja muistelemista ajoista entisistä. Reinolla oli erittäin hyvä muisti muistamaan asioita, tapahtumia ja nimiä aina lapsuutemme ja nuoruutemme ajoista alkaen. Välillä puhuttiin tietysti myös viime sotien ajoista. Me olimme molemmat olleet eri lohkoilla ja eri tehtävissä, joten juttua niistäkin ajoista riitti. Joskus taas riitti keskustelua ja kannanottoa näistä ajankohtaisemmista asioista.

Yhteinen lapsuuden kotitalomme Pälikönkulman Ruostela on jo yli 50 vuotta ollut vieraitten omistuksessa. Viimeksi siellä asui äitimme ja oli sukumme yhdyssiteenä kuolemaansa asti syksyyn 1944. Reino-veli ei päässyt äitimme hautajaisiin, kun hänen täytyi silloin olla Tornion puolella ajamassa maasta pois saksalaisia. Hävinnyt ja hävitetty on synnyinkotimme entinen, moniarvoinen puutarha. Talvisodan kovissa pakkasissa siellä menehtyi se iso omenapuu, joka oli varmaan sitä ennen kestänyt luultavasti yli 100 talvea. Entinen synnyinsaunamme on sieltä myös hävitetty. Siinä saunassa minunkin silmäni ovat ensi kerran nähneet päivänvalon, mikäli päivänvalosta nyt voi puhua ikkunattomassa, sisäänlämpiävässä savusaunassa.

Siskossarjan nuorimmaisista Hanna (Piekkala) menehtyi vaikeaan sairauteen vuonna 1954 ennen kuin ehti täyttää 50 vuotta. Vanhin veli Väinö kuoli Kanadassa loppiaisena 1968 täytettyään sitä edeltäneenä joulupäivänä 80 vuotta. Väinö oli Amerikassa suurimman osan ikäänsä. Täällä kotiseudulla hän oli viimeksi useita vuosia 1920-luvulla. 1970-luvulla siirtyivät ajasta iäisyyteen minua vanhemmat siskot Saima Uusitalo 80 vuotta, Sanelma Lehtonen 75 vuotta ja Einari yli 80 vuotta ja nyt myös nuorin veljeni. Joten minun on murhemielin lausuttava: "Katkesi side viimeinen joka yhdisti minut lapsuuteen."

kin enää satunnaisesti. Muistona myllystä on säilynyt puolikas myllynkiveä Vainion vanhan tuvan rappuna. Myllyn myötä tuhoitui Talvisillan Mäkilän isännän apilansiemenet. Eino Simola on kuullut kerrotavan, että isäntä oli tuonut ison kuorman, peräti 16 sakkia apilansiemenpusseja ajettavaksi myllystä läpi, jotta heinän siemen irtoaisi siemenkodastaan. Mutta mylly paloi ja siemenet sen mukana. Myllyn historia ja viimeinen myllyreissu päättyi näin "surkjal tavall".

Myllyrakennus sijaitsi alhaalla koskessa osittain kallion ja rantakiven päällä jyrkän vesiputouksen kohdalla. Paikka on vieläkin nähtävissä kallioon hakatuista hirsikehikkoja paikallaan pitäneiden pulttien reijistä. Samoin hirsillä tuetun tamnipadon kiinnityspaikat ovat nähtävissä. Myllypadolla säädettiin veden korkeutta. Padolta vesikouru kuljetti veden alamylyn vesiratasta pyörittämään. Vedenpinnan nostosta oli säädetty tarkat rajat. Simola muistaa kuulleen, että tammen pintaa sai nostaa 50-60 senttiä. Korkeampi tulva olisi nostanut veden Syvänojan sillalle ja vienyt kannen ja silta-arkut mennessään.

Myllypatojen liian korkealle nostamisen haittoja käsiteltiin usein ri-

tajuttuina tuon ajan käräjillä. Usein myös myllypaikat olivat riidan aiheena. Häntälän talojen yhteismyllyistä on saattanut olla myös tällaisia riitajuttuja. Asian selvittäminen vaatisi lisätutkimuksia.

Piru pysäytti vesirattaan

Vanhoista myllyistä kerrotaan juttuja – myllytuvan tarinoita. Kohiseva koski, kolkkaavat myllynkivet ja salaperäinen hämy ovat olleet sopivia yhdistelmiä ruokkimaan uskomuksia ja yliluonnollisia näkyjä. Häntälän myllykoskesta kerrotaan: Oli isonvenen aika, pitkäperjantaiyö. Vanha Tolperi teki myllärin virkaa. Vesi solisi ja myllynkivet pyörivät. Vesirännistä työnty pirun käsi ja pysäytti vesirattaan. Tolperi manaamaan: "Käsi irti, tää on mun myllyin". Piru irroitti otteensa ja mylläri pääsi jatkamaan työnsä.

Tolperista kerrotaan muitakin juttuja. Kerran taas Tolperi tuurasi mylläriä. Kerkolasta tuli mökin muija jyvapussi olalla uutisviljaa jauhattamaan. Myllärin palkaksi oli määrätty viisi penniä. "Mut sil ol vain yks piän penni, niin milläs mää siit otin", oli Tolperi surkutellut. Torppari Ilolan Juho rakensi siltaa poikiensa kanssa kosken yli. Ilolan torppa oli äyrään

vastakkaisella puolella. Pojilla oli jallassa puusaappaat (puupohjat), jonka vuoksi pojat eivät meinanneet pysyä pystyssä. "Tulleeks teist koskaan miehiikään", oli isä pojilleen tuskailut, kun työstä ei mitään tahotonut tulla. Koskeen putoamisen vaarakin oli olemassa. Sillan rakentamivuosi oli 1917 – sama kuin myllyn palokin. Ennen paikalla oli jalkaporras, jota pitkin kerkolalaiset kulkivat oikotietä Häntälään. Ajotie kulki tällöin kosken yli padotun tammen alapuolella.

Myllyhahteen torppareita ja mylläreitä

Myllyrinksen ja sen läheiset notkot ovat vanhastaan kuuluneet Häntälän kylän Naulan ja Sepän taloihin, mutkittalevan koski- ja jokiuoman muodostaessa tilojen rajat. Varhaisimmat tiedot myllynotkon asukkaista ovat Naulan talon noin 1830 perustaman Myllyhahteen torpan ajoilta. Jaakko Matinpoika (s. 1799) ja hänen vaimonsa Caisa Henricsdotter (s. 1788) mainitaan Myllyhahteen torpan ensimmäisinä asukkaina. Ovatko he kosken ensimmäisen asukkaat ja mistä he ovat tulleet, ei ole tiedossa. Ammattimaisia mylläreitä olivat mylläri Mattsson (s. 1795) sekä hänen poikansa Joseph Mattsson (s. 1826). Edellä mainittu vanha Tolperi, itsellinen Johan Kustaa Ståhlberg (s. 1840), joka tarpeen tullen tuurasi mylläriä, avioitui mylläri Joseph Mattssonin Kristiina-tytären kanssa.

Kahdesta avioliitosta Ståhlbergillä oli kaikkiaan kaksitoista lasta, joista ajan runsaasta lapsikuolleisuuden mukaisesti vain neljä eli aikuisikään. Ståhlbergin vanhin lapsi Viktor (s. 1871) oli aikanaan kylässä taitava seppä ja originelli persoona. Hänestä, niin kuin isästäänkin, aikalaiset ovat kertoneet monia juttuja. Viktor ja hänen vaimonsa Amanda (s. 1869) olivat lapsettomia. Niinpä he ottivat Amandan Erik-veljen leskeksi jääneen Rasilan torpparin lapsikarasta kasvattitytären – äitini, Helmi Helenan. Rasilan sukujuuret kiertävät toistakin kautta Myllynahteen torppaan ja myllärisukuun. Nimittäin Syvänojan Ali-Sonnin talon poika Heikki Juho Heikinpoika (s.1835) tuli

Vasemmalta Mandi, Aune, Sylvi ja Frans Vainio. Lapset ovat Selma Heinonen, Heikki ja Pertti Vainio. Kuva Vainion pihalta vuonna 1941. Takana näkyy myllärin asunto, oikealla navetta. Kuva Kyllikki Niemelän.

vävyksi vuoden 1855 tienoilla Myllynahteen torppaan, naituaan mylläri Mattssonin Gustava-tyttären. Perheeseen syntyi seitsemän lasta, joista viidennestä, Erik Vihtorista tuli siis Rasilan torppari ja myöhemmin tilallinen – isoisäni.

Myllynahteen veljeksistä Heikki Alfred (s. 1867) ja Kalle August (s. 1879) olivat paikkakunnalla tunnettuja rakennus- ja kivityömiehiä. Tästä näytteenä ovat veljesten rakentamat Nauian ja Kankaren kivinavetat. Heikki Alfred muutti perheineen Nummen pitäjään, kun taas Kalle Augustin jälkeläisiä asuu edelleen Somerolla.

Sisaruksista vanhimman Ida Josefina (s. 1864) jälkeläisiä on Häntälässä asuva, suvun ja kylän vanhimpiin kuuluva Valde Lenti sekä Koskelle muuttanut, nyt jo edesmennyt Esko-veli. Laulajana tunnetun Eija Kourimon sukujuuret juontuvat niin ikään Rasilan torpan kautta Myllynahteen aikaan. Heikki Juho Heikinpoika sekä hänen Gustava-vaimonsa ovat Eijan esivanhemmat viiden sukupolven takaa.

Myllärin Kalle ja hänen poikansa Vihtori – viimeiset myllärit

Heikki Juho Heikinpojan muutettua perhekuntineen 1870-luvun vaiheilla tilavampaan Rasilan torppaan, myllynotko saattoi jäädä joksikin aikaa vaille vakituista asutusta. Vuoden 1880 rippikirjassa Myllynahteen nimi on ylivivattu. Tiluskartassa vuodelta 1879 torpan nimeksi mainitaan Myllärin torppa. Joka tapauksessa asumus ei kuitenkaan autoidu; kosken rantatörmä saa taas uudet asukkaat ja myllytoiminta tulee jatkumaan vielä kahden sukupolven ajan.

Häntälän Unkilantaloon Kaari-niminen poika (s. 1860) ottaa vaimokseen pertteliläisen Idan (s. 1864). Nuoren parin asuinpaikaksi luontuu – ehkä sukulaisuussyistä – tai muuten sopivasti edellisiltä asukkailta vapautunut myllytorppa. Myllärin Kalle ja Iita, niin kuin heitä kutsuttiin, ottivat sukunimen Vainio. Perheeseen syntyi kymmenen lasta, joista vanhin poika Viktor (s. 1888) jatkoi isänsä myllärin ammattia myllyin

paloon, vuoteen 1917 saakka jäädessä Häntälän pitkän myllyhistorian viimeiseksi mylläreksi. 1920-luvun alussa tehdyillä maakaupoilla Vainion torppa itsenäistyi ja tilasta aletaan käyttää Alitalo-nimeä.

Vainion iäajasta sisarusparvesta useat elivät naimattomina. He elivät luontevaa yhteistaloutta notkon päälle rakentamassaan tuvassa, joka on vieläkin olemassa. Vihtorin veli Jalmari, varrellaan vahvarakenteinen, oli tunnettu kuokkamies ja pellonraivaaja. Harrastuksenaan hänellä oli mehiläistenhoito. Kustaasta tuli läheisen Hakalan torppari ja myöhemmin tilan isäntä. Veljeksistä nuorin Franssi edusti liikkuvampaa luonnetta harjoittaen ennen sotaa kuorma-autoliikennettä. Varsin suosittuja olivat Franssin avolavallaan tekemät huvimatkat Turkuun ja Saloon markkinoille. Myöhemmin Franssilla ja vaimolla Aunella oli maapaikka Häntälän Murrunkulmalla. Sisaruksista Martta avioitui Arvid Heinosen kanssa. Heillä oli viljelystiä Syvänojailla. Mari oli ompelijä ja toimi tarjoilijana Turussa. Avioituttuaan hän muutti

Lohjalle. Amanda-sisar oli kotiuskolinen asuen ikänsä kotipaikassaan Vainiolla. August-veljen kohtaloksi tuli 25-vuotiaana hukkoa Häntälän jokeen heinäaikana uimassa olleessaan. Kaksi Vainion lapsista koki lapsikuolleisuuden.

Vainion tuvassa syntynyt, Saarentaan kylässä yli viisikymmentä vuotta miehensä Taisto Lindroosin kanssa asunut Sylvi Martantytär muistaa tänään vielä lapsuutensa myllynotkon kuin eilispäivän – muistaa isovanhempiensa Kallen ja Iitan ajat – muistaa notkon kukkakedot, valkotuomet ja kirsukkakarinteet. Päällimmäisenä muistoissa soi kuitenkin keväinen kosken pauhu. ”Myllärinkosken muistot eivät voi unohtua”, kertoo Sylvi.

Lähteet:

Alanen Timo-Kepsu Sulo: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805, 1989. Aaro Juhanoja: Rasilan suku Häntälän kylässä, 1995. Aulis Oja: Someron myllyt 1585-1875, Someron Joulu 1973. Muurlan Iäänin myllytulliluettelo 1712 ja 1807. Tammelan kihlakunnan maakirja 1875. Haastattelut: Sylvi Lindroos, Aarne Kankare, Helmi ja Eino Simola. Julkaistu Somero-lehdessä 23.10.2001.

Koskisillalla Sylvi Vainio, Vieno Kaakkomäki ja Kyllikki Vainio. Kuva vuodelta 1943.

Kuva Kyllikki Niemelän.

Reino Ruostela perheensä kanssa pärekattoisen kotitalonsa, Talvisillan Niinimäen edustalla vuonna 1943. Kirjoittaja istumassa Elli-äitinsä sylissä. Muut lapset vasemmalta: Aimo, Esko, Hilikka, Arvi ja Lauri. Vanhin lapsista, Tauno oli tuolloin jo ”maailmalla”. Kuvan on ottanut helsinkiläinen herra Cavonius, joka oli tullut lomallaan tervehtimään vanhaa sotakaveriaan. Talo purettiin v. 1956 uuden asuinrakennuksen tieltä.

Kuva Matti Ruostelan.

tatalolla maaliskuussa 1981. Heinon osana oli seurata veljeään tuonpuoleiseen jo saman vuoden 1981 joulukuussa. Ennen eläkkeelle jäämistään Heino oli ollut opettajana Someron Terttilän koulussa 43 vuotta.

Heino Ruostelan muistopuheesta olen koonnut seuraavan, hieman karsitun version:

”Maanviljelijä Reino Ruostela oli syntyperältään vanhaa hämäläistä talonpoikaista sukujuurta. Sukunimi on saatu syntymäkodista. Someron pitäjän Ihämäen kylän Pälkönkulman Ruostelan talosta, jossa hän vietti lapsuus- ja nuoruusvuotensa perehtyen kotonaan kaikkiin sen ajan, vuosisatamme ensimmäisten vuosikymmenten, maataloustöihin. Lisää vielä maanviljelijän ammattitaitoa ja tietoa hän sai käytyään nuoruudessaan kaksivuotisen Harjun maanviljelyskoulun Virolahden pitäjässä. Tätä vankkaa ammattitaitoa hän sitten

toteutti käytännössä nelisenkymmentä vuotta ostamallaan Talvisillan Niinimäen pientilalla täällä Somerolla. Tänä aikana hän sai vähitellen sitkeällä työllä perheensä kanssa lähes rappiokunnossa rakennusten ja viljelysten puolesta olleen tilan muuttamaan vuosien kuluessa melkein ensiluokkaiseen kuntoon. Asuinrakennus ja kaikki talousrakennukset uusittiin, viljelysmaita laajennettiin ja kaikki pellot salaojitettiin. Suurimaksi osaksi tämä kaikki tehtiin omin voimin oman perheen kanssa ja varsinkin aikaikoina alkupäässä omin käsin, kun lähes metsättömällä tilalla ei ollut silloin varaa hankkia kalliita koneita.

Raskaan raadannan maataloustöissä keskeytti hänenkin osaltaan viime sotien aikana raskas ja alituisen hengenvaarallinen palvelutehtävä useita vuosia rintamajoukoissa.

Veljeni Reino oli koko suuren sisarusarjan nuorimmainen eli kuopus, jonka äitimme sai viikkoa ennen kuin täytti 40 vuotta. Siitä heinäkuun 2:sta päivästä vuonna 1908 on kulunut nyt jo yli 72 vuotta, ja minä olin silloin alle 6-vuotias, muistan sen päivän erikoistapauksen siitä, että minut silloin lähetettiin tärkeälle ja kiireelliselle asialle. Heinäaika kun oli, isä ja vanhemmat sisokset olivat heinätoissa. Kotosalla olivat kotiaskeareita tekemässä äiti sekä minua viisi vuotta vanhempi Sanelma-sisko, silloin neljän vuoden ikäinen Hanna-sisko ja minä. Siinä kotipihalla Sanelma antoi minulle tehtävän juosta kiireen viikkoa Isoon Pälkököön pyytämään Pälkön emäntää tulemaan meille heti konna. Sisko sanoi minulle ohjeena vain, että kylä emäntä asian tietää, mistä on kysymys. Ruostelasta oli silloin Isoon Pälkököön eli Alitaloon matkaa

Reino Ruostela – Talvisillan Niinimäen isäntä ja sotiemme veteraani

Tänä vuonna 2008, kun on kulunut 100 vuotta isäni Reino Ruostelan (1908–1981) syntymästä, tuli ajatus tutkia hänen vaihteita. Kootessani aineistoa sain käsiini vanhan ruskean kirjekuoren, johon oli kerätty koulu- ym. todistuksia, mm. ”Päästötodistus Someron Kirkonkylän ylemmästä kansakoulusta” vuodelta 1921. ”Autonohjaajakoulun Tutkintotodistus”, joka oli annettu Forssassa 8.9.1925, Paimion kansanopiston todistus oppijaksolla 1925–26, maanviljelyskoulun todistus vuodelta 1929 sekä todistus harjoittelusta Tyrvännön pitäjässä Lepaan maanviljelyskoulun harjoitteluosastolla. Osin nuhraantuneiden paperien joukosta löytyi vielä yksi mielenkiintoinen paperi, vanha kunniakirja, joka oli annettu Suomussalmen taisteluihin osallistuneille. Sen oli allekirjoittanut ”Sotamarsalkka Mannerheim” ja siinä oli kirjoitettu mm., että ”Olen taistellut monilla tantereilla, mutta en ole vielä nähnyt vertaisianne sutureita. Olen ylpeä Teistä...”. Kunniakirjan lopussa oli teksti: ”Isänmaan nimessä ja Puolustusvoimain ylipäällikkönä annan Teille Alikersantti Reino Ruostela, s. 2.7.1908, Somero, sodan 1939–1940 muistomitalin miekoilla ja soljella.”

Tämä kunniakirja herätti monenlaisia ajatuksia ja niinpä lähdin tutkimaan, mitä tapahtui esim. Suomussalmella talvisodan päivinä ja millä tavoin Reino Ruostela osallistui siihen ja sitten myöhemmin jatkosotaan ja Lapin sotaan. Paljon löytyi tietoa eri lähteistä ja suomalaisen sankariteoista ja vaikeista olosuhteista, joissa sotaa käytiin. Esim. Talvisodan Kronikka pvm:llä 29.12.1939 kertoo kuvatekstissä, että ”Suomussalmen taistelua käydään ankarassa, jopa 46:n asteen pakkasessa”. Tältä pohjalta on ymmärrettävää, että Reino Ruostelan myöhemmin sairastama vaikea reuma oli hänen käsityksensä mukaan

Reino Ruostela sotavuosien aikaan. Kuva vuonna 1943 myönnetystä viinakortista.

Kuva Matti Ruostelan.

ainakin osittain perua näiltä ajoilta, esim. ”vihollista motitettaessa piti olla paikallaan kovassa pakkasessa samassa poterossa useita vuorokausia”, kuten hän muisteli.

Sotakokemuksista seuraavassa eräs tapaus, joka Reino Ruostelalle sattui niin kuin hän itse on kertonut. Joukko-osasto oli joutunut tykistökeskityksen kohteeksi ja Reino erään toverinsa kanssa oli turhaan etsinyt suojaa poteroista, kun kaikki paikat oli jo varattu. Niinpä nämä kaksi miestä olivat syöksyneet lähellä olevaan teltaan, joka oli n 30 cm:n syvennyksessä toiselta reunaltaan, johon he asettuivat suojaan. Keskityksen loputtua he huomasivat olevansa kunnossa, mutta teltta oli hävinnyt jäljettömiin. Myös joihinkin suojapoterioihin oli osunut pahasti.

Reino Ruostelan sota-ajan vaihteista olen koonnut seuraavan luetelon perustuen Sota-arkistosta hakemaani kantakortin jäljennökseen ja sotilaspassiin tehtyihin merkintöihin:

Varusmiespalveluksen Reino Ruostela suoritti huoltopataljoonassa 1930-31 ja kotiutui liikenneallupseerina. Sitä ennen hän oli maa-mieskouluaikaan liittynyt kuulunut Tyrvännön ja Virolahden suojeluskuntiin 1927–29.

Osallistunut ylimääräisiin kertausharjoituksiin 12.10. -39 – 11.12. -39 ja liikekannallepanon jälkeen palvellut 11. Autok.ssa. 12.12 -39 alkaen autoryhmän johtajana. Lomautettu toistaiseksi 26.4. 1940. Jatkosodan alkaessa komennettu uudelleen palvelukseen liikekannalle pantuihin joukkoihin. Saapunut 18.6. -41 26:een lääkärintäkomppaniaan, jossa tehtävänä lääkärintäliupseeri. Siirretty 7.7.1941 (Etelä-Hämeestä koottuun jääkäriyhtymäntiin) 4/JR 23:een.

Osanotto taisteluihin: Korpiselän kirkonkylän valtaus. Jalasvaaran valtaus. Asemasota Tuulosjoella. Tserovitsin kylän valtaus. Syvärin voimailoksen taistelut. Asemasota Syvärillä. Siirretty 3/JR 23:een kotiuttamista varten. Vapautettu palveluksesta ”vapautuvaan ikäluokkaan” kuuluvana 15.4.1942. Vihollisen suurhyökkäyksen alkaessa komennettu uudelleen palvelukseen ja saapunut 16.6.1944 joukko-osastoon II / JR 11, josta siirretty 24:een lääkärintäkomppaniaan 1.7. 1944 tehtävänä lääkärintäallupseeri.

Osanotto taisteluihin: Kannaksen puolustustaistelut. Pohjois-Suomen taistelut.

Kotiutettu 22.11.1944.

Someron Talvisillan Niinimäen isännäksi Reino Ruostela tuli v. 1931. Tilan edellinen omistaja oli Kustaa Lindroos vuodesta 1912. Niinimäen tila perustettiin v. 1900, jolloin se erotettiin Peltoluukkalan maista uudistilaksi.

Muilta osin Reino Ruostelan vaihteiden muistelemisessa pitäydyn muistopuheessa, jonka opettaja Heino Ruostela (1902–81) piti veljensä hautajaisissa Someron seurakun-

Maratonin lumoissa Helsingissä

Vuodesta 1985 alkaen on Helsinki muuttunut edukseen, sillä ensimmäisen kerran juoksin mielestäni melko lailla erilaisessa Helsingissä. Ruoholahti ja Pikku Huopalahden tienoo ovat muuttuneet tyystin. Helsinki on kaunistunut ja komistunut vuosi vuodelta ja rakentaminen on ollut vilkasta. Toisaalta taas tietyt osat ovat säilyttäneet puistomaisuutensa ja Keilahteen on saatu hieman amerikkalaisuutta korkeine rakennuksineen. Joka vuosi olen odottanut: mitähän uutta on saatu reittien varrelle. Toisaalta reitit ovat vaihdelleet ehkä aina parempaan suuntaan, vaikkakin jäin kaipaamaan Lönnrotinkadun käyttöä juoksureittinä.

Vain kaksi kertaa olen joutunut jäämään pois 20 vuoden aikana maratonilta Helsingissä. Toisella kerralla päivämäärä ei sopinut ollenkaan ohjelmaani ja toisella kerralla polvi oli kipeä, joten jouduin lääkärintodistuksella siirtämään osallistumiseni seuraavaan vuoteen. Syynä polven kipeytymiseen lienee ollut se, että harjoituslenkillä olin vähällä astua kyykäärmeen päälle ja viime tingassa venyitin askeltani huonolla seurauksella. Muistan Helsinki-maratonit varsin kuumina juoksuina. Lähes aina on aurinko paistanut ja paluumatkalla auringonpaiste suoraan silmiin josakin Lauttasaaren sillalla on pannut miitteliäks: jaksako sitä loppuun saakka. Toisaalta ei voi jäädä istumaan ja odottamaan, että joku korjaisi jälkiautoon ja veisi maaliin. Ja ihmettelyä siinäkin on, jos palaisi takaisin keskustaan ja tekisi ilmoituksen keskeytyksestä.

Siis eteenpäin. Ensimmäiset kävelyt olen pakotettu ottamaan 33 km kohdalla, mutta silloin muistan että tästä on maaliin sama matka kuin oma juoksulenkkini Ypäjällä: vain 9 km ja sen ajatteleminen auttaa. Yleensäkin pitäisi ajatella hauskoja asioita juoksun aikana tai vaikkapa laulaa kuten tein nyt viimeksi. On si-

Emil Zatopek Helsingin olympialaisissa 1952. Urheilu 2000.

nulla vielä voimia tallella, totesi joku. Joskus laulan joululaulua keskellä Helsinkiä: ”Reippahasti käypi askeleet, äidin hommat on niin kiireiset.” Tai saatan lauleskella omilla sävellyksillä keksimääni: ”Jalkaa eteen ja toista taakse ja kolmatta eteen vien, vaan missäs se neljäs onkaan.” Haukottelustakin saa laulun kun rupeaa ohhoh-äännähtelyä laulamaan. Joku muu juoksija saattoi vitsailla ja huultakin heittää lauluilleni, kun totesi, että kyllä ne kaksi jalkaa vielä jotenkuten toimivat, mutta siitä kolmannelta ei ole nyt vähään aikaan mihinkään. Neljättä jalkaa hän ei ole kuullutkaan ihmisellä olevan.

Erään kerran oli benji-hyppääjiä Kaivopuiston rannassa. Niitä katsellessani alkoi hieman pyörryttää ja niinpä törmäsin vanhemman rouvan syliin, joka antoi komean halauksen. Kuulin mahtavaa naurua takanani, kun rouva selitti, ettei ole ennen juoksevaa miestä halannut. Alkuvuosina todella väsytti Urheilukadun varrella tavattoman pitkä betonialta. Maaliin tulijalle se oli tuskin taival ja vieläpä ruma. Nyt on stadionin seutu muuttunut ja siistiyntynyt niistä vuo-

sista ja mielestäni nyt kelpaa kutsua ulkomaisia kilpailijoita myös yhä kansainvälistyvään Helsinkiin.

Kymmenvuotiaana pääsin Helsingin olympialaisiin, jonne kotikylästäni Someron Lautelasta meni lähinnä miesporukka. Muistan seisseeni stadionin ulkopuolella, kun Emil Zatopek tuli voittajana maratonilta. Aikuiset selittivät maratonin pituutta minulle esimerkein: kun ajat pyörällä kotoa Someron kirkolle ja toisen kerran sama juttu ja vielä kolmannenkin kerran, olet maratonin suorittanut. Silloin jäi tajuntaani vain se, että ihmemies pystyy sellaiseen kokeemukseen. Tuo lapsuuden muisto tulee aina mieleen saapuessani maratonin maaliin.

Samaiseen vuoden 1952 olympiamatkaan liittyi sellainenkin muisto, että bussin lähtöä kotimatkalta odotellessamme mentiin johonkin ravintolaan ja miehet joivat isomahaisista pulloista pilsneriä. Kuinka ollakaan, minun tuli nälkä ja voileipä piti saada. Suurella lautasella tarjoilija toi kasan vihanneksia, joiden alta löytyi pieni leipä. Osa vihanneksista oli minulle täysin outoja, taisi siinä olla ainakin paprika. Isäni maksaessa ravintolalaskua jäi mieleeni hänen huokauksensa, että pojan voileipä maksoi enemmän kuin kaljat useammalle miehelle. Jäin miettimään Lautelan alakoulun opettajani Anni Hämeensalon opetusta, että viina vie ihmisten rahat. Nyt oli pakko uskoa, että se taitaa sittenkin olla leipä. Koskaan en tästä asiasta jutellut isäni kanssa. Se harmitti kovasti, sillä kovan maksun lisäksi se olympialeipä ei poistanut nälkääni.

Monesti olen päättänyt lopettaa maratonjuoksun ja siirtyä helpompiin matkoihin, mutta tauti iskee salakavalasti ja aika näyttää, tuleeko maratoneille vielä jatkoa jossakin päin maailmaa. Ja ainakin uteliaisuuttaan voi mennä juosten katsomaan mitä uutta on saatu Helsingissä aikaan.

Uusin silmin

Seisoin kapealla hiekkatiellä kuunnellen ympärilläni leijuvaa hiljaisuutta. Sankka lumisade loi tummuvaan iltaan valkeaa väriä. Katsolin mustaa tyhjyyttä huokuva horisonttia ja vedin syvään henkeä. Otin pari askelta eteenpäin; polvistuin tien reunaan sulkien silmäni. Tasan vuosi sitten täällä syrjäisellä hiekkatiellä tapahtui jotakin, joka muutti käsitykseni elämästä. Jotakin, joka horjutti uskoani kaikkeen siihen, mihin olin ennen uskonut. Avasin silmäni ja tunsin, miten kyynel alkoi vierä poskellani. Lumihuutalet yhtyivät kyynelten poikuun. Annoin muistojeni virran viedä minut sinne, jossa painajainen tuntuu unelmalta. Tapahtuneesta oli kulunut vuosi, mutta sielussani tuota hetkeä ei voinut mitata ajassa. Se eli minussa – ja minä elin siinä. Olimme olleet hyvän ystäväni Santeerin kanssa juoksulenkillä. Tuohon aikaan meillä oli ollut tapana kohottaa kuntoa Santeerin kotitalon lähellä kulkevalla hiekkatiellä. Saatoin kuulla vieläkin korvissani askeltemme äänet. Enää Santeerin jalat eivät askeltaisi tätä tietä – eikä mitään muutakaan.

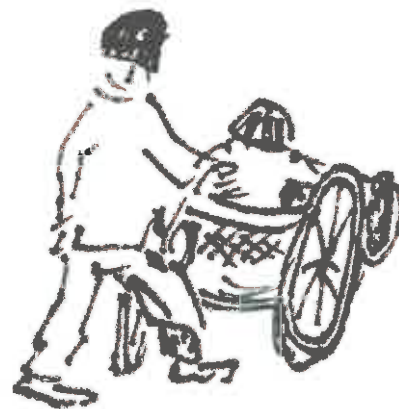
Olimme jo palaamassa Santeerin kotitalolle, kun näimme edessämme kävelevän pienen tytön. Tyttö oli kuusivuotias Vilma, joka asui myös tien varrella. Vilman takista roikkui kirkkaankeltainen heijastin, joka välikkyi kimmeltäen pimeässä taivi-illassa. Hän veti perässään muovista leikkikoiraa, jota oli tullut uikoiluttamaan. Lapsen mielikuvitus on rajaton: leikit muuntuvat tosielämän askareiksi. Äkkiä kuulumme takaamme moottorin kiihdyttävän äänen. Katsolin taakseni ja huomasin, miten pitkät ajovalot päällä ajava auto lähestyi meitä kovaa vauhtia. Auto hoippui hoitittomasti puolelta toiselle. Näin, kuinka sen vasen takarengas kävi jo pientareen puolella. Pysähdyimme Santeerin kanssa tien varteen. Samassa huomasimme, että Vilma oli kävellyt keskelle tietä leikkikoiransa kanssa. Näytti siltä kuin hän olisi ruokkinut leikkikoiransa pie-

nillä kivillä. Auton kirkkaissa valoissa Vilma näytti haamulta – epätodelliselta ja maisemaan kuulumattomalta.
– Vilma! Varo! huusin.

Vilma kääntyi ja näki lähestyvän auton. Hänen silmänsä jäähmettyivät kylmiksi kristalleiksi. Santeri tönäisi minut ojaan ja lähti juoksemaan Vilmaa kohti. Rämmin ojan pientareelle raskaasti huottaen. Sydämeni takoi noitarummun lailla. Näin, kuinka Santeri otti pienen tytön sylinsä ja kantoi hänet ojan reunalle. Auto oli kuitenkin saavuttanut heidät nopean salaman tavoin. Vain sekuntia myöhemmin auto törmäsi Santeriin lennättäen hänet korkeassa kaaressa maahan. Nousin ylös ja juoksin ystäväni luo. En muista paljoakaan siitä, miten sinä hetkenä ajattelin. Mieleni oli kuin musta aukko. Kumarruin Santeerin viereen. Hän makasi maassa luonnottomassa asennossa. Hänen jalkansa olivat vääntyneet pahasti.

– Ei hätää, kaveri. Kaikki on hyvin. Soitan ambulanssin, yritä sinnitellä.

Sain sanotuksi nämä lauseet ja purskahdin itkuun. Käteni vapisivat kuin maanjäristyksen jälkiaallot. Soittaessani hätänumeroon huomasin, että Vilma oli tullut vierelleni. Hänkin itki hysteerisesti. Vasta tässä vaiheessa tajusin, että Santeeriin törmännyt auto oli paennut paikalta. Kun ambulanssi vihdoin kurvasi paikalle, tartuin Santeeria kädestä ja puristin sitä lujaa.

Kuvat kirjoittajan.

Myöhemmin selvisi, että autoa oli ajanut paikallinen juoppo huima promillemäärä veressään. Mies tuomittiin oikeudessa.

– Ole kiitti ja selviä...

Hän selvisi. Mutta menetti molemmat jalkansa. Nykyään Santeri on pyörätuolissa ja yrittää sopeuttaa itseään uuteen elämäänsä. Havahduin muistoistani, kun kuulin lähelläni kevyitä askelia. Katsolin takaviistoon ja huomasin kiiluvat viirusilmät. Iso kissa lähestyi minua kantaen hiirtä suussaan. Nousin ylös ja pyyhin silmäni. Suolainen virta ei ehdy näissä muistoissa. Suoristin toppatakkiini ja lähdin jatkamaan matkaa.

Saavuini Santeerin talolle. Kävelin tutun pihamaan poikki ulko-ovelle. Koputin pari kertaa jyrkevään tammi-oveen ja astuin sisälle. Santeerin vanhemmat olivat kylässä Vilman perheen luona. Näin Santeeri oli kertonut puhelimessa. Riisuttuani kengät menin jo lapsuudestani tuttuun huoneeseen. Olimme tunteneet toisemme Santeerin kanssa aivan pikkupojista lähtien. Huoneen ovi oli raoliaan. Kurkkasin sisään ja näin, kuinka Santeri istui pyörätuolissaan ja luki kirjaa mietteliään näköisenä.

– Terve, mies! sanoin hymyillen. – Mitä kuuluu? Kaikki kun oikein kovin huutaa vai?

Santeri kääntyi minua päin. Hänen kasvoilleen kohosi lapsenomainen hymy. Aivan kuin hän olisi nähnyt arvokkaan kadonneen aarteen. Mutta mitäpä muuta ystävyys onkaan kuin aarre, jota tulee aina vaalia?

– Katsos vaan, sieltähän saapui itse äijä! Astu ihmeessä peremmälle. Minäkin astuisin, mutta... Santeri sanoi työden käsillään pyörätuolinsa renkaita.

Santeri oli oppinut suhtautumaan vammautumiseensa nykyään hieman humoristisesti. Pitää nostaa hänelle hattua siitä. Itse en tiedä, miten reagoisin samassa tilanteessa. Kävelin valkoisen säkkituolin ääreen ja rojahdin siihen velttona.

Kuulkaas nyt, näin on jutut, koolla ovat ystävät ja tutut. Tää on joukko 00-vitosten, hieman ehkä harmaahapsisen. Nyt kertoo teille muistot elämän.

Vuodet ovat vierineet, on aikuisiksi vartuttu. Kukin tahollamme kuljettu. Kiirettä ei pitäis olla kellään. Aika vaan ei riitä milään.

Nyt kauniisti vanhetaan, kun juhitaan ja tanssitaan. Jalka nousee ketterään kun suuntaa taasen vaihdetaan. Lomiakin vietetään. On meillä kiire aina vaan.

Arvon mekin ansaitsemme elämäme illaksi, nyöryyttä ja rakkautta vanhuutemme ehtooks. Luojaamme luottakaamme, matka rauhallisna kulkekaamme.

Niin usein muistot palaa lapsuusalkoihin Koistuhdan koululle ja suksimäkihin. Hiihtokilpailutkin muistetaan, kuka niissä silloin voittikaan.

Heinämieheksi Arvoa täytyi vähän varota, kunnes voimat kasvoivat, käsivarret varttuivat. Haravan varteen jo varhain piti tarttua, isännäksi siinä sitten vähitellen varttua.

Arvo Pukkilalle 80-vuotissyntymäpäivänä 14.6.2008

Armeijaankin Arvo poika aikoinaan lähti. Koti- ja muutkin työt toisille hän jätti. Hyvin siellä palveli ja arvoaankin nosti. Kersantiksi ylennettiin, siinä vasta postit!

Hevoset elämääsi ovat aina kuuluneet. Valjastaa sä varmaan osaat kärryt ja reet, on haaveet hippoksen suuntaan lennelleet. Monen monta pokaalia varmaan olet voittanut Petojen pitkiä sarkoja oiet hevosella kyntänyt, kunnes aika uusi koitti, traktorit uuden ajan voitti.

Airi kaunosilmä täytti Arvon sydämen, alkoi kahden nuoren tie yhteinen. Syntyivät sitten tyttäret, iloks vanhemmille varttuivat.

Yhdistykset lautakunnat monet olet istunut. Oikein kaiken suunnitellut, parastasi antanut, valmis aina auttamaan, toisiakin tukemaan. Miten paljon vielä ehdit oppejasi laatimaan?

Koistuhdan peltojen keskellä Arvolla mökki on ihana. Ystävät ja tuttavat saavat siellä lomailia, kyllä mukavaa on mailla.

On taakse jäänyt nuoruusaika tuo, se muistot kauniit mielehen vain luo, ja vuodet vierii hiljaa pois, on kaikki niin kuin unta ois.

Vasemmalta Armas Ojala, Leena Näykki, Selma Kalliola ja Laimi Palomäki onnittelemassa Arvo Pukkilaa. Kuva Selma Kalliolan.

miehelle ohje: "Osta, älä säästä, aja ja ole iloinen." Rovasti Juho Vuorela on kertonut, että pitkänäperjantaina ei saanut kirkosta tullessa kiliseviä aisakelloja käyttää.

En etsi valtaa, loistoa -laulua oppilaat koulussa toivoivat aina kaikkein eniten, vaikka ilmestyi myös monia uusia lauluja, kuten Petteri Punakuono, kertoi Jukka. *En etsi valtaa loistoa* on Sibeliuksen säveltämä laulu. Anna-Liisa Parko on kertonut, että Sibelius sävelsi viisi joululaulua, yhden jokaiselle tyttärelleen. Nettiä selatessaan Jukka sai selville, että Sibelius olikin säveltänyt kuusi joululaulua. Jotkut meistä tiesivätkin, että Sibeliuksella oli kuudeskin tytär, Kirsti-niminen, joka kuoli vauvana lavantautiin. Aino Sibelius syytti siitä itseään, hän kun oli ollut hoitamassa veljensä lasta, joka menehtyi samaan tautiin.

"Aina sitä oppii jotakin uutta", Jukka tuumasi.

Ainolassa Jean Sibelius säesti kaikki joululaulut. Ainoastaan *En etsi valtaa loistoa* -laulun säesti aina Aino Sibelius. Tämän on kertonut heidän tyttärensä Margareta Jalas.

Tunnetuimmat Sibeliuksen joululauluista ovat *En etsi valtaa loistoa* ja *On hanget korkeat nietokset*. Margareta Jalas on kertonut, että Ainolassa lapset odottivat pimeässä huoneessa. Kun isä alkoi soittaa *On hanget korkeat nietokset*, avattiin ovi valaistuun saliin ja joulukuukko alkoi.

"Hiljaa, hiljaa, joulun kellot kajahtaa." *Joulun kellot* -laulun kohdalla Jukalla on tapana kysyä: "Välisoitoilla vai ilman?" Ja vastaus kuuluu aina: "Välisoitoilla." Meillä on yksinkertaiset välisoitot, mutta on kuitenkin. Laulun on säveltänyt Armas Maasalo. Hän sävelsi sen heinäkuun helteellä. Hän meni kamariin, veti verhot kiinni ja sytytti kynttilän päästäkseen hiukankin joulun tunnelmaan.

Seuraavat laulut olivat Juha Vainion sanoittama ja Katri Helenan säveltämä *Joulumaa*, ja Leevi Madetojan säveltämä *Arkihuolesi kaikki heitä*. P. J. Hannikainen sävelsi laulun *Tuikkikaa oi joulun tähtöset*. Sanat siihen teki Elsa Koponen, nuori kansakoulunopettaja.

Me käymme joulun viettohon taas kuusin kynttilöin -laulusta on

joissakin yhteyksissä jätetty pois kolmas säkeistö, vaikka se juuri on laulun syvin ydin. Se kuuluu näin: Turhuuden turhuus kaikki on, niin turhaa touhu tää; me kylmin käymme sydämin, laps' sivuun vain jos jää. Me lahjat jaamme runsahat, laps'-tyhjäät kätes ihanat. Tässä kohtaa Jukka aina pyytää muistamaan Kari Suomalaisen kuvaa *Kuokkavieras syntymäpäiväkesteissä*. Siinä ihmiset ryntäilevät joulupaketteineen Helsingin joulukadun ruuhkassa, Jeesus seisoo kadun reunassa unohtettuna. Riihimäkeläinen isäntä Mauno Isola teki laulun sanat. Hän oli ennustanut saunakamariin talon naisten joululalmistelujen tieltä. Hän vei sanat Martti "Pyssy" Turuselle, joka teki siihen sävelen.

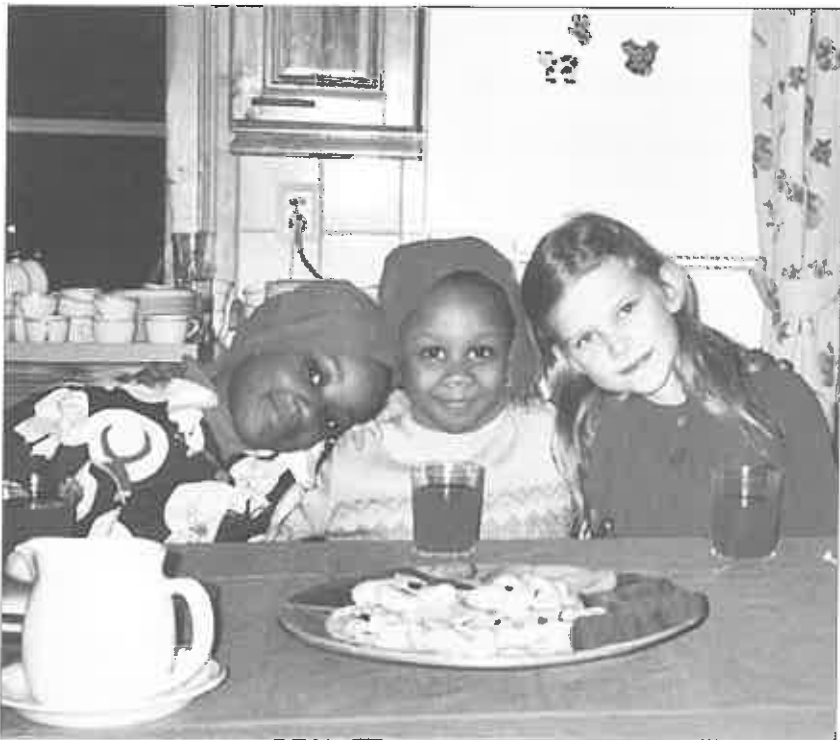
"Pakkasyö on ja leiskuen Pohja loimuja viskoo. Kansa kaupungin hiljaisen yösydänuntaan kiskoo..." Tässä lauluassa tontulla on ongelma. Hän ihmettelee, että mistä ihmiset oikein tulevat ja mihin he menevät,

kun sukupolvet vaihtuvat, mutta hän vain aina on. Laulussa on 11 säkeistöä, joista nyt on lyhennetty muutama.

Lopuksi laulettiin *Maa on niin kaunis*. Joulukuinen iltapäivä on hämartynt. Olemme päässeet jouluiheen tunnelmaan tuttuja joululauluja laulaen.

Tähän loppuun liitän Arjan Piirran joulukortin -laulun kolmannen säkeistön, Hyvän Joulun toivotuksin.

"Joulu jo tulla saa maailmaan, joulua odottaa lapset maan. Sulle piirran joulukortin, sinä seimen lapsen. Olet vielä kovin pieni ehkä äitisi lukee sen. Tähti uskon, tähti toivon taivahalla jo säteilee Betlehemin tallin seimen kirkkaaksi se valaisee. Tähti uskon, tähti toivon taivahalla jo säteilee Betlehemin tallin seimen kirkkaaksi se valaisee. Joulu jo tulla saa maailmaan. Joulu jo tulla saa, saa-aa."

Pikkutontut joululaulukekkereillä. Vasemmalta Momo Nganou Hilary, Mboka Nganou Elvira, oikealla Heini Älli. Kuva kirjoittajien.

— No huh! Tuohon pudotukseen verrattuna Trumanin käskystä räjäytetyt pommit ovat ilotulitteita, Santeri naurahti.

Mielenkiintoni oli kuitenkin kohdistunut jo Santerin sylissä olevaan kirjaan. Kysyin häneltä, mistä opus kertoi. Hän vastasi sen olevan filosofinen teos toivon merkityksestä. Kuullessani tämän sanoin, että maailmalla ei enää ole toivoa. Santeri katsoi minuun kysyvästi.

— Mietipä nyt... moni puhuu toivosta, mutta mitä se lopulta merkitsee? Voitko sanoa kirkkain silmin minulle, että Telluksessamme asustaa käsite nimeltä toivo? kummastelin.

— Kyllä vain. Toivo on syy siihen, miksi jaksamme vaikeiden aikojen yli. Toivo on se, mikä pyörittää palloamme.

Hiljennyn ja kaduin kyynisytyksiäni. Santeri oli joutunut pyörätuoliin vuosi sitten ja minä aloin paasata siitä, ettei maailmassa ole toivon kipinääkään. Minunhan pitäisi kannustaa ystäväni uskomaan huomiseen. Sen kirkkauteen ja autuuteen.

— Seinilläsi on paljon julisteita, vaihdoin puheenaihetta. — Futsipelaajia.

— Jep. Jalkapallo on hieno laji. Muistatko, miten pikkupoikina potkimme pihalla palloa ja haaveilimme, että meistä tulee maailmankuuluja tähtipelaajia? Se oli upeaa aikaa...

Santeri vaikenä. Hän katsahti jalkoihinsa. Huomasin, kuinka hänen alahuulena alkoi vapista. Mutta ei, Santeri ei itkenyt. Ei ainakaan muiden nähdessä. Tunsin sisälläni pistävän poltteen. Yritin lohduttaa ystäväni.

— Hei, mies... kyllä se tästä. Elämässä tapahtuu paljon sellaista, mitä emme voi koskaan ymmärtää. Mutta aurinko nousee aina aamuisin, se on hyvä muistaa. Aina on jotain hävittävää. Kannattaa siis pitää kiinni siitä hyvästä, mikä meillä tällä hetkellä on.

Tiesin, että sanani eivät saisi sitä painoarvoa, jota niihin halusin. En voinut millään tietää, miltä Santerista tuntui.

Santeri katsoi minuun vetisin silmin. — Kiitos. Tuo oli kauniisti sanottu. Olet tismalleen oikeassa. Toivo. Sitä on meillä kaikilla, vaikka eläisimme millaista kohtaloa tahansa. Toivo on aina saatavilla, jos siihen uskaltaa tarttua.

Puhelimeni soi. Äiti pyysi minua kotiin syömään. Lupasin Santerille, että tulen katsomaan häntä kolmen päivän kuluttua; jouluaaton aattona. Lähdettyäni sydämessäni kaikui yksi sana. Tuo sana kaiversi tietään koko sieluuni. Olikohan tuossa sanassa todellakin kiteytettynä elämämme tarkoitus? Yksinkertaista... mutta niin monimutkaista.

— Toivo.

Jouluaaton aatto oli lumivalkea. Istuin Santerin huoneessa katsellen, kuinka hän heitti tikkoja keltamustaan dartsitaluun. Saatoin vain ihailla hänen elämänasennettaan. Hän ei ollut luovuttajatyyppejä. Hän oli arjen taistelija. Todellinen sankari.

— Kuule, olen ajatellut paljon sitä, mitä sanoit toivosta... Ja olen tullut siihen johtopäätökseen, että toivo todella on voimaa ja energiaa.

Santerilla on kädessään jäljellä enää yksi tikka. Hän laski sen syliinsä ja katsoi minua silmiin.

— Maailma on hyvä paikka elää, jos sen vain haluaa rakentaa sellaiseksi. Kaikki on kiinni meistä... elämän kivijalan muurareista. Tavallisista ihmisistä.

Nielaisin ja vastasin ymmärtäväni, mitä hän tarkoitti. Santeri jatkoi:

— Näin viime yönä unta. Tuossa unessa kävelin vihreällä niityllä. Nautin jalkojeni painavista askelista, kun ne painautuivat tuoksuvaan nurmeen. Tiedätkö mitä? Uskon sen olleen enne. Ei enne siitä, että pystyisin vielä joskus kävelemään, vaan enne siitä, että tulen vielä lentämään sieluni siivillä onneen. Vaikken pystykään nousemaan jalkojeni varaan, se ei tarkoita, ettenkö pystyisi olemaan mielessäni vapaa liikkumaan missä vain. Pitää vain toivoa, ystäväni, toivoa.

Samassa Santeri tarttui viimeiseen tikkaan ja tähtäsi sitä tauluun. Tikka lähti hänen kädestään kaaressa ja kopsahti äänekkäästi häränsilmään. Santeri käänsi päänsä jälleen minua kohti ja sanoi: — Jokaisella elämällä on oma häränsilmänsä. Tulee paljon ohiheittoja, mutta lopulta siihen osuu...

Myöhemmin illalla makasin sängyssäni silmät kiinni. Minulla oli rauhallinen ja turvallinen olo. Huomenna olisi jouluaatto. Ihmiskunta täynnä toivoa; siinä joulun sanoma. Hetkeä ennen nukahtamista olin tuntevani kevyen hipaisun poskellani. Kukaties enkeli oli lentänyt hämärän huoneeni poikki.

Lumihiutaleissa valkeissa nähdä voim salaisuuden onnen, sulaneissa pisaroissa asusta ei katkeruus menneen talven, Ulkokuori valkoinen vaikka nyt niiltä uupuu, tietää olomuoto vetinen, että vielä autuus saapuu.

Mukana tähdenlennon kirkkaimman anteeksiannon sinulle ojennan, lailla höyhenen hennon kauneimman anteeksipyyntösin sinulle pudotan. Jatkuuko elämämme ainut milloinkaan, jos katkeruus eilisen sisällämme vaeltaa aina vaan.

Talvirenkaiden vaihto

Päivät sen kuin lyhenevät lyhenemistään. Pimeää riittää. Maa on ollut pitkään ilman lumipeitettä. Tänä syksynä on saanut kauan katsella nautinnokseen kynnetyn pellon kauneutta ja puiden hehkuvaa punakeltaista ruskaa.

Nyt lunta on tullut jonkin verran tehden maan kirjavaksi. Kyllä nuo talvirenkaat taas pitää autoon vaihtaa, ajattelen. Laitan lämpöiset vaatteet ylle. Ilma on jo kylmentynyt. Viime viikolla oisi ollut paljon lämpimämpää.

Menen autotalliin. Käynnistän auton ja ajan sen pihalle laatoituksen päälle. Haen maton pehmikkeeksi polvien alle. Avaan takaluukun ja kaivan tunkin ja avaimen esiin. Tämä Fiatin tunkki on oikein maailmanlopun härveä. Olen oppinut käyttämään sitä vuosia harjoiteltuani kaksi kertaa vuodessa. Tunkki pitää laittaa oikeaan asentoon, että se ei luiskahda alta pois rengasta vaihtaessa. Puolessa vuodessa unohtuu tunkin käyttö, mutta kyllä se sitten vanhasta muistista alkaa onnistua.

Pitää nostaa autoa vain sen verran, että pyörä ei ole vielä ilmassa. Asetan avaimen paikoilleen ja väännän, mutta ei inahdustakaan. Painan ja potkaisen avaimen vartta. Saan kaksi pulttia auki aikani ähistyäni ja "pärrätyäni". Olen huomannut, että kun on jokin vaikea paikka, niin saa voimaa lisää, kun päästelee ärräpäitä, sähisee ja sihisee. Olen alkanut ymmärtää miehiä paremmin tässä suhteessa. Pyörän toiset kaksi pulttia ovat niin tiukassa, että voimani eivät riitä.

Iso valkoinen pakettiauto kääntyy tiehaarasta pihalle. Kukahan sieltä tulee? Paperikauppias varmaan. Koira haukkuu ja menee haisteilemaan tulijaa.

– Onko paperin tarvetta? Kai tulee sentään joka päivä pyyhittyä, laitelee kauppias vuolaasti.

– Kyllä, kyllä, sanon.

– Auton renkaitten vaihto vai?

– On, mutta kun en saa pultteja auki, vaikka itse keväällä laitoin kiinni. Olisi varmaan tarvinnut laittaa niihin vaseliinia.

Mies ottaa avaimen käteensä ja alkaa vääntää pultteja auki. Aikansa yritettyään saakin pyörän toiset kaksi pulttia auki. Hän kehottaa minua kuitenkin menemään rengasliikkeeseen vaihdattamaan renkaat. Kiitän avusta ja saan sanotuksi, etten nyt osta paperia.

Joskus toisella kertaa sitten, mies sanoo ja lähtee jatkamaan matkaansa.

Kokeilen vielä toisesta renkaasta pulttien kireyttä. Yhtä tiukassa ovat. Tuntuu toivottomalta. Laitan ensimmäisen pyörän kiinni ja kierrän tunkin alas. Täytyy mennä soittamaan rengasliikkeeseen. Puhelinluettelosta löytyy sopiva.

– Voiko tulla vielä tänään?

– Sopiihan se, mies vastaa puhelimesta.

Kysyn vielä työn hinnan.

Lähden Tammelaan ja ajan siellä minulle ilmoitetun rakennuksen takapihalle. Koirat tervehtivät tulijaa.

Talvikuva kirjoittajan.

Kaksi miestä tulee sisältä. Toinen miehistä ajaa auton sisälle verstaaseen. Vanhempi mies seuraa kun nuorempi vaihtaa renkaita. Ensimmäisen tarkistetaan ilmanpaineet. Sähköisen pultinavaajan kanssa ei mene kauan aikaa, kun kaikki pyörät ovat vaihdetut. Työn vielä kestäessä haen rahan valmiiksi lompakosta. Annan rahan vanhemmalle miehelle. Hän kysyy: "Tendäänkö kuitti?"

– Samapa se, sanon.

– Teen sitten kuitin, mies sanoo ja menee toimistoonsa.

Palatessaan ojentaa laskun, joka on sovittua suurempi. Mainitsen, että taisin kuulla puhelimesta väärin. Mies ei vastaa. En kysele enempää. On suuri helpotus, kun talvirenkaat ovat taas paikoillaan.

Lähtiessäni nuorempi mies tuo kolme heijastinta. Otan ne vastaan ja lupaan käyttää niitä, onhan vuoden pimein aika. Sen naaleheijastimen voin antaa lapsille. Ajaa körötellen kotiin kesärenkaat auton takaosassa. Ajokeli on vielä hyvä. Sää-tiedot ovat luvanneet talvisia kelejä.

Joulu jo tulla saa

Jouluisissa tunnelmissa kokoonnuimme 17. 12. 07 meillä Tupamäessä. Vietettiin kuluvan vuoden viimeistä Koistuhdan Kultaisen iän kerhon yhteistä tilaisuutta, joululaulujen ja pikkujoulun merkeissä. Jo useana vuonna olemme kokoontuneet Tupamäkeen samalla tavalla. Tupa oli taas täynnä väkeä, ja kaikki osallistuivat innostuneesti lauluihin.

Joulujuhla aloitettiin adventtikynttilöiden sytytyksellä. Vuororuno on lainattu vanhasta alakoulun luku-kirjasta.

Kirsti Älli: Kun on kylmä ja pimeää, tämä yksikin kynttilä lämmittää.

Valma Koskinen: Kun tulen tähän vierellesi, kaksinkertainen on kirkkautesi.

Eero Älli: Ei enää olekaan pimeää ja kolme kynttilää enemmän lämmittää.

Kirsti Älli: Ensi sunnuntaina sytytty neljäs kynttilä.

Niin kirkkaassa kynttilän valossa joulu onkin jo melkein talossa.

Näin eteni kokoontumisemme lauluineen ja juontoineen. Kirsti hoiti säestyksen pianoilla, ja hän toimi myös tilaisuuden juontajana:

Tervetuloa Tupamäkeen joululaulu laulamaan. Opettajien porukka on kokoontunut joka vuosi joululauluiltaan jollakin koululla, ja melkein aina meitä on säestänyt Penttilän Jukka, joka nykyään tulee Turusta. Hän kertoo mukavalla tavalla näiden laulujen taustoista, ja ajattelin panna Jukan tiedot kiertoon siten, että kun tiedän jostakin laulusta jotakin, kerron siitä teille muutamalla sanalla.

Monelle ne ovat tuttuja juttuja, mutta niin ovat laulutkin.

Kun Somerolla oli kanttorina Eero Huttunen, hän piti kyäkantorikoulua. Sieliä hän opetti, että kun pidetään tällaisia tilaisuuksia, niin 10–12 laulua on sopiva määrä laulaa. Niin ajattelimme Eeron kanssa, että laulettaisiin vain näitä lauluja, joita

Isommat tontut joululauluja laulamassa. Vasemmalta Anni Mattila, Pentti Näykki ja Valma Koskinen. Kuva kirjoittajien.

olemme monistaneet. Lauletaan mitä jaketaan. Ja lopuksi lauletaan *Maa on niin kaunis*, ja siihen liittyy pieni hartaus.

Viime syksynä me opettajat lauloimme joululauluja Ollilan koulussa. Somero-lehti kirjoitti, että ilta aloitettiin lämmittelemällä lauluääntä teellä ja kahvilla. Meillä laulunääntä viritettiin lasillisella karpaiokeittoa. Ilta jatkuu niin, että lauletaan pari laulua ja sitten annetaan diakonissa Sirpa Laaksolelle puheenvuoro. Kun on päästy lauluissa suunnilleen puoleenväliin, on kahvin ja rupattelun aika. Sen jälkeen me esitämme Eeron kanssa Arja Lyyn sanoittaman ja säveltämän uuden joululaulun *Piirrän joulukortin*.

Yhteiset laulut aloitettiin *Sylvian joululaululla*. Runon on kirjoittanut Sakari Topelius vuonna 1853. YLE:n äänestyksessä se valittiin 1960-luvulla ja jälleen vuonna 2002 kaik-

kein kauneimmaksi joululauluksi. Runon kirjoittamisen aikaan mietittiin, mitä se tarkoittaisi. Totta on ainakin se, että Sylvia on mustapääkerttu, muuttolintu, joka talvehtii Sisiliassa. Sisilialaiset pyydystivät pikkulintuja ja vangitsivat yhden häkkiin houkutuslinnuksi. Topelius oli aktiivinen luonnonsuojelija ja Suomen ensimmäisen eläinsuojeluyhdistyksen perustajajäsen.

Joululilla Salomallia -laulu, joka aikaa "Pärskey pirtin päreen palo, kertoo kaskujansa salo, tuikkii taivaan tähtivyö..." oli vieras minulle siihen asti, kunnes kuulin Erkki Liikasen esittävän sen adventtikonsertissa Forssan kirkossa joitakin vuosia sitten. Eero sanoi, että hänen aikanaan sitä laulettiin koulussa.

Killisee, kilisee kuikunen -laulusta minulle tulee mieleen Kanajärven kotiseutumuseosta Kalvolassa löytövä jumburi, jonka reunaa kiertää ajo-

Yksinäisen ikävä

Katherine Mansfieldin novelli "Kanarialintu" on vanhan yksinäisen naisen monologi. Novellin minäkertojana toimiva nainen on myös novellin päähenkilö. Hän muistelee novellissa kanarialintuaan, ystävää, joka toi hänen elämäänsä enemmän sisältöä kuin ympärillä olevat ihmiset.

Kertoja puhuttelee lukijaa heti novellin alussa: "Näettekö tuon ison naulan ulko-oven oikealla puolella?" Näin lukija otetaan mukaan novellin tapahtumiin ja hänelle luodaan mielikuva novellin miljööstä. Muutenkin novelliin rakentuu selkeä lukijan rooli, sillä kertoja puhuttelee lukijaa aktiivisesti, teittelee tätä ja esittää tälle kysymyksiä: "Onko teillä ollut lintuja?" Novellin toinen kappale aloittaa takauman. Kertoja muistelee, miten kauniisti hänen lintunsa lauloi ja miten ohikulkijat jäivät kuuntelemaan laulua. Tämän jälkeen kertoja palaa vielä varhaisempaan ajankohtaan, hetkeen, jolloin hän sai linnun. Linnun saaminen on paitsi novellin, myös kertojan elämän käännekohta.

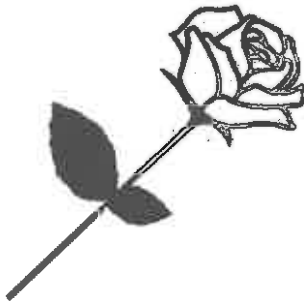
Novellin merkittävin rakenteellinen erityispiirre on lähes jokaisen kappaleen alussa olevat kolme pistettä. Pisteet tuntuvat kuvaavan naisen jatkuvaa puhetulvaa, ikään kuin tämä aina välillä vaipuisi ajatuksiinsa ja jatkaisi tämän jälkeen taas uudella innolla.

Pisteiden ohella monet muutkin tekstin piirteet luovat vaikutelmaa puheenomaisesta kerronnasta. Aikamuotojen vaihtelu imperfektistä preesensiin ja toisinpäin on ominaista puheelle. Välillä kertoja eksyy sivuraiteille, välillä hän toteaa asioita itselleen unohtaen lukijansa. Näin käy esimerkiksi silloin, kun kertoja pohtii kaipuuta ja haikeutta ja päätyy siihen, että hänen on syytä olla kiitollinen. Kertoja ujuttaa mukaan paljon sitaatteja ja välillä hän esittää retorisia kysymyksiä: "Miten minän saattaisin?" Kiihkoa kerrontaan

Sanni Suominen kirjoitti parhaan ylioppilasaineen keväällä 2008.

Kuva kirjoittajan.

tuovat kertojan tunteisiin vetoavat huudahdukset: "Kuinka minä sitä rakastinkaan!" Nämä piirteet ovat myös keinoja, joilla novellista on saatu tehtyä monipuolinen ja mielenkiintoinen lukukokemus.

Kertojan puhetulvaa selittää se, että vanhoilla ihmisillä on harvoin kuuntelijoita. Kertojan, eli "emännän" ympärillä on ihmisiä. Maanantaisin hänellä käy siivooja, kolme nuorta miestä asuvat hänen luonaan, ja ohikulkijat nojailevat aitaan kuunnellakseen kanarialinnun laulua. Silti naisella ei ole kuuntelijaa. Keskustelutaitojen käyttämättömyydestä kertoo se, miten nainen alati vähättelee itseään. Nainen ei ole tottunut saamaan tukea ajatuksilleen. Kun

nuorukaiset kutsuvat naista variksenpelättimeksi, hän laittaa sen nuoruuden piikkiin.

Novellissa ei ole niinkään kysymys linnusta lintuna, vaan sielun-kumppanina ja ystävänä, joka ei arvostele. Novellin nimi "Kanarialintu" kertoo novellin aiheen, mutta se ei tarjoa lukijalle ennako-odotuksia novellin sisältämästä psykologiasta. Linnun tärkeyttä kuvaa siihen liitetty vahva personifikaatio. Kertoja kääntää linnun piipityksen selkokielelle ja löytää siitä kulloinkin haluamansa sisällön. Lintu myös "nauttii kylvystään" ja "tervehtii" emäntäänsä.

Tekstissä on muitakin kielikuvia, kuten "veitsetkin lauloivat" -personifikaatio ja kuin-vertaus: "– naputti hankin ristikköä kuin kiinnittääkseen minun huomioni –." Novellissa on runsaasti myös alkusointuja, kuten "sirottelin sille"- ja "vavahti, visersi"-sanaparit.

Kertojalle on tärkeää, että lintu kuuntelee häntä, mutta vielä tärkeämpää on, että lintu tarvitsee häntä. Kertoja pystyy tekemään ruokaa, hoitamaan kukkia ja neulomaan, mutta hänen luonaan käy siivooja. Hän ei pysty tekemään enää kaikkea yksin. Hän ei myöskään saa kiitosta tekemästään ruuasta, eivätkä kukat anna myötätuntoa. Lintu kuitenkin tarvitsee häntä elääkseen. Kertoja intoutuu luettelemaan häkin siivoukseen liittyvät työt yksityiskohdista. Näin hän tuntee tehneensä paljon. Toisaalta luettelot kuuluvat novellin tyylipiirteisiin, kuten myös avoimet kohdat. Lukijan mieltä jää kutkuttamaan tietämättömyys kokeista nuoresta miehestä. Ovatko he sukua kertojalle?

Novellin lopussa kertoja siirtyy jälleen nykyhetkeen tuhahtaen: "Kyllä minä tästä selviän." Aivan kuin kertoja hieman häpeilisi avautumistaan. Hän toteaa, että ajan mittaan selviää mistä vaan. Nainen kuitenkin ikävoi kovin kanarialintuaan – yksin.

Tapahtui Korvatunturilla

Joulusesonki alkoi vuosi vuodelta yhä aikaisemmin. Posti toi tonneittain lahjatoivomuskirjeitä Korvatunturille. Lapsen kaikkialta maailman kolkilta tiesivät, että kaukana Pohjolassa oli ihmeellinen vanha mies, joka rakasti lapsia ja oli äärettömän rikas. Niin varakas, että täytti kaikkien lahjatoivomukset.

Kirjeitä kirjoitettiin kaikilla kielillä ja postia tuli kaikenlaisilla kulkuneuvoilla. Tuli lentopostia, pikapostia, nyrkkiäpostia, jopa pullopostia, sähköpostia puhumattakaan. Eikä siinä kaikki. Brysselistä tuli Jobin postia. Joulupukinmaassa oli kuulemma direktiivit vallan hukassa.

Kännykän Joulupukki oli jo ajat sitten viskannut Inarinjärveen, kun kuumalinja oli kärehtänyt häneltä tupsun hienointa poskipartaa.

No, mikäs auttoi. Koko kauniin kesän oli tonttuarmeija ahertanut hiki hiipassa toiveiden kimpussa. Kuka-pa tällä vuosituhannella halusi vapaaehtoisesti ammatikseen tonttuliua. Joulupukin oli pakko hajauttaa Korvatunturin vanhakantainen pajatoiminta osa-alueittain eri tuntureille. Oli Tuttitunturin lastenlahjapaja, jota johti tonttu Kapalainen. Koska aikuisetkin halusivat lahjoja jouluna, oli työikäisten lahjapaja Duunitunturilla johtajanaan tonttu Puuhakas.

Pappatunturin, vanhusten pajan, vastaavana hyöri tonttu Ukkonen. Hevosmiesten ohjaksista piteli tonttu Laukkanen Konitunturilla. Itse Joulupukki otti hoitaakseen yrityslahjasektorin päämajassaan.

Suurimman helteen – noin kuvaannollisesti – kantoi Joulupukin monitaitoinen Muori, joka topakasti hoiteli lukemattomien vuosikymmenien kokemuksella Korvatunturin ruokahuollon ja siinä sivussa tai tulevina taustavoimana koko firmaa. Hän oli kerran ohimennen vilkaissut vilkkuvaa tietokoneruutua, vaikka pelkäsiikin sitä hiirtä. Siitä jäi mieltä kaiheartamaan tasa-arvodirektiivi. Koko mainoskampanja pyöri pelkäs-

Kuva Jouko Laiho.

tään niiden parrakkaiden pikku-ukojen varassa. Tästä vielä keskustellaan, kunhan joulu on ohi, tuumasi Muori.

Tulosta alkoi syntyä, eikä tunteja laskettu. Mutta kaikki ei ollut kohdallaan. Pukki ei ollut käynyt tarkastuskierrollaan moneen päivään. Tontut kaipasivat hyväntuulista kannustavaa ohjausta, kiitostakin.

– Poroaitauksessa käy ajokkejaan hoitelemassa. Sitten taas kiiruhtaa pirttiin kiikkustuoliinsa, tiesi Postitonttu kertoa.

Kuljetus ja varastointi ei toiminut tehotuotannon vaatimalla tavalla. Arvailtiin, että synnä saattoivat olla ne direktiivit, joista yksikään tonttu ei ymmärtänyt hiipanvilauksen vertaa. Ei edes tiedustelu- ja kurkkijaryhmä saanut pukin outoa käytöstä selvälle.

Aatto lähestyi uhkaavasti ja lahjavuoret kasvoivat joka sektorilla. Sitten kaikkein nuorin ja toisten mielestä vähäisin tonttu sai selvälle, että Brysselistä oli tullut jyrkkäsanainen

faksi, jossa Joulupukkia syytettiin lahjonnasta ja maailman kaikkien lasten julkeasta petkuttamisesta. Niin hirveän uutisen kuullessaan tontut alkoivat käyttäytyä omituisesti. Kuin yhteisestä sopimuksesta kaikki lopettivat työnsä puolilta päivin ja ryntäsivät Korvatunturin mustaan savusaunaan kylpemään. Saunatonttu lämmitti sitä joka päivä kiireisenä aikana. Joka ryhmällä oli määrätty viikonpäivä kylpemistä varten. Nyt kaikki ahtautuivat sinne yhtäaikaa. Siellä kävi sellainen vihtojen läiske, että pukin ajoporoitkin riehaantuivat aitaauksessaan. Valtaisa höyrypilvi purkautui saunan räppänästä ja oven raoista leviten tunturiin ja aina etelään asti.

Tänään oli jo aatonaatto, ja niin kuin aina ennenkin pukki ja Muorinsa kutsuivat ahkerat tonttunsa yhteiseen pikkujoulun viettoon. Ilma suorastaan höyrysi jännityksestä, kun tontut omina työryhminään marssivat päämajan avaran pirtin pitkien pöytien ympärille.

Tuttitunturin tontut olivat ajelleet

Joulukuisia ihmeitä

Olin hakemassa puita liiteristä. Hetken kuluttua alkoi jostain kuulua outoa mekastusta. Pysähdyn kuuntelemaan mistä ääni mahtoi tulla.

Mitä? Oisiko mahdollista joulukuussa? Hieraisin silmiäni ja katsoin uudelleen. Totta se oli. Kurkiaura lensi äänekkäästi myötäisessä koillisuudessa kohti länttä. Niillä oli kiire. Aivan kuin linnut olisivat paenneet jotakin. Kesti vain hetken, kun kurjet ylittivät ja hävisivät näkymättömiin. Oisiko pohjoisen kylmyys saanut vihdoin liikkeelle nämä myöhäiset muuttajat? Jäin ällistyneenä katselemaan niiden perään.

Samassa huomioni kiinnittyi pihassa oieviin jäniksen jälkiin. Kauppana oli kaivettu vihreää ruohoa lumen alta. Ihän kuin ristiuhuella olisi ollut isotkin juhlat. Jälkiä oli ristiin rastiin joka puolella. Jätin syksyillä nurmikon leikkaamatta. Taisi olla virhe.

Nyt ymmärrän, miksi koira haukkuu pihalla vimmatusti aina pimeään tullen. Se vaistoa jäniksen läsnäolon. Itse en näe niitä koskaan. Tai jos ovatkin joulutonttuja, jotka hiipäilevät nurkissa. Mene ja tiedä...

Sisälle tultuani radiosta tulee jouluisia ohjelmaa. Mainoksissa sanotaan, että taulutelevisio on tämän joulun hittituote. Itseiläni joululahjat ovat vielä hankkimatta. Joulupukki, tuo tehokasta tehokkain markkinamies saa yleensä jokaiseen pienen otteen. Vaikka on päättänyt, että tänä jouluna ei osta lahjoja kuin lapsille. Annas olla, kun joulu on melkein ovelia. Sitä on mukava hankkia jotain pientä läheisilleen.

Kiitos joulunajasta. Se tuo valoa ja lämpöä keskelle talven pimeyttä, jonka jälkeen taas alkaa kevään ja valoisan ajan odotus.

Talvitunnelmaa jouluna 2004.

Kuva kirjoittajan.

partansa ja pukeneet ylleen lasten värikkäitä yöpukuja ja jokaisella oli päässään virkattu Suomi-pipo.

Duunitunturin väki marssi näyttävästi farkkuasuissa ja kopisevissa buutseissa. Partansa he olivat letittäneet ja päässä keikkui merirosvohattu.

Konitunturin porukka ei esittelyä kaivannut. Punaisissa haalareissa ja kypärät päässään he marssivat paikoilleen sivaltaen ajopiiskalla saapasvarsiinsa.

Pappatunturin joukkue oli harkinut tarkkaan asunsa. Paksun flanelipaidan päälle oli puettu turkislivi, toppahousujen lahkeet oli työnnetty poronnahkanutukoihin ja melkein silmät peittävä karvahattu kruunasi asun. Joka toisella oli tukenaan kävelysauvat.

Kaikki odottivat seisten juhlan alkua.

Pirtti oli hämärä. Vain pöydille asetetut kynttilälyhdyt valaisivat huonetta. Salaperäistä tunnelmaa täydensivät revontulet, jotka tänään loimottivat erikoisen voimakkein värein tunturien yllä.

Viimein suuret pariovet avautuivat ja satavuotisen protokollan mukaisesti pukki susiturkissaan ja ryhmysauva kädessään asteli edellä. Muori oli pukeutunut suuren valkoisen esiliinan ja ruusukukallisen hartiahuihin lapinpukunsa tehosteiksi. Arvon- s tuntien hän kantoi suurta puurovatia käsissään. Keittiötontut mars-

sivat hänen jäljessään. Nähdessään aivan oudosti pukeutuneet tontut, hän kiljahti hämmästyksestä unohtaen arvokkuutensa ja puurovati pudota mäiskähti lattialle. Pukki kaikenlaisiin tilanteisiin tottuneena hällitsi hermonsä, mutta sekosi vähän repi- liikeissään.

– Jahas, jahas, että, että. Onkos täällä kiilt... tuota kaikki jo paikalla, istutaan, istutaan. Puuroa kylä riittää, heh heh.

Vikkeä siivousryhmä oli tuota pika- korjannut puurot ja sirpaleet lattialta ja muori istunut suu visusti supussa kauna töröttäen yhä kädessä.

Kun keittiötontut olivat kauho- neet jokaiselle ison kuhollisen höyryvää puuroa, jonka keskellä lilui keltainen voisilmä, pukki rykäisi kuuluvasti nousten pitämään odotetun puuropuheensa.

– Rakkaat, ahkerat ja uskolliset työtoverini. Pukki rykäisi taas ja si- paisi tuuheaa partaansa. Oli niin hil- jaista, että olisi kuulut lumihuuteen putoavan.

– Tänään on jouluaaton aatto. Tiedän, että olette ankeroineet melkein yli voimienne, jotta kaikkien toiveet toteutuisivat. Nyt vain on tullut eräänlainen häiriötekijä tämän joulun toimituksiin. Tänä jouluna emme jaa lahjoja. Ajat ovat muuttuneet. Kuten huomaatte, ei meillä ole kuus- takaan. Direktiivi kieltää puiden kaa- tamisen hovin vuoksi. Niitä kieltoja

ja määräyksiä satelee yhtenä. Olo- suhteiden pakosta minun on pakko lomauttaa teidät toistaiseksi.

Vasta nyt syntyi pientä liikettä tonttujen vilkuillessa höimistyneinä toisiaan. Pukki jatkoi:

– Voitte käyttää vapaasti varas- tojamme. Minä en teitä hylkää. Me vain ländemme Muorin kanssa lo- malle etelään. Olen varannut meille sviitin toistaiseksi Pumpulienkelistä. Osoitetta en kerro. Se on mukava pieni keskenään kinasteleva yhdys- kunta, niin että voimme oleilla siellä rauhassa vähän aikaa kenenkään meitä tunnistamatta. Samalla voim- me katsastaa erästä mielenkiintois- ta pytinkiä, jota agenttini Leppunen on suositellut uuden bisneksen aloi- tuspaikaksi. Lennämme sinne omalla pienkoneellamme, siellä kun on so- piva kenttä kuin meitä varten. Lähe- tän sitten lomaterveiset paikkakun- nan oman merkkihenkilön kuvakor- tilla. KIITOS!

Tontut olivat hetken aikaa kuin sokissa. Sitten joku hyppäsi pöydä- lle ja hihkui:

– Jippii. Vihdoinkin saamme jou- luloman ja kesäloman sen päälle!

Hurraamisesta ei ollut tulla lop- pua. Lopulta joku huomasi, että puu- rohan jääntyy. Hei kaverit, ensin puu- roa poskeen ja sitten pulkkamäkeen.

Eikä sinä jouluna etelässä tont- tuja nähty.

Kirjallisia töitä vuonna 1980. Kuva kirjoittajan.

maa vielä kirkon sakastis. Pukkein nokas oli lankkui ja niitten päätä liki sata likkaa istus hartaana. Kirkon puala lehteril oltiin kanttori Salmisen tunnil. Salminen soitti urkui ja sit täy- tys polkeet ilmaa. Aukion Liisa polki kans vuorostas. Liisa oli niin konsteis täyteen, et kun se sai polkimet aies, se kurkkas siält päiest ja väänsi naa- maas. Toiset, kun istus penkeil, ei saanu millään oituut totisena. Väili mei mentiin penkin alla piiloon. Kun Salminen kattos takanas ei näkyny likkoi missään. Kanttori moitti meit- ti: "Ei pojatkaan ole olleet niin val- lottomia kuin te!"

Kaks tuntii oli kirkkoherra Laak- sin katkismust. Väili kanttorin tunti ja sit kaks tuntii Raamatun histori- aa. Jos lukusi oli pärjännyt hyvin, ei koulun aikaa paljon kysytty. Huonom- pii kiusattiin enemmän. En muista, et montakan kertaa olisin joutunu vastaamaan.

Välitunnil käytiin Ekberilt ostamas limunaatii ja munkkei. Niit tehtiin siäl itte. Väili soitettiin ruahon kans, mut papit ei yhtään tykänny meitin soi- tostain.

Meitin rippikoulu oli vähän lyhkä- sempi, kun papit muutti vapust pois

paikkakunnalt. Laaksi lähti Kuareve- tel ja Peltokallio Petjävetel. Hela- torstai oli erespääsypäivä. Ilma oli kaunis ja aurinkoinen. Kaikil likoi oli vaikonen pitkähihane puku ja heima ulottus pualeen sääreen ja ainakin polvein alapuola. Juhalliseit se kaik- ki tuntus, mut niin kyllästytti, kun alt- taril täytys seisoot iät ja ajat ja tuli simmonen olo, et oli tehny jottain oikeen pahhaa. Pappi piti koko ajan niin kun tuomiosaamaa. Yhres lau- lettiin rippilaulu ja lausuttiin yhteen ääneen Raamatun lausei.

Äiti ja isä oli kans kirkos. Salmi- sen Väinö kyyritti meittii autollas. Ei koton mittaa juhlii ollu, mut pullaa oli leivottu ja kahvee keitetty niin, et Väinökin sai. Sit syksyl täyty mennä vielä issoon pappilaan niin kun juh- laan, misä selitettiin Raamattuu ja vielä vähän kyseltiin katkismuksest.

Mittään tavallist rippikuvaa ei meitist otettu. Simmonen vaan, kun joku kiärtävä valokuvaaja tuli kesken koulutunnin ja otti meitist kuvan. Siin likat on kouluvaatteisas. Oman ku- vain annoin lasten kässiin ja kyl sen sit tätää, kui sen kuvan kävi.

Muistiin kirjoittanut Aila Talonen.

Rippikoulukaveri Meeri ja Lyyli vuonna 2001 vanhoja muistelemassa.

Kuva Aila Talonen.

Rippikoulu keväällä 1930

Rippikoululaisia kirkon seinustalla vuonna 1930. Kuvassa keskellä kirkkoherra Laaksi ja kanttori Salminen ja pastori Peltokallio. Eturivissä keskellä istuu remmikengissä ja tummassa puvussa rippikoulukaveri Meeri Arpalahhti. Kertoja Lyyli Laine on polkkatukkainen tyttö istumassa oikeassa laidassa kirjavassa puserossaan.

Kuva Somero-Seuran kuva-arkisto.

Oli aika kova kuiva tuuli ja terävää lunta sato silmiin silloin helmikuussa, kun mää isän kans mennä nymyrtin Långsjön kostholliin lukusil. Ne oli kartanon omat lukuset. Pitkäjärvel oli sit viäl jossain talos toiset. Mun täytys mennä pyrkimään rippikouluun. Mää olin suvest saakka luku katkismust, ettei vaa sitä häpää olis tarvinu kokkeet, ettei olis rippikouluun päässy.

Oli se niin kamalan jännittävä. Lukusil oli papit Laaksi ja Peltokallio ja viäl kanttori Salminen, muttei ne meitti kuulustellukkan. Kirkon suntio Oksanen luetti lapsii. Se kysys:

– Mikä on iankaikkinen elämä?
– Iankaikkinen elämä on sanomaton ilo taivaassa.

– Mikä on kadotus?
– Kadotus on iankaikkinen vaiva helvetissä.

Sit kumminkin Laaksi lopulta sanos:

– Minä kiitoksella teidät kaikki hyväksyn.

Rippikoulu kesti suunnilles kuukauren. Neljä päivää viikos. Papeil oli kansliatöitä perjantain ja lauantain. Mää olin kortteeri Linruusil Raute-las, kun kelit oli niin huanot. Mut kun tiät kuivas, painelin kotja oman pyä-

rän kans. Mää olin sen tianannu Långsjön puutarhas. Joka tianuttu markka pantiin korjuun ja isä anto sit vähä lissää.

Rippikoulu oli merkkitapaus ja vaatetuskin sen mukana. Parhaat oli yllä. Jollain oli esliina kumminkin eres, kun niit silloin käytettiin. Tukka melkein kaikil oli piukal palmikol. Polkkatukka rupes silloin tulemaan muatiin. Lähteenojan Helmi leikkas mun palmikkoin. Sit mää tuln palmikot taskus kotja ja ne pistettiin seinäl koristukseks.

Seuraaval vuorel tuli seurakuntatalo valmiiks, mut mei joutettiin ole-

Isänmaataan rakastavia suomalaisia: 200 vuotta Suomen sodasta

Sotahistoria on täynnä johtomiehiä ja kunniaakkaita kenraaleja. Harvemmin kerrotaan rahvaasta ja tavallisista virkamiehistä, jotka ovat sotien unohdettuja sankareita. Vuosina 1808–1809 käytiin Suomessa sotaa, jossa Ruotsi menetti Suomen Venäjälle. Suomelle annettiin itsehallinto eli autonomia, joka runsaan sadan vuoden aikana johti Suomen itsenäistymiseen. Tuskinpa Ruotsin yhteydessä oltaessa olisimme vielä itseenäisiä. Yllättäen kovassa pakkasessa venäläiset hyökkäsivät Suomeen ja levittäytyivät ympäri maata. Eihän kukaan osannut odottaa, että sotaa käydään paukkupakkasissa.

Mutta kun kevätpurot ilmaantuvat luontoon ja kesä saapui, osivat suomalaiset ryhtyä vastarintaan ja rahvaan voitokas sissisota aiheutti lopulta sen, että Venäjän tsaari antoi suomalaisen hallintotavan säilyä. Suomi joutui Venäjän alaisuuteen, mutta sitenkään se ei ollut pelkästään tappio, vaan nousun alku uuden historian alkamiselle Suomessa. Tavallisilla ihmisillä oli siinä tärkeä roolinsa.

Yllättäen on minulle selvinnyt, että synnyinkylässäni Someron Lautelassa vastustettiin hanakasti uskollisuudenvaalaa Venäjän tsaarille. Ja vastarintaa oli niin Turun, Salon, Tammen, Loimijoen kuin Oripäänkin suunnalla. Anders Persson on Otavan kustantamana kirjoittanut Suomen sodan unohdetuista sankareista. Sellainen löytyi lapsuuden kylästäni. Salon ympäristössä oli kesän 1808 alussa järjestäytyntä vastarintaliikettä Venäjää vastaan. Haluttiin olla uskollisia Ruotsin kuninkaalle. Viranomaiset pääsivät vasta elokuussa hajottamaan vastarintaa ja ajamaan johtajat maan alle.

Mainitsemani kirja puhuu Kiikalan Lautelasta Salon itäpuolella ja entisestä kersantti Erik Hellstedtistä. Kesäkuussa 1808 hän kieltäytyi vannomasta uskollisuusvalaa venäläisille. Ja ehkäpä hän asui juuri niillä pelloilla,

jossa itse 150 vuotta myöhemmin harvensin sokerijuurikasta ja rukoilin mielessäni, että mokoma kiusankasvi saisi loppua. Nyt vasta taitaa rukoukseni tulla kuulluksi, kun Salon sokeritehdas lopetettiin.

Kersantti Hellstedt yllytti kansaa tottelemattomuuteen. 5. 7. 1808 nimismies Tenlen ja kaksi lautamiestä tulivat Hellstedtin luo Lautelaan. Isänmaallinen kersantti raivostui ja uhkasi käydä nimismiehen päälle. Vaimo tuli apuun kirves kädessä nimismiestä kohden. Kyläläisiä oli tullut kersantin avuksi. Niinpä nimismies lähti pakoon. Vasta 11. 8. 1808 tuli nimismies 20 kasakan kanssa Lautelaan, jossa useita lautelalaisia pidätettiin ja vietiin Turkuun. Itse Hellstedt löytyi heinäladosta.

Väsynyt nimismies meni latoon nukkumaan ja viiden kasakan saatamana vankikuljetus alkoi Turkua kohti. Kauaa ei nimismies saanut nukkua lautelalaisessa heinäladossa, kun kasakka tuli herättämään hänet: Joukko talonpoikia oli hyökännyt vankikuljetuksen kimppuun Kiikalan Rekihoen sillalla: kaksi kasakkaa tapettu ja vangit vapautettu. Kasakoiden ruumiit nostettiin myöhemmin ylös ja vietiin Turkuun. Matkalla he kohtasivat aseistettuja suomalaisia ja itse nimis-

mies pötki pakoon. Tällainen hyökkäys aiheutti kohun. Maaherra, joka oli venäläisille uskollinen, antoi käskyn: Lautelan Hellstedt on otettava kiinni. Ellei miestä saada, on otettava kiinni hänen vaimonsa ja lapsensa ja heidät on tuotava Turkuun. Hellstedtin talo oli annettava luotettavalle talonpojalle.

Suomalainen rahvas rakasti vapautta. Kaikki pelkäsivät itäistä maaorjuutta. Mutta sivistyneistöllä oli ylenmääräisyyksiä laajalla Venäjän maalla. Siksi he kokivat Ruotsista irtautumisen jopa suureksi mahdollisuudeksi.

Mutta tavallinen väki tiesi jopa kotikylänsä Lautelassa, mitä on joutua maaorjuuden anturan alle. Toki myös kotikirkon puolesta pelättiin, sillä kukaan ei halunnut kääntyä Venäjän kirkon alaisuuteen. Silloin ei vielä tunnettu ekumeniaa ja veljellisiä yhteyksiä yli uskontokuntien. Kun Porvoon valtiopäivät avattiin maaliskuussa 1809, tuskin tavallinen kansa ymmärsi, että kyseessä olivat historialliset valtiopäivät. Turhaan ei ollut kapinoitu, vaan suomalaisille suotiin elämän jatkuminen omassa maassa omien lakien suojassa. Tämä oli alku itsenäisen suomalaisen kansakunnan syntymiselle.

Lapsuuteni kokemuksia Terijoella 1938–1939

Vuosi 1938 oli kansakouluni alkamisvuosi. Koulumatkoillani saatoin toisinaan suunnata katseeni ranta-alueen mäntyjen lomista Suomenlahden vaahtoaviin rantatyrskyihin ja Suomen Rivieraksi kutsutun pölymättömän niefikon alueelle. Meren kohina oli musiikkia korvilleni.

Yleensä koulupäivät sujuivat nopeasti ilman merkittäviä muistoja. Kotimatkan varrelle osui upea Kasanin Ortodoksinen kirkko sinisine sipulitorneineen ja kultaristeineen. Kulkiessani näin J. Stenbäckin piirtämän Luterilaisen kirkon, jossa kirkkoherra Väinö Mutru oli minut kastanut v. 1931. Jatkoin noin kilometrin matkaani ja käännyn Kullerovonkadulle kohti tulva-aikoina vuolaana virtaavaa Terijokea. Ylitettyäni betonisillan nousin Ripposenmäelle ja saavuin kotiportille. Ensiniminen pystykorvakoiramme juoksi tapansa mukaan vastaan, sillä se oli tuntenut vihelykseni.

Tulin vehnäpellon sivuitse puiselle omakotitaloille. Saatoin syksyllä todeta puutarhamme monipuolisuuden. Siellä olivat talon eteläpuolella päärynä-, luumu- ja omenapuut, viimeksi mainitut monilajisina. Isäni kehasteli joskus luumujen runsautta ja perusteli ilmiötä meren läheisyydellä. Lähempänä joenrantaa olivat kirsikkapuut, mustat ja punaiset viinimarjat sekä karviaiset. Muistelin, kuinka mummon kanssa kuljimme kärryillä osan marjasadosta mehutehtaalle. Marjojen säilömisessä oli naisväki ollut tarkkaa. Hartsilla tiivistetyt marjapurkit kätettiin v. 1939 perunakellarin katon lipan alle hiekkään. Kun sitten v. 1941 Terijoki oli vallattu takaisin, marjat löytyivät samasta paikasta edelleen sömälkelpoisina. Keittökasvit, kuten kurpitsat, munakoisot, raparperit, kurkut ja sipulit kuuluivat myös kuvioihin.

Sukulaisten ja muiden tuttujen henkilöiden kanssa vuorovaikutus oli

Kuva perheestä vieraineen vuonna 1938. Etualalla äiti-Ida, isä-Hugo, Martti, Anni-mummo ja Lauri vaunuissa.

melko vilkasta. Kerran taas neitoikään varttuneet Olga-, Lahja- ja Tyyne-tädit pyrkivät käymään. Neidot toivat

mukanaan grammarin levyineen. Dallapeen orkesteri vieraili usein Seurahuoneella ja oli osaitaan innos-

Siskokset Olga, Tyyne ja Lahja kesällä 1938.

Veljekset Martti ja Lauri kesällä 1938.

talosta rantaan. Omenapuita ja marjapensaita oli samansuuntaisin rivein. Talon keskeltä salin kohdalta rantaan kulkevan käytävän päässä oli komea huvimaja, missä kesävieraille tarjottiin kahvia. Kaikki hiekkakäytävät pidettiin käytäväraudalla puhtaina ja haravoitiin kuviolle. Taloon tulevan käytävän kahta puolta kasvoi isoja koivuja.

Kaislarannassa ei myöhemmin ollut enää karjanhoitajaa, vaan minä hoidin sisätöiden ohella myös lehmän. Marjaana muistaa niitä ajoilta tapauksen lehmästä, joka kotipellolla syksyn apilamaassa oli syönyt itsensä niin täyteen, että oli kuin pallo. Sitä juoksettiin ympäri tervattu kapula suussa.

Marjaanan ja Irmelin ollessa vielä alle kouluikäisiä heidän äitinsä Kaija avioitui kuusankoskelaisen miehen kanssa. Kaija ja Helmi-rouva olivat sopineet, että rouva, tytöt ja minä menisimme Kuusankoskelle kesällä.

Matkustimme linja-autolla ja yllättäen pieni Irmeli antoi ylen rouvan haameen helmoille. Matkamme tarkoitus lienee ollut se, että Kaija halusi näyttää tytöille pienen veljen. Viivyimme siellä muutaman vuorokauden. Kaija järjesti minulle seuraksi kuusankoskelaisen ikäiseni tytön, jonka kanssa sitten kävimme Kouvolan Tykkimäessä tanssimassa. Rouva Lahonen oli omalla tavallaan rohkea ja toimeikas ja oli mielellään puhemies nuorille ja varsinkin, jos ei muuten tullut valmista asianomaisista. Kun itse kerroin rouvalle, että olin lähdyssä kihlamarkkinoille, hän lehtinäsena laitoi meistä Aimon kanssa kihailmoituksen Somero-lehteen, vaikka kävimme vasta sormuksia ostamassa.

Rouva piti hyvän huolen Viijo Lahosen haudasta. Minäkin sain tehtäväkseni käydä kastamassa hautaa heileaikana. Olin juuri menossa hautausmaalle, kun Lamminsilan paik-

keilla kuulin palohälytyksen, enkä ollenkaan osannut ajatella, että juuri Kaislarannan päädyssä oli syttynyt seinä palamaan. Palon aiheuttivat sähköjohdot. Tuli oli saatu sammuttamaan heti alkuunsa ja seinä vain vähän mustui. Mennessäni ajattelin, että missä mahtoi palaa. En tullut vilkaiseeksi Kaislarantaan päin. Olin kyllä sinne nähnyt, kun taloja ei vielä ollut näköesteenä.

Autoja oli silloin vielä vähän, kun tytöt olivat neljän ja kuuden vuoden ikäisiä. Autosta ja sen hankkimisesta ei Kaislarannassa puhuttu, mutta mielellään tytöt menivät autokyytiin. Naapurin nuori mies, Tuomisen Timo, oli ammatiltaan kuorma-autoilija. Hän otti tytöt kyytiin sellaisen pienen matkan, että he osasivat tulla takaisin kotiin. Irmeli oli innoissaan kyyditsijästä ja kertoi minulle ja isoäidilleen: "Menen Timon vattan päällä maata, ettei Timmo saa kukkaan vietyt."

Kerran eräänä jouluna tyttöjen saatua arvokkaita lahjoja heiltä kysyttiin, mikä lahja heistä oli paras. Molemmat pitivät eniten lahjasta, jonka itse osittain valmistin. Pienellä rahalla ostin sormen kokoisen vauvanuken kummallekin ja tilitikkulaatikkoon petasin niille somat pienet vuoteet. Pieni koko viehätti tyttöjä.

Tyttöjen hoitajista, äidistä, isoäidistä ja hoitajaäidistä on jäljellä enää hoitajaäiti. Tapailen vielä Marjaanaa, joka jo itsekin on eläkeiässä.

Vasemmalla Lyyli Roos kukikkaassa leningissä 1947. Kuvassa mukana Helena Jokiniemi ja Aili Toivonen. Kuva Lyyli Honkion.

Marjaana ja Irmeli Lahonen ehkä kesällä 1947. Opettaja Elina Lahtinen oli visiitillä Kaislarannassa ja toi tuliaisiksi tytöille itse tekemänsä molla-maijat. Kuva Lyyli Honkion.

Kaislarannan elämää 1945–50

Nimismies Viljo Lahosen ja Helmi-rouvan tyttärellä Kaijalla oli kaksi pientä tyttöä, joita minut otettiin hoitamaan. Minun tullessani taloon vanhempi tytär Marjaana oli kolmen vuoden ikäinen ja Irmeli pysyi juuri ja juuri seisomassa. Muistan kun hän piti suuren pärekopan sangasta kiinni, niin hän uskalsi seistä siinä. Lasten hoidon ohella alkuaikoina tein kaikkia puutarhatöitä. Kerhoneuvoja Sainio kävi valvomassa. Puutarhasta tuotiin ruokapöytään paljon syötävää. Puutarhassa oli paljon omenapuita ja marjapensaita. Omenat käärittiin ja pakattiin ja vietiin niille varattuun huoneeseen säilöön. Oli myös kasvihuone, missä kasvoi tomaatteja ja kurkkuja. Talossa oli erikseen keittäjä ruokataloutta hoitamassa. Yleensä minä kävin ostamassa tarvikkeita Osuusliike Oraksesta.

Oman lehmän tuotteita myös saatiin. Ulkorakennuksessa oli lehmän hoitajalle pieni asunto. Silloin oli hoitajana Minne Aalto, jolla itsellään oli kolme lasta. Hän teki myös talon ras-kaampia töitä kuten suursiivouksen ja pyykin pesun. Silloin ei ollut vielä pyykkikoneita. Pyykkiä päivä oli erikoisen raskas ja silitystä ja mankelointia riitti vielä seuraaviksiin päiviksi. Peltoa oli sen verran, että lehmälle saatiin heiniä. Kaislarannassa oli mehiläisiäkin. Niitä hoiti joku asiantuntija, mutta linnouksen sai naisväki tehtäväkseen. Hunaja purkitettiin ja vietiin keittiön kaappiin. Puut hakkasi eräs vanha mies, joka auttoi myös puutarhatöissä. Lauri Laakso puhdisti pannuhuoneen lauantaisin.

Kaislarannassa oli kaiken kaikkiaan kuusi ihmistä töissä. He saivat ainakin jonkinlaista palkkaa ja melkein kaikille annettiin ruoka. Rouva Lahosella kävi tarpeen vaatiessa myös hieroja kotona. Rouva kutsui tarvitessaan kotiinsa ompelijan, Ida Lintulan, joka ompeli hänelle ja ty-
töille vaatteet. Helmi Lahonen pu-
keutui virallisesti ja arvokkaasti. Tal-

*Nimismies Viljo Lahosen virkatalo Kaislaranta.
Kuva Somero-Seuran kuva-arkisto.*

visin hänellä oli päällään musta leninki ja kesällä hän käytti mustavalkoisista kevyempää asua. Muistan nähneeni, kun hän talvella kovilla pakkasilla kieritti mustaa pukuaan lumihangessa ja pudisti sitten lumet pois ja puki asun ylleen. Minä en sitä tempua olisi tehnyt.

Ida leikkasi minullekin vihkipuvun ja minä itse ompelin sen hänen opastamana. Sain rouvalta monenlaisia vaatteita. Muistan yhden kukallisen leningin, joka on minulla valokuvassakin, ja hienon tumman leningin, johon pukeutuneena kävin su-
kulaishäissä Turussa. Luontaisedut olivat niin isot, ettei omaa rahaa kulu-
nut juuri ollenkaan.

Kaislarannassa meillä oli kaikilla oma makuuhuone. Talon rouva nukui kirkonpuoleisessa päätyhuoneessa ja tytöt nukkuivat yläkerran toisessa päädyssä. Minun huoneeni oli eteisen yläpuolella ja iso halli oli keskellä. Kun tytöt saivat oman huoneensa aivan sekaisin, tulivat he alakertaan virkahuoneisiin leikkimään ja siit-
tä ei rouva lainkaan pitänyt. Kun sain laitettua tyttöjen huoneen jär-
jestykseen, eivät he moneen päivään tulleet alakertaan leikkimään. Ty-
töillä oli vaatava kasvatus; tanssia ei rou-
va paheena pitänyt.

Kun nimismies Lahonen oli kuol-
lut, Helmi Lahonen hoiti siihen ai-
kaan Somero-lehteä entisessä nimis-
miehen kansliassa. Minä kävin usein
viemässä juttuja eteenpäin, mutten
tarkkaan muista, mihin niitä vietiin.
Kyllikki Kujanpää oli toimituksessa
rouva Lahosen kanssa. Lehden toi-
mistoon kuljettiin oikeanpuoleisesta
ulko-ovesta. Toinen ovi oli vierasovi.
Keittiön ovesta kuljettiin arkiasiois-
sa.

Olin aina illalla tyttöjen seurana,
jos Helmi Lahonen oli pois kotoa.
Hän kävi joskus Hulda Soinin kans-
sa iltakävelyllä, sillä molemmat oli-
vat silloin leskirouvia. Vanhalan kar-
tanon väki oli hyvin läheinen Laho-
sille. Sirkku ja Marjatta olivat ikänsä
puolesta sopivia leikkikavereita Mar-
jaanalle ja Irmelille. Kaislarannassa
kävivät lomillaan ja varsinkin kesällä
Leinon sisarukset. Minusta he tun-
tuivat ikäneidoilta, mutta tajusin, että
he nuorina olivat olleet rouva Laho-
sen hoivissa. Nimistä en ole varma,
mutta muistaakseni Kaarina oli toi-
nen. Hän toimi terveydenhoitoalal-
la. Toinen oli nimeltään ehkä Sirkka.

Kaislaranta oli ihanteellinen ke-
sänviettopaikka, kun siellä oli iso
puutarha. Siihen oli suunniteltu le-
veät hiekkakäytävät, jotka kulkivat

Perhe evakkomatalla Savoon syksyllä 1939.

*Isä 18 kuukauden
sotasairaалassa
olon jälkeen
vuonna 1947.*

Kaikki kuvat kirjoittajan.

tanut heitä tanssimaan. Eikä muuta
tarvittu kuin matot salissa syrjään ja
tanssimaan. Siinä jenkat, valssit ja
tangot sujuivat. Toisinaan meillä
poikkiesi Veijalaisen Urho, etevä tai-
teilijasielu. Muistan, kuinka hän pa-
perin puutteessa piirsi kasvoni tu-
pakka-askin kanteen.

Usein sain äidiltäni kehotuksen
käydä Laitisilta maitoa hakemassa
tai Veijalaisille leivonnaisia viemäs-
sä. Yrjö-setä kutsui meitä viljan pun-
tiin tai mustikkapiirakoita maistele-
maan. Muistan itse olleeni tuomas-
sa tyhjiä säkkeitä puimakoneelle.
Kerran äitini halusi tuottaa Veijalai-
sille ilkkurisen yllätyksen. Hän meni
pimeään aikaan heidän omenatar-
haansa ja alkoi poimia omenia. Oli
onni, ettei asiassa käynyt pahem-
min, sillä kohta hänet tunnistettiin.

Syksyllä -38 iloiseksi yllätykse-
si muodostui Savosta, Hirvensalmel-
ta tulneiden sukulaisten Herkon, Er-
kin ja Vilhon käynti. Viimeksi maini-
tut kaksi olivat Puulaveden Koveros-
ta, hyvin toimeentulevalta maatilal-
ta. Olimme suloisien tietämättömiä
siitä, että jouduimme vuonna 1939
syksyllä evakkoon heidän kotitalal-
leen.

Eräänä iltana ennen joulua -38
joutui isäni Hugo JP 1:n ”kantapeik-
kona” kasarmien vartiopäälliköksi. Äi-
tini halusi tuolloin kanssani kunto-
kävelyille Terjoen keskustaan, mis-
sä jo silloin oli asfalttikadut. Seura-
simme koulutieni reittiä, mutta nyt
käännyimme Yhteiskoulun jäl-
keen kirkon kohdalta vasemmalle,
kylän keskustaan. Näimme kadun
molemmiin puolin valaistuja näyte-
ikkunoita. Silmiini osuivat erilaiset
mekaaniset lelut, eloisat nuket ja
pelit pukkeineen. Vesi kielellä kat-
selin suklaalevyjä, munkkeja ja Vi-
ipurin-rinkeleitä. Vasta myöhemmin
ajattelin, ettei ns. 30-luvun lamakau-
si tuntunut täällä mitenkään. Kään-
nyimme torin jälkeen ennen rauta-
tiesiltaa vasemmalle ohittaen JP 1:n
kasarmit. Vastapuolella niitä sijaitsi
komentaja Kaarlo Heiskasen, ns.
Kylmän Kallen isohko virkatalo. Tun-
sin ympäristön hyvin, olihan kans-
sani samanikäinen Heiskasen Olli
eräs leikkikavereitani.

Joulun lähestyminen v. 1938
näkyi kiihtyvänä touhuna monin ta-
voin. Naiset hakivat valmistusvaihei-

den mukaan säilöistä kulloinkin tarvittavat ruoka-aineet. Lastuvilloista löytyivät talviomenat, hillot ja erilaiset säilykkeet, osa niistä keilareista. Saraimessa, sen karsinaosassa teurastetun sian lihoista tuli kinkkua, syltystä ja "tytinää". Leivonnaisista muistan hyvin marja- ja perunapilrakkaerät. Makeita keittoja ja hyte-
löitä tehtiin viileään sulaniin eli kylmäkaappiin. Suurista kurpitsaista tehtiin mm. lihataytteisiä paistoksia.

Yllätykseksemme talon ovea kolkutti aattona kolme joulupukkia, jotka vuoronperään saapuivat sisälle lahjoineen. Luvun pelon ja uteliaisuuden tuntein minä ja pikkuveljeni Lauri nautimme kaikesta suuresti. Kohta mekaaniset lelut kulkivat pitkien lattioiden pyssyn pauketta ja makeisrasioiden rapinaa. Oli runsauden joulu. Vuodenvaihteen tienoilla vanhempani menivät upseeri-kerholle juhlimaan. Minä jäin kotini alakertaan yhdessä pikkuveljeni Laurin kanssa. Lauri nukkui lastenvaunuissa, mutta jostain syystä en itse saanut unta, kun yö oli pimeä ja puun oksat lehtineen rapisivat ikkunanaruutuun. Äkkiä näin merenrannikon suunnasta ylöspäin kohcavia valokeiloja, ja kuului myös voimakasta jyrinää. Se ei voinut olla ukonilmaa. Levottomana juoksin yläkertaan mummon tykö. Virkistynyt mummoni sanoi niiden olevan Kronstadtin tykkien ja valonheittäjien aiheuttamia. Tultuaan kotiin isä selitti niiden olevan sotaharjoituksia.

Kevättalvella 1939 heräsimme vuorostaan punahekkiseen tulenloimotukseen kyläkeskuksen suunnasta. Siellä paloi tuhopoltton kohteeksi joutunut valkoinen talo, Suojeluskunnan rakennus. Menneen vuoden idylli tuntui lyhyessä ajassa kadonneen. Ikäviä lisätietoja saimme kuulla moottorikelkoin vangituista Suomenlahden kalastajista ja tuntemattomien lentokoneiden yllenoista. Lapsuuteni idylli katosi pian näiden uhkaavien merkkien myötä, jotka syöksivät perheeni, isäni lukuun ottamatta, elokuussa 1939 evakkomatalle Savoan. Talvisodan ja jatkosodan kolme evakkomatkaa riipivät loputkin romantiikan kukkaset silmiltäni.

Matka takaisin Kuuterselkään

Muistokivi Kuuterselän taistelusta kesäkuussa 1944. "Himmetä ei muistot koskaan saa." Vasemmalla teksti suomeksi ja oikealla venäjäksi.

Kuva kirjoittajan.

Matka Karjalan Kannakselle ja Kuuterselkään alkoi aamuvarkaisella 24.9.2005. Kotimme pihaan saapui auto, johon oli varattu paikat minulle ja vaimolleni.

Matka kohdallamme settui aivan yllättäen. Olimme eräässä tilaisuudessa, jossa samaan pöytään osui pariskunta, jonka rouva kertoi vanhempiensa olleen kotoisin Kuuterselästä. He olivat käyneet Karjalassa tutustumassa vanhempien vanhoihin asuinsijoihin. Kerroin, että olin ollut mukana Kuuterselän taisteluissa ja että olisi mukava nähdä, millä silloin täysin revitty seutu näyttää rauhan aikana. Rouva otti myöhemmin yhteyttä ja kertoi heidän olevan lähdössä Kuuterselkään ja tarjosi mancoilisuu-
ttä lähteä mukaan. Tottakai halusimme lähteä. Eihän sellaisesta mahdollisuudesta voinut kieltäytyä.

Noustuamme autoon matka Helsingin, Viipurin, Koiviston ja Terjoen kautta voitiin aloittaa. Matka kului mukavasti hauskan rupattelun mer-

keissä. Tullissakaan ei ollut vaikeuksia, sillä auton paperit, viisumit ja passit olivat kunnossa. Mutta jonot olivat pitkiä ja etenivät hitaasti.

Viipurin torilla poikkesimme tekemään pieniä ostoksia.

Tiet olivat hyväkuntoisia paitsi Koiviston ja Terjoen välillä. Siellä tie oli surkeassa kunnossa. Tie oli päällystetty, mutta pahoin rikkoontunut, eikä sitä ollut yritettykään paikata. Sääliksi kävi kuljettajaa, jonka oli pu-joteltava kuoppien välistä. Ehdimme kuitenkin ajoissa hotellille varattuun ruokailuun.

Nautittuamme maittavan ja riittosan aterian siirryimme meille varattuun huoneeseen. Se oli kaikin puolin siisti ja nykyaikainen. Rauhallisen yön jälkeen lähdimme hyvissä ajoin tutustumaan Terjoen nähtävyyksiin. Valtavat hiekkarannat ja ortodoksinen kirkko olivat näkemisen arvoiset. Nähtävää olisi varmasti ollut enemmänkin, mutta oli aika jatkaa matkaa kohti Kuuterselkää.

Lähestyimme määränpäästä suun-

sesta tuli Hilda ja Matti Finnin koti ja myös heidän nuorten tyttäriensä Lean, Martan ja Tainan. Matti Finnin terveys rupesi huononemaan ja hän kuoli halvaukseen v. 1921. Hänen Toivo-poikansa lauloi pankin pihalla arkun äärellä isänsä lempivirren, "Jeesus puolees käänny" ennen surusaaton lähtöä hautausmaalle. Hänen leskensä ja nuoret tyttärensä asuivat pankin maantien puoleisessa asunnossa, jossa Hilda Finni kuoli v. 1931.

Matti Finnin jälkeen säästöpankin hallitus pyysi hänen vanhinta poikaansa Suloa kamreeriksi, mutta Sulon saatua toimen Turussa Toivo valittiin tehtävään. Hänellä oli vielä vuoden opiskelu Rauman seminaarissa, jona aikana nuorin veli Voitto toimi hänen sijaisenaan. Toivon avioiduttua Kotkan kauppakoulusta päässeensä Maanviljelijäin Kaupan kirjjanpitäjän Hulda Niemelän kanssa Hulda Soini valittiin säästöpankin kirjjanpitäjäksi. Pankin kassanhoitaja oli Toivon sisar Lea, mutta säästöpankkitarastus ei hyväksynyt sekä kirjjanpitäjää että kassanhoitajaa samasta perheestä ja niin järjestettiin virkailijoiden vaihto Someron ja Jämsän pankkien välillä. Jolloin Somero sai kassanhoitajan Jämsästä ja Someron kassanhoitaja meni Jämsään.

Hulda ja Toivo Soinin johdolla pankki kasvoi eräksi suurimmista maaseutupankeista. Toivo Soinin ennenaikaisen kuoleman jälkeen v. 1944 pankin hallitus valitsi säästöpankkitarastuksen ehdotuksesta Hulda Soinin pankin johtajaksi. Hulda Soinin valinta oli urauurtava, sillä hän oli maan ensimmäisiä naisia suuren pankin johdossa. Hulda ja Toivo Soinin poika Matti jatkoi Finni-Soinien perinnettä johtajana vuoteen 1967, jolloin hänet kutsuttiin Säästöpankkien Keskus-Osakepankin hallituksen jäseneksi.

Monet somerolaiset totesivat, että Toivo Soinissa ja hänen Matti-pojassaan oli samaa karismaa kuin isässään ja isoisässään Matti Finnis-
sä, kun taas Hulda Soinille tyypillistä oli tarmokkuus, jota hän osoitti pankkitoiminnan siirtämisessä v.1955 uuteen toimitaloon nykyiselle paikalleen tontille, jonka ostamisen Toivo Soini oli kaukonäköisesti

Matti Soini pitäjänpäivillä 1965. Menossa lankunsa haunäytös.

Kuva Somero-Seuran arkisto.

ehdottanut pankin hallitukselle Joensuun painopisteen siirtyessä pois Maanviljelijäin Kaupasta, Tynnelän postitoimistosta ja vanhasta pankista.

Finnin lapset lähtivät vähitellen pois Somerolta. Vanhin tytär Saara meni avioliittoon Aarne Piatton kanssa, joka hoiteli Maanviljelijäin Kaupaa. Heille syntyi kaksi tytärtä, Inkeri ja Raini, ja koko perhe muutti ensin Perniöön ja sieltä Saloon. Finnin nuorimmat tyttäret Martta ja toinen Taina avioituivat ja muuttivat Jyväskylään.

Tammeliinin perheelle tyypillistä oli voimakas sukulaisuuden tunne. Muistan lapsuuteni ensimmäiset hautajaiset, joihin vanhempani ottivat Matti-veljeni ja minut mukaansa. Ne olivat Aleksis Kiven "Seitsemästä veljeksestä" tutulla Sylvänän Jallilla, sillä Jallin perhe oli Tammeliinin sukua, peräti kolmannet tai neljännet kusinit.

Akseli-eno kävi luonamme ainakin kerran kesässä ja usein myös jou-

luloman aikana ja vanhempani vierailivat Virkkalan kouluilla useita kertoja. Akseli-eno lähetti meille joka syksy komean laatikollisen omenia, luumuja ja päärynöitä luomastaan puutarhasta.

Miltä joka kesä Laurilan perhe teki automatkan Porista perheen äidin synnyinseudille. Heidän ensimmäinen pysähdyspaikkansa oli kotini, josta he jatkoivat matkaa Virkkalaan Akseli-enon luokse. Muistan kuulienei lapsena, miten Lempi-täti tiedusteli sisarensa Hilda Finnin pojalta Toivolta Somerolla käydessään "Härän syyntinkimaista", ilmeisesti viitaten perintöosuuteensa Härän maista.

Isäni Toivo Soinin kuoltua v. 1944 äitini yritti saada Jaakko Lauriia toimittamaan ruumiinsiunauksen, mutta hän oli silloin sotiaspastorina josakin Karjaan korvessa. Sodan jälkeen Jaakosta tuli Tammelan kirkkoherra ja myöhemmin rovasti ja hän vieraili äitini Hulda Soinin luona useita kertoja Tammelan rovastikunnan pappien kokousten yhteydessä.

Suorittuani filosofian kandidaatin tutkinnon Heisingin yliopistossa äitini ja minut kutsuttiin Tammelan pappilaan. Jaakko-rovasti muistutti kovasti Mauno-setääni, erityisesti silmät ja niiden ilmeet olivat kovin tutut ja tyypilliset Tammeliinien silmät, suuret, siniset tai siniharmaat, esiintyivät polvesta toiseen.

Urho-setäni nuorimman pojan Lassen syntyessä paikkakunnalle hiljattain Karjalasta tullut kättilö auttoi poikaa maailmaan ja sanoi ruskeasilmäiselle Olga-äidille: "Täältä tuli pankinjohtaja Soini!", jonka hän oli nähnyt pankissa tietämättä, että hän ja lapsen isä olivat veljeksiä.

Astelllessasi nyky-Someron kaupungin kaduilla tilaisuutesi tavata Tammeliinien jälkeläisiä ovat varmasti harvinaisia. Lapsuuteni Härkätien hiljainen idylli hävisi Joensuun kasvussa ja Härän keittamulla sivelty pitkä päärakennus lasikuisteineen, aikanaan Joensuun kauneimpia, sai väistyä syrjään paikkakunnan muuttuessa liike- ja liikennekeskeiseksi. Härän talo ja Tammeliinien perhe siirtyivät Someron historiaan.

Muistelmia Härän vaiheilta

Jotkut vanhat somerolaiset muistanevat sanonnan "Kiiru, Hätä ja Hoppu, siin on Joensuuntien loppu." Kiiru on säilynyt talon, puiston, koulun ja kadun nimissä, kun taas 1900-luvulta tuttuja Härän ja Hopun nimet ovat hävinneet yleisön tietoisuudesta. Somerolaisten kielenkäytössä "Hädän" oli "Härän", jonka luulin lapsena tulevan härkä-sanasta, sillä olihan Härän talo Härkätiellä.

1900-luvulla Härän tilaa viljeli Tammeliinin perhe, jonka sanottiin tulleen alkuaan Tammelasta. Papinkirjaan merkittiin ilmeisesti latinalaistu Tammelinus-muoto (Tammelan mies) silloisen tavan mukaan. Sitten lukemattomat Linneus-tyyppiset nimet hävisivät ja ranskan tultua muotikieleksi latinalaistyyppiset nimet lyhennettiin ruotsiin sopivammiksi kuten Linné. Näin Tammelinus-nimestä tuli Tammelin.

1900-luvun alun Tammeliinin perheeseen kuului kolme poikaa, Jalmari, Akseli ja Felix ja kaksi tytärtä Hilda ja Lempi. Jalmari oli aika "veitikka", jonka mielihommia olivat kortinpeluu ja hevosta-kaupat. Maanviljelystyöt eivät häntä kiinnostaneet. Hän matkasi taas kerran Turun markkinoille ja pysähtyi sieltä palatessaan "Korttinummel", Rautelan nummella, joidenkin kaverien kanssa ja hävisi korttipelissä niin pahasti, että hän menetti hyvän hevosen ja palasi kotiin vanhan kaakin kyydissä. Aamuhämärissä veljet menivät talliin katsomaan uutta hevosta ja totesivat tupa-palatsaan: "Jalmari onkin tuanu varsan." Jalmari kuuli toteamuksen ja veti häpeissään vällyt kasvonsa peitteeksi ja oli nukkuvinaan. Vasta päivän valjetessa tilanteen surkeus selvisi ja Jalmari oli myönnettävä, että hän oli

Joensuu 1940-luvulla. Hätä sijaitsee kuvan keskellä puiden ympäröimänä. Anja Mäkilän albumista. Somero-Seuran kuva-arkisto.

hävinnyt Korttinummella pahasti ja menettänyt hyvän hevosen.

Veljeksille tuli selväksi, ettei Härän isännöityä voitu antaa Jalmarille eikä Akseli ollut kiinnostunut talonpidosta, sillä hänen mielensä paloi "opin tiellä". Hän meni seminaariin, valmistui opettajaksi ja sai paikan Lohjan Virkkalan koulussa, jossa hän suoritti elämäntyönsä. Hän muutti nimensä Hurmerinaksi. Vain Jalmari pysyi koko elämänsä ajan Tammeliinina, sillä Felix lyhensi nimensä Tammeksi.

Näin Härän kantatila jäi Felixille, joka toimi myös paikkakunnan ainoana poliisina monta vuotta. Hänen vaimonsa kuoli nuorena keuhkotautiin synnytyttyään Kerttu-nimisen tyttären, joka meni avioliittoon rakennusmestari Juseliuksen kanssa Nummelta. Hän otti nimekseen Anttila kotitalonsa mukaan. Kerttu kuoli keuhkotautiin poikansa Kalevin ollessa vielä pieni. Muutamia vuosia myöhemmin Kalevi oli luokkatoverini Kirkonkoulussa. Felix meni toiseen avioliittoon pikuruisen Martan kanssa ja heille syntyi kolme poikaa, Yrjö, Aimo ja Veikko. Muistan lapsuudestani, että Martta teki Someron parhaan mämmiin.

Jalmarille lohkaistiin pieni maanviljelyspalstatila Härän maista Pikku-Joensuussa. Siellä Jalmari ja hänen Fiinu-vaimonsa kasvattivat yksitoista lasta. Oli Saara, Irene, Salli, Raakel, Rauha, Oiva ja Unto, joka kaatui talvisodassa sekä Aune, Voitto ja Olavi, joka kuoli 2-vuotiaana ja Annikki.

Tammeliinin Hilda-tytär ilmaisi ajalle tyypillisen ajattelutavan: "Miäs on paikka itnessäs." Avioliittoa pidettiin tärkeänä naiselle ja naisen "väärtili" kasvoi, jos sulhaskandidaatilla oli toiveita runsaista myötäjäisistä. Niinpä Harjun mamma ja Härän mamma päättivät, että Harjun tytär olisi sopiva vaimo Härän Akseli – pojalle ja näin Alma Alhorannasta tuli Alma Hurmerinta. Pariskunta oli lapseton.

Härän Lempi-tytär solmi avioliiton Laurila-nimisen opettajan kanssa, joka suoritti elämäntyönsä Porin poikakodin johtajana. Heille syntyi tytär Anna-Liisa, josta tuli porilainen hammaslääkäri. Seppo-pojasta tuli agronomi ja maatalousministeriön virkailija ja Jaakosta tuli pappi ja Tammelan kirkkoherra ja myöhemmin

Vasemmalla Matti Rosenqvist Forssassa 1925. Kuva Anita Aholan.

porrasta ylöspäin. Sisäeteinen oli pimeä, "kun silmät jäivät ulos". Sisäeteisessä tuli vastaan Kirkkomäen haju. Se oli peräisin vasemmalta konttorista, missä säilytettiin suolalihaa, silakkanelikkoo ja jauhoja. Keskellä eteistä oli ison huoneen ovi, mutta me menimme sisälle oikealla olevasta kyökin ovesta ja istahdimme suoraan päätä akkunan eteen kahdelle tuolille. Tuolilla oli sanomalehtiä. Maa-virran Rauha toi postin siihen kolme kertaa viikossa. Siitä saivat naapurit käydä hakemassa omansa.

Ovenpielessä oli Jalmarin päästävedettävä sänky. Jalmari oli pitkänhuiskea vähäpuheinen mies, joka hoiti Kirkkomäen karjan. Tuolien toisella puolella oli Matin sivustavedettävä sohasänky ja seinällä Matin kaappi. Matti oli kauppamies. Hän kuljetti hevosella ajaen kulmakunnan voit, lihat ja muut myytävät tavarat Forssan torille.

Johannes tuli eteisen ovesta. Hän otti ovenpielessä jalustalla seisovan ison vesisaavin syrjältä vesikupin. Otti sillä saavista vettä ja joi. Hän oli tupakkamiehiä ja kaipasi usein juotavaa.

Vesisaavin ja hellan välissä oleva ovi aukesi. Sieltä kurkkasi isä-Jussi, kuten häntä nimitettiin. Hän oli Juho Rosenqvist ja Kirkkomäen isäntä. Matti ja Jalmari olivat hänen veljiään. Juho oli ollut naimisissa, mutta vaimo oli kuollut jo kauan sitten, eikä hänestä koskaan puhuttu, vaikka hän oli minun isoäitini ja Anjan isoäidin sisar. Juholla oli kaksi lasta Johannes ja Saara.

Saaran huoneen ovi oli hellan ja tiskipöydän välissä. Saara laittoi ruokaa. Hän nosteli päätyikkunan edessä olevalle jyrkälle pöydälle pöytälaatikosta lautaset, lusikat ja lasit. Jotain hän otti myös kaksiovisesta mustasta kaapista, joka oli vähän ahtaasti tiskipöydän ja ruokapöydän rajaamassa nurkassa. Vain toisen oven sai auki.

Miehille me pikkulikat olimme yhdentekeviä; eivät he meitä huomaneetkaan. Me saimme olla heidän puolestaan kaikessa rauhassa. Saara tuli ja jutteli meille. Joskus hän päästi meidät kamariinsa ja avasi

pöytälaatikon, mistä löytyi kiiltokuvia ja pitsireunaisia postikortteja. Niissä me ihailimme vaaleanpunaisia kohoruusuja, vaaleansinisiä lemmikkejä ja punaposkisia, hattupäisiä tyttöjä, joilla oli kukkakorit käsivarrellaan. Mitään sen kauniimpaa ei voinut kuvitellaakaan. Laatikossa oli myös kyniä, mustepullo, mustekynä sekä kynänpyyhiin. Pieniä pyöreitä kangaspaloja oli kiinnitetty keskeltä yhteen. Musteinen kynän terä työnnettiin kankaiden väliin ja kuivattiin.

Leipomispäivänä koko talon väelä oli kiire. Saara leipoi pöydällä reikäleipiä ja nosteli ne laudoille nousemaan. Lautoja oli joka puolella, ei silloin päässyt edes tuolille istumaan. Kyökissä ei ollut leivinuunia, vaan vanhan tuvan uuni oli lämmitetty ja miehet vuorotellen ottivat leipälaudan olkapäälleen ja kantoivat vanhaan tupaan, missä Jalmari kypseni leivät.

Saara tuli uloskin seuraksemme. Piha oli aina siisti ja hiljainen. Jos lampaat sattuivat olemaan lähettyillä ja näkivät ihmisen, ne alkoivat määkiä.

Kirkkomäen vanha tuppa, josta puoriosa on jo purettu.

Kuva Anita Aholan.

Meillä oli valmiina niitä varten kaksi kysymystä: "Kuka mun lampain on?" Vastaus oli: "Mää." Sitten kysyttiin: "Mikäs kipjä on?" Lampaat vastasivat: "Pää."

Kirkkomäessä pestiin vain kerran vuodessa pyykkiä. Kailiomäen Liisa ja Helvi ja myös Maaviran Rauha tulivat kevätkesästä, kun arveltiin, että oli tulossa pitkä pouta. Pyykinpesupaikka oli luontolähteen vieressä aidattu alue, missä kivien päällä oli iso malmipata ja kivien välissä tuli. Padassa he keittivät liinavaatteet, ja pyykipunkkaan sekä saaveihin saatiin siitä kuumaa lipeävettä. Pyykkilaudalla hangattiin puhtaiksi paitojen nihansuut ja kaulukset. Luontolähteestä naiset nostivat puhdasta vettä ja huuhtoivat sillä pyykin. Sen jälkeen he kiersivät pyykin kuivaksi käsillään.

Kirkkomäen pyykkärit Liisa Nummila ja hänen tyttärensä Helvi. Kuva Anita Aholan.

Johannes Rosenqvistin ja Helvi Hjörpin kihlakuva vuodelta 1939. Heinämaan pihalla Helvin kainalossa Aila Hurme, takana Kaino Hurme, Armas Marttinen, Siiri Norrby, Elma Hurme, Saara Rosenqvist, Aune Hjörp ja Soini Hurme ja sukulaistytöt Koskelta. Kuva Anita Aholan.

He kasasivat pyykit isoon pärekorin, jolla se kannettiin ylös pihalle.

Pyykkinarut oli vedetty pihalle rastiin liiteristä tuvan nurkalle pihlajiin, ja sieltä tallin seinään. Heinäseipäitä oli pitkällä väleillä tukena. Narulla pyykki heilui iltaan saakka. Seuraavana päivänä oli sama rulljanssi. Pyykinpesua kesti koko viikon.

Kotiinpäin palasimme toisia poikuja. Laitumen puolella ylhäällä mäenrinteessä oli pieni aitaus, jonka keskellä kasvoi vanha iso omenapuu.

Sinne aitaukseen kurkkasimme. Olisko jo mansikoita. Mansikan kukkia siellä näimme, mutta mansikat olivat kuivuneet koviksi muruiksi.

Pohjankylän pihalla leikki jatkui Anjan kanssa, vaikka aurinko jo laski. Anjan isä tiesi, millä sai minut lähtemään kotiin. Hän tuli viereemme ja katsoi ruskottavaa taivaanrantaa, missä joku punainen pilvi leijaili ja sanoi: "Mahtaaks tulla ukkosenilma, kun tuol näkyy niin musta pilvi." Muuta en tarvinnut. Juoksin kipin kapin kotiin.

nottiin, että kyllä sitä leipätaikinan-kin lisäksi pantiin, ainakin hevosten leipään, jos ei sentään ihmisten. Rahtihevosille täytyi nimittäin syöttää myös leipää, kun niillä ei ollut paljon aikaa syödä karkeampaa rehua.

Viinatehtaalla käytettävä vilja piti jauhaa, ja sitä varten Kiiruulla oli tuulimylly. Sen muistoksi on jäänyt paikannimi: Myllypellontie. Mylly oli josain niillä nurkilla. Kiiruun kantatilan maata oli Sepäntielle saakka. Tuulimylly oli liian pienitehoinen, ja siksi 1870-luvulla käyttövoimaksi hankittiin höyrykone, joka sitten viinatehtaan lopetettua otettiin Kiiruun sahan käyttöön. Uskelasta tulleen mylläri Hellströmin (Hairon) suku jäi Joensuuun maanviljelijöiksi.

Viinatehtaan kivinen polttimorakennus oli Kaislarannassa, josta se purettiin vasta 1980-luvulla. Kiiruun tontilla Joensuuntien varressa oleva kivimakasiini oli viinatehtaan viljavarasto, ja tarvitsihan iso talo jo omaankin käyttöönsä ison aittarakennuksen. Viinatehtaan kaupparakennus oli Nikolai Kallion kertoman mukaan kivimakasiinista nykyiseile taksiasemalle päin ja kaupan varasto oli siitä poikittain Kiiruun kellarin päin.

Kaupasta sai ostaa viinan lisäksi myös muuta tavaraa kuten kankaita ja tupakkaa. Tarjolla oli myös hienompia juomia kuten likööriä ja konjakkia. Viinaa myytiin loppuvaiheessa vain tukkuostajille vähintään 25 kannun erissä. Silti sitä sai ostaa kuka tahansa, kuka vain otti ja maksoi koko erän. Koska tavallinen kansanmies ei juuri tarvitse niin paljoa, jotkut isännät keksivät perustaa yhtiön viinanostoa varten. Joku luotettu isäntä oli "viinakasööri", joka kävi ostamassa erän ja jakoi sen sitten "yhtiömiehille". Kallio muisteli, että hän oli joskus rippikouluikäisenä ollut isänsä kanssa tilaisuudessa, jossa jaettiin noudettua viinaerää. Isä oli sanonut: "Puhuin kyllä, että jos mä tuopin sitä otan, mutta koska se ei muuten mene, niin jos mä otankin koko kannun." Se oli kylläkin laiton touhua, koska luvaton anniskelu ja vähittäismyynti ei ollut sallittua. Jos se tuli viranomaisien tietoon, "viinakasööri" joutui kärkeille ja sai sakot. Silloin tuli kirkonkirjan rangais-

tussarakkeelle merkintä: "Sakotettu viinan jakamisesta."

Suomalainen Virallinen Lehti kirjoitti 18.02.1885, että sinä vuonna viinaa on annettu poltettavaksi Hämeen läänissä yhteensä 580 000 kannua. Vainastajia oli Hämeen läänissä 6, joista G. A. Löfgrenin tehtaan osuus oli pienin, 25 000 kannua. Kilpaileviin yrityksiin verrattuna polttime ei siis ollut mainittavan suuri. Valmistus lopetettiin vuonna 1887, mutta Löfgrenin kauppa ja myös viinanmyynti jatkui vielä useita vuosia.

Suomalainen Virallinen Lehti kirjoitti 12.08.1886: "Alttaritaulu, jonka kauppiaas G.A. Löfgren on lahjoittanut Someron kirkkoon, on jo tullut perille. Sen on maaiannut kauppijaan veli Erik Löfgren-vainaja. Taulua, joka kuvaa Kristuksen kirkastusta, ei ole vielä asetettu kirkkoon. Paitteet (puitteet?) on tilattu ulkomailta turkulaisen arkkitehdin piirustuksen mukaan."

Näihin aikoihin patruuna Löfgren suunnitteli jo muuttoa pois Somerolta. 12.04.1884 turkulainen lehti Päivän Uutiset julkaisi pikku-uutisen: "Huvilakauppa: Tapikapteeni H. J. Paalander on myynyt Ruissalon saarella sijaitsevan Saksa-nimisen huvilansa kauppias G. A. Löfgrenille Somerolta. Hinta oli 16 000 markkaa, josta myös seurasi huvilassa olevat eläimet ja kalusto." Sinne ei kuitenkaan ole muutettu, koska patruuna kuoli Somerolla 29. 12. 1897. Perhe muutti Turkuun vasta 1907.

Samoihin aikoihin kuin Löfgren, tänne muutti myös hänen lankonsa maakauppiaas Isak Blomqvist. Hän asui Kiiruuseen kuuluneella Aholan tontilla. Sen jälkeen 1880-luvulla siinä asui maakauppiaana hänen veljensä, entinen merikapteeni Frans Fridolf Blomqvist, joka rakennutti nykyisen kaupungintalon edessä olevan Aholan päärakennuksen.

Kallion kertoman mukaan Kiiruun mamsellit pitivät kauppapuotia aina siihen saakka, kunnes muuttivat Turkuun 1907. Sen jälkeen siinä oli kauppiana entinen vienankarjalainen kulkukauppiaas Afanasieff.

Viinanvalmistuksen päätyttyä Kaislarannan teollisuustontille perus-

tettiin sahalaitos, jonka omisti Kyrön höyrysahayhtiö. Se antoi työtä monille. Vuosisadan vaihteessa sen työntekijämäärä kohosi jo seitsemäänkymmeneen. Johto ja ammattimiehet tulivat muualta. "Puukhällariksi" tuli Fredrik Israelinpoika Hakkanen Loimaalta. Kirjuri oli Kaarle Joosenpoika Reunanen Loimaalta, "sahantälläri" eli asettaja Kustaa Reinhold Juhonpoika Lempinen oli Tammelasta. Toinen sahanasettaja Alfred Petman tuli Loviisasta, masinistit eli konemestarit Kalle Rikhart Englund Turusta ja Kalle Vihtori Kallienpoika Lehtonen Loimaalta. Kaikilla näillä oli jo tullessaan perheet mukanaan, joten asukasmäärä lisääntyi nopeasti.

Finlands Älmänna Tidning ilmoitti 03. 12. 1845 tulevien talvikäräjien aikataulut. Someron käräjät näkyy pidetyn Joensuun Kiiru-Sipilän tilalla. Samoin vielä seuraavina vuosina ja ainakin vielä vuonna 1870.

Kiiruun tiloissa asuneiksi on merkitty nyt monia tänne ammatinsa takia muuttaneita, kuten kunnanieläkari Henrik Ferdinand Boisman, joka tuli 1890. Vuonna 1896 tuli lääkäriksi lääket. lis. Oskar Nyman ja vuonna 1899 lääklis. Thorfinn Stolpe.

Nähtävästi apteekkitoimintakin on alettu jo 1888, koska kirkonkirjan mukaan Kiiruulla asui apteekkari Ernst Wilh. Silander. Hän kuoli 1897 ja Kiiruulle tuli seuraavaksi apteekkari Ferdinand Liljelund.

Monenlaista toimintaa on taloon mahtunut. Se oli pankkitoiminnan-kin kehto, sillä Someron Säästöpankki on perustettu vuonna 1880 ja sen ensimmäinen toimipiste oli Kiiruulla. Vuonna 1907 Anna ja August Fredriksson ostivat Kiiruun tilan. Mutta viimeiset sata vuotta ovat jo varmaan paremmin tiedossa. Kun agrikulttuuri on taioissa päättynyt, niin muu kulttuuri on levittäytynyt vanhan Kiiruun maille. On kirjasto, uimahalli, monitoimihalli, urheilukenttä, Kiiruun yläkoulu ja lukio, kansalaisopisto, kaupungintalo, Aholan Somerolehti ja taksiasema. Eiköhän siinä ole kaikki oleellinen mitä kulttuuriin kuuluu.

Lähteet: Suomen asutuksen yleisluettelot. Esko Aaltosen: Someron historia. Leo Suvenmaa: Herastuoman Nikolai Kallion haastattelu.

ka Sipilä myi vielä toisenkin puolen talosta pojalleen Matti Matinpojalle ja jättäytyi itse syytingille, vaikka oli vasta 44-vuotias.

Nimismies Dittmar kuoli kahden vuoden päästä ja virkaan tullut uusi nimismies Carl August Grönlund osti hänen perikunnaltaan Kiiruun puolikkaan. Matti Matinpoika Kiiru-Sipilä ei päässyt kunnolla talonpidon alkuun toisella puolikkaallaan, kun hänellä ei ollut vielä emäntääkään. Niinpä hänkin katsoi parhaaksi vuonna 1843 myydä oman puolikkaansa Grönlundille 600 hopearuplan kauppahinnasta.

Siihen päättyi Kiiru-Sipilän historia talonpoikaistalona. Talon talouskeskus oli siihen saakka ollut Jaatilanjoen suussa lähellä nykyistä Akustipuistoa. Isostajaosta saakka oli Joensuun kylän asutuksen pääpaikka ollut vielä siinä. Grönlund rakennutti talonsa heti tultuaan nykyiselle Kiiruun tontille. Luultavasti Matti Heikinpoika jäi asumaan syytinkiväärinä vanhaan rakennukseen, koska hänet on merkitty kuolleeksi Kiiruulla vuonna 1861. Oli merkitty osallistuneeksi vielä tiilikirkon rakentamiseenkin.

Matti Matinpoika avioitui näihin aikoihin Jakalan uudistalon tyttären kanssa Tammelän Letkun Ruostejoen kulmalle ja asusteli muutaman vuoden Tammelassa. Vuonna 1847 hän osti puolikkaan Kultelan Teeren talosta 485 hopearuplalla. Hänelle kävi sikäli hyvin, että sai vielä saman kokoisen, 1/3 manttaalin talon, vaikkakaan ei niin keskeiseltä paikalta kuin Kiiru.

Grönlund asui Kiiruulla kuolemaansa saakka 1855. Nimismiehen toimestaan hän ei ole ollut kovin mallikelpoinen, koska on virkavirheidensä takia saanut varoituksia ja oli pidätettynä viran hoidosta. Hänen aikanaan Somero on ollut rauhaton paikkakunta. Krimin sodan takia tänne sijoitettiin useiksi vuosiksi venäläistä sotaväkeä Pitkälärvälle, Kultelaan ja Pajulaan. Myös Keisarikunnan Henkivartijakaartin tark-ampujapataljoona eli Suomen Kaarti oli sijoitettu tänne yhden talven. Someron kirkon rakentaminen alkoi 1852, ja sekin lisäsi levottomuutta, koska väkeä oli paljon liikkeellä.

Viinaprännin varasto Kaislarannassa, jota kutsuttiin kivimuuriksi.

Kuva Lassi Tuomisen arkisto.

Grönlundin leski Juliana Lönnroth piti Kiiruuta hallussaan ainakin vuoteen 1864. Talossa oli arrendaattorina eli vuokraajana entinen kauppa-laivan styymanni (perämies) Johan Edvart Laxström. Juliana-leski kuoli 1868. Talon omistajaksi tuli nyt turkulainen kauppias Gustaf Adolf Löfgren. Jo ennen Löfgreniä on Kiiruun Aholan tontilla ollut maakauppiaana August Vilhelm Råfeldt. Löfgrenin tultua elämä Kiiruulla vilkastui paljon. Se näkyi kirkonkirjasta, kun renkejä ja piikoja oli talossa enemmän kuin ennen.

Löfgren oli teollisuusmies. Se näkyi turkulaisten lehtien uutisista ja ilmoituksista. Turun naulatehtaan toiminnassa hän oli mukana johtokunnassa. Myöhemmin hänet tavattiin perustamassa uutta yhtiötä Loimaan naulatehtaille. Käräjillä hän oli hakemassa sille sääntövähivistusta. Viinatehtaan perustaminen oli varmasti ollut hänellä tähtäimessä jo silloin, kun hän osti Kiiruun talon. Vuonna 1869 tehdas oli jo tuotantokunnossa ja luvat saatu. Ensimmäisen vuoden kiintiö oli 10 000 kannua, joka vastaa nykymitoissa 25 000 litraa paloviinaa.

Tehtaan pyörittämiseen tarvittiin ammattimiehiä ja koko liuta muuta väkeä. Päämestarina oli brännästare Anders August Stråhlman. Seppä

Pekka Markkanen tuli Joroisista, toinen seppä Johannes Helenius Pusulasta. Mylläriksi tuli Juho Hellström Uskelasta. Masinistina (koneenkäyttäjänä) oli Johan August Palmlöf. Samassa luettelossa on vielä leipuri Johan Gabriel Valenius, joka tuli Kiikalasta. Tehtaalla taidettiin tehdä muun ohessa vielä leipääkin. Töitä ja vireyttä se antoi paikkakunnalle, vaikka viinan tuomaa rappiota pelättiin.

Nikolai Kallio Kultelasta (s.1871) kertoi nuorena kuulleensa monenlaista juttua viinatehtaan toimista. Iso-Kalle Kultelasta ja Ojalan Kalle olivat aikansa kovia rahtimiehiä ja paljon viinatehtaan ajossa. Valmista väkiviinaa jouduttiin kuljettamaan väliin kauaskin. Se oli pakattu umpinaisiin puutynnöreihin, jotka oli kruunattu niin, ettei niistä voinut ottaa. Pojat keksivät keinon saada matkalla "lämmikettä". He naputtivat tynnörin vanteen vähän vinoon ja tekivät vintilällä pienen reiän astian kylkeen, josta saattoi olkipillillä imeä tai juoksentaa hyvät totiainekset. Lopuksi reikään pantiin puutappi ja vanne lyötiin taas kohdalleen. Ei niin pienestä näpistyksestä jäänyt kiinni, sillä puuastiasta saattoi sen verran haihtuakin. Myös viinatehtaan jätettä, rankkia, pojat ajoivat taloihin. Sitä käytettiin karjan rehuksi, mutta sa-

Somero-Seura kiittää

Lahjoituksia:

Pentti Kämi
Heimo Aaltonen
Kello-Nyström, Forssa
Rauno Lehtonen
Liisa Kanasuo
Someron Osuuspankki
Mirja Kulmala
Eeva Syrjälä
Juhani Talonen
Lyyli Honkio
Anja Kähkönen/Svensson
Paavo Tuominen, Pertteli
Kaarina Tiussa, Imatra
Esko Niemelä
Rauni Oksanen

Kütökset yhteistyöstä:

Varsinais-Suomen pelastuslaitos
Helsingin Somero-Seura
Someron kaupunki
Someron Seurakuntayhtymä
Someron Osuuspankki
Someron Lions-klubi
Someron Rotaryklubi
Someron 4H-yhdistys
GRP Graafinen palvelu
Mäkilän Traktorimuseo
Someron Metsänhoitoyhdistys
Jukka Nurmi
Kimmo Talikka

Talkoita ja toimintaa:

30.3. Somero-Seuran kevätkokous
Sepänmässä.

23.5. Koululaisten museopäivänä
oli Elvi Mattila kehräämässä ja
Anja Kähkönen nypläämässä.
Erkki Aalto esitteli luudan tekoa.
Apuna oli Olavi Virtanen.

18.6. Suviehtoota vietettiin
Sauhutuvalla. Illan isäntänä oli
Matias Roto.

Juhannuksena 21.–22.6. olivat
Pitäjänmakasiinit auki yleisölle.

Rotareiden kokous 24.6. Torppa-
museolla.

Hermannina heinäen -talkoot
pidettiin lauantaina 12.7.

13.7. Pitäjänpäivät Torppamuse-
olla.

26.10. Somero-Seuran syysko-
kous Härkälän kartanossa.

Museoiden henkilökunta:

Museoemännät: Maija Liisa
Hyytiäinen, Niina Alitalo.
Museoisäntä: Juuso Tiirakari.
Talonmiehenä ovat toimineet
Voitto Ollonqvist, Irene ja Eino
Lähteenkorva ja Kimmo Talikka.

Savenvalajamuseota hoiti
Kultelan kyläyhdistys.
Koulumuseota hoiti Heikki
Majuri.

Sauhutupaa hoiti Aila Talonen.
Pitäjänmakasiineilla avustivat
Jorma ja Erkki Aalto sekä Olavi
Virtanen.

Näyttelyt:

4H-kerhon näyttely koulumu-
seopäivänä.

Talkoomuonituksesta heinä-
niittotalkoissa huolehtivat Aila
Talonen, Onerva Ollonqvist ja
Maija Liisa Hyytiäinen.

5.7. Turun Ammattikorkeakoulun restaurointilinjän opiskelijat korjasivat saunan kiuasta – Kuva Eino Lähteenkorva

Pitäjänpäivät Torppamuseolla

Moranderin veljekset Hermann, Eemeli ja Viljami soittivat iloisen alkusoiton. Kuva Sauli Kaipainen.

Mekkopitäjääläinen oli Minna Nikkanen. Lehdistön edustajat Salli Lehtinen ja Päivi Malin-Perho. Kuva Lassi Tuominen.

Terhi Romu. Sateenvarjon kahvassa Marja-Leena Romu. Kuva Lassi Tuominen

riutumaan verosta neljäntenä vuonna, talo merkittiin taas autioksi 1674 (ödhe blifvit 1674). Tähän asti Kiiru, kuten suurin osa Someron talonpoikaistaloista, oli ollut Halikon Puotilan herran Antti Laurinpojan räissiä, joka oli hänen leskensä Hebla Munckin hallinnassa. Tästä eteenpäin se siirtyi hänen vävynsä Anders Rennerfeltin ostarälssiksi eli veronkeruualueeksi.

1674 isännäksi merkittiin edellä mainittu Valpuri Prusintytär, mutta nyt hänen miehensä nimi on Jaakko Klemetinpoika. Kenties tämä oli hänen edellisen miehensä veli. 1678 Valpurin oli otettava vielä kolmas mies, Simo Tapaninpoika. Siitä huolimatta talonpito kävi raskaaksi, ja vuonna 1680 Kiiru merkittiin jälleen autioksi. Sen jälkeen ei entisiä nimiä näy talon henkikirjassa. Talo on otettu herrasväen (Rennerfelt) haltuun ja muuan Erkki Sipinpoika on viljellyt sitä lampuotina vuoteen 1691, jolloin Joose Tuomaanpoika ja vaimo Teresia tulivat Kiiruulle. Talosta tuli kruununtila ja sen veroiluonto muutettiin. Siitä tehtiin ratsumestarin komppanian kolmannen kaksinnuskomppanian hevostila. Joose ja Teresia kestivät siinä kymmenen vuotta. Heidän aikaansa osuivat ns. suuret kuolonvuodet 1695–97, joista sanotaan, että se on ollut kaikkein pahin takapotku Suomen asukasluvun kehitykselle. Noin 1/3 kansasta kuoli nälkään ja tauteihin. Vuonna 1694 Joose haki korvausta vapaavuosista, jotka hänelle olisivat kuuluneet uutena viljelijänä. Käräjillä hän sai todistuksen, että oli pysynyt tilalla määrävuodet ja täyttänyt kaikki velvoitteensa ja käräjien todistuksia hänelle piti hyvittää vapaavuodet. Ei kuitenkaan selviä, saiko hän oikeutensa, eikä sekään, miten heille kävi noina köyhinä aikoina.

1705 aikaen verosta on vastannut Lauri Knuutinpoika Kiiru ja hänen kuoltuaan muutaman vuoden päästä hänen leskiemäntänsä (vårdinna) Brita Kiiru. Vuodesta 1712 alkaen poika, Matti Laurinpoika vastasi talosta. Silloin oli isovihan aika ja venäläisten miehitys maassa. Verotus oli hyvin mieltävaltaista ja monissa taloissa vaihtuvat isäntäväet. Niinpä Kiiruullakin vanha väki katosi

ja uusi isäntä oli Sipi Tapaninpoika vuodesta 1720 alkaen. Kirjoissa tila on edelleen Vähä-Tuori niminen 1/3 manttaalin suuruinen kruununtila.

1721 tehtiin venäläisten kanssa ns. Uudenkaupungin rauha. Isovihan miehitys päättyi ja olot alkoivat parantua. Sipistä tulikin pitempiaikainen isäntä kuin oli ollut aikoihin. Taloa alettiin nimittääkin hänen mukaansa Sipiäksi Kiiru-nimen ohella. Vähä-Tuori jäi kokonaan pois käytöstä.

Verotuksellisesti Kiiru oli nyt augmentti (aputila), joka maksoi veronsa Sääksmäen komppanian ratsutiloille No: 95, joka oli Matti Yrjönpöika Tammelan tila Linikkalan kylässä ja No:93, joka oli Erkki Matinpojan tila samoin Linikkalan kylästä.

Sipin ensimmäinen vaimo Kirsti Heikintytär kuoli 1742. Uusi emäntä oli Margareta Mikaelintytär, jolla oli tyttäret Liisa ja Kaarina. Muuta väkeä talossa oli veli Jakob ja Hebia, korpraali Buskin vaimo. Tytär Kaarina Sipintytär avioitui Antti Matinpojan kanssa, josta tuli isäntä 1761. Silloin oli viikasta aikaa talon asukasmäärästä päätellen. Lapsiakin jäi henkiin useampia: Johan, Kirsti, Matti, Maria ja Mikkel. Myös piikoja ja renkejä oli useampia, eivätkä he vaihtuneet yhtä usein kuin ennen. Greta-muori ja Sipi-vaari olivat eiossa vielä 1777. Muita talon asukkaita olivat Antti Jaakonpoika, jahtivouti ja vaimo Priitta, Eerik, korpraali ja Erikin alle 15-vuotiaat pojat Erik ja Antti. Toisen korpraalin vaimo oli Maria ja heillä oli 3 lasta. Pitäjän karvari (nahkuri) Elias Borgelin, vaimo Kaisa ja 2 lasta asuivat myös tilalla.

Seuraava isäntä oli Sipin tyttärenpoika Johan Antinpoika vuodesta 1780 alken. Emäntänä oli Maria Eriksson. Myös sisar Kirsti asui talossa, samoin poika Henrik ja Maria, korpraalin vaimo sekä 4 lasta. Rengit Johan ja Kaapo, piikat Anna, Kirsti ja Maria kuuluivat talon väkeen. Vuonna 1795 oli pojan vaimo Anna ja kaksospojat Aadam ja Johan. Lisäksi talossa asui Eeva, toisen korpraalin vaimo ja 2 lasta ja reservin sotamies Henrik Spoo sekä vaimo ja 3 lasta.

Vuonna 1802 tuli isännäksi poi-

ka Jaakko Juhonpoika ja vaimo Anna Juhontytär. Hän on Sipin sukua jo neljättä polvea, mutta talonpito ei heiltä onnistunut. Suomen sota 1808-09 ja venäläisten miehitys ja valtaantulo sen jälkeen olivat kova rasitus talonpojille, koska hyvin monet talot sen jälkeen vaihtoivat omistajaa. Vuonna 1815 Kiiruulle tuli toinen Jaakko Juhonpoika, Härjänojan Kaupin uudistalosta, joka siihen aikaan luettiin vielä Pusulan pitäjään. Häneellä oli emäntänä Pusulan Kärkelän Ollaan uudistalon tytär Helena Pekantytär. Sodan jälkeen voidaan olettaa, että konjunktuurit olivat korkealla, koska siihen aikaan monista syrjäseutujen uudistaloista lähdettiin ostamaan rintamaiden parempia viljelystiljoja. Noihin "kruunun nybygeihin" oli aikanaan annettu valtavat metsäalueet, joilla alkoi olla arvoa. Tämä Jaakko oli syy ryhtyä tutkimaan Kiiruun talon vaihteita. Hän oli esi-isäni kuuden sukupolven takaa.

Jaakko ja Helena kasvattivat aikuisiksi kaksi tyttäretä. Vanhempi, Stiina (Christina) naitettiin jo 16-vuotiaana naapurin Ali-Seppälän pojalle, Matti Heikinpojalle. Nuorempi, Maria toimitettiin emännäksi Pusulan Kärkelän Strandkullan uudistaloon. Jaakko Juhonpojan terveys oli huono, ja melko pian tytär Stiina ja Matti Heikinpoika ottivat talon hoitaakseen. Jaakko kuoli noin 50-vuotiaana keuhkotautiin.

Matti Heikinpoika, joka oli Ali-Seppälän herastuomarin poika, joutui hoitamaan myös pitäjän asioita, koska Ali-Seppälästä oli aina jouduttu niihin hommiin. Hän ei kuitenkaan ollut sen tason mies, että olisi siinä onnistunut. Tilit eivät täsmänneet ja niitä yritettiin selvittää käräjillä. Kirkonkirjan rangaistussarakkeelle on jäänyt jälkipolville muistoksi merkintä, että häntä on sakotettu yleisten varojen hävittämisestä. Korvaussumma ei varmaan ollut pieni, koska hän joutui myymään puolet talosta vieraalle.

Nimismies Axel Dittmar käytti tilaisuutta hyväkseen, kun oli saatavissa maata pitäjän keskeiseltä paikalta. Hän sai haltuunsa puolet Kiiru-Sipiän talosta. Vuosi oli 1838. Varmuuden vuoksi Matti Heikinpoi-

Kiiru – kulttuuritalo

Vesistöjä seuraillen asutus levisi parhaille paikoille. Someron Joensuun kylä oli edullinen asuinpaikka järven rannalla ja kahden joen suistossa. Kylien ikäjärjestystä ei tarkalleen voi tietää, koska lähes kaikissa kylissä oli asutusta jo silloin, kun ensimmäiset Kustaa Vaasan vaatimat maakirjat tehtiin 1539. Niinpä ei voida tietää Joensuun kylän eikä Kiiruun tilan ikää.

Maankäyttö- ja hallintoaloja tarkastellen voidaan päätellä, että Joensuu on vanhimpia kyliämme. Lähiseudun kaksi suurta luonnonniitty-alueutta – Laitiaistenmaa ja Pieksämäenniitty Pajulan joen varrella – ovat jakaantuneet useamman kylän nautintaan, ja niihin Joensuu oli päässyt osalliseksi. Ne kylät, joissa ensiksi oli voimakkaat talot ja eniten karjaa, valtasivat parhaat tulvaniittyalueet. Pieksämäenniityn omistajista ja riidoista on mainintoja jo 1600-luvulta, mutta vasta 1761 on kirjattu ensimmäinen täydellinen luettelo niityn omistavista taloista. Siitä ilmenee, että Joensuun Kiiruun eli Sipilän talolla on ollut siinä osuutensa. Ensimmäisen kerran Joensuun kylän nimi on kirjattu vuonna 1506, kun Sääksmäen kihlakunnan tuomiokirjassa mainitaan, että erästä Harjun kylän miestä on sakotettu Joensuun Paavon pojan lyömisestä.

Kun Kustaa Vaasan voudit kirjassivat talolliset verotusta varten vuonna 1540, Joensuussa oli 3 taloa. Vuonna 1572 yksi talo jakautui kahdella ja kylästä tuli 4-taloinen, jollaisena se säilyi aina isoonjakoon asti 1780. Hoppu, Kiiru, Hätä ja Aukusti olivat alkuperäisten talojen nimet. Vasta 1600 luvulta taloista on nimenmerkintöjä. Alkuaikoina Kiiru oli kirjoissa Thure tai Tordle Tuomaanpojan talon nimisenä useita sukupolvia. Thure Tuomaanpoika oli isäntänä 1588–1625. Tämän vuoksi talolla on ollut oheisnimenä Vähä-Tuori. Seppälä eli Hoppu on mainittu Iso-Tuori nimisenä. Siellä oli Thure-nimi-

nen isäntä vuoden 1506 tuomiokirjan mukaan. 1720 talo oli veroluettelossa edelleen Thure Tuomaanpojan talo. Venäläismiehityksen eli isonvihan aikana taloon tuli uusi isäntä. Hän oli eri sukua, Sipilä Tapaninpoika, ja taloa alettiinkin nimittää Sipiläksi Kiiru-nimen ohella.

Kiiru eli Sipilä ei ole ollut sukutalo. Isännät ja suvut ovat vaihtuneet tiuhaan tahtiin. Vuosina 1539–1542 oli Tuomas Sipinpoika, vuosina 1543–78 Matti Matinpoika, vuosina 1579–87 Tuomas Matinpoika, vuosina 1588–1625 Thure (”Tuori”) Tuomaanpoika. Hänen jälkeensä on isännäksi merkitty poikansa Prusi Tuorinpoika (Ambrosius Tordsson). Verot ovat kuitenkin olleet maksamatta näinä vuosina ja talo on merkitty autioksi (öde) 1629. Ilman asukkaita se ei ollut. Vouti merkitsi autioksi tilan, jolta ei saatu perittyä veroja.

Nämä vuodet olivat kovaa aikaa talollisille Suomessa. Kustaa II Adolf kokosi silloin suurimman armeijan, mitä Pohjoismaissa oli koskaan koottu ja lähti sotimaan 30-vuotista sotaan. Hän valloitti maita ja sai haltuunsa Riian kaupunkaungin. Kalliiksi se kuitenkin tuli kruunulle. Sotaheroille annettiin korvaukseksi kokonaisia pitäjiä ja neljänneskuntia, joista he saivat nauttia verotulot. Monessa tapauksessa aatelisto onnistui tulkituttamaan rälssimaaksi muitakin omistukseensa hankkimiaan maita, joista ei sen tarvinnut veroja maksaa. Näin kävi mm. Jokioisten neljänneskunnan.

Kiiruun talo kuten suuri osa Someron taloista joutui Antti Laurinpojan, Halikon Puotilan herran rälssimaaksi. Vielä hänen jälkeläisensäkin nauttivat samoja oikeuksia ostarälssinä aina isoon reduktioon 1682 asti. Tästä eteenpäin kruunu palautti verotusoikeutensa näihin maihin.

Prusi Tuorinpoika ilmaantui takaisin taloon vuoden 1630 veroluettelossa. Kolme vuotta hän oli saanut

vapaavuosia autiokauden jälkeen. Uudeksi isännäksi tuli Prusi Laurinpoika. Hänestä on merkintä vain yhdeltä vuodelta, joten veroja hänkään ei maksanut. Tuolloin 30-vuotinen sota Saksassa vaati miehiä, verorahoja, hevosia ja kaikkea sotaan liittyvää suunnattomat määrät. Sinne ehkä joutui Prusi Laurinpoikakin.

Seuraava yrittäjä oli Jaakko Markunpoika 1634–44. Näihin aikoihin alettiin kerätä myös henkiraha-veroa ja taloissa asuva muukin väki kirjattiin nyt veroluetteloon. Siitä voi päätellä myös asukkaiden syntymäaikoja, koska henkiraha meni 16-vuotiaasta alkaen. Tästä näkyy, minkälaisesta väkeä talossa asui. Kiiruulla asui silloin Jaakko Markunpojan lisäksi emäntä Valpuri Paavalintytär, tytär Valpuri Jaakontytär, hyryläinen Priitta Yrjöntytär, itsellisenäinen (huskona) Agatha ja toinenkin Agatha, joka oli nihdin vaimo. Lisäksi oli vanha nihti (sotilas) Jöran Sära ja hänen vaimonsa Kaarina. Muutama piika ja renki-poika vaihtuivat vuosittain.

Vuonna 1654 isännäksi tuli taas uusi mies, Niilo Yrjönpöika. Emäntä on Margeta. Nyt Ruotsin kuningas kävi sotaa samaan aikaan Tanskaa ja Venäjää vastaan. Vuonna 1662 Niilo luovutti talon pojalleen Prusi Niilonpojalle, jolla oli vaimo Elina sekä tyttäret Valpuri ja Kerttu. Valpuri avioitui Olavi Klemetinpojan kanssa, joka kuoli parin vuoden päästä samoin kuin vanhemmat. Sisarukset Valpuri ja Kerttu vastasivat talon veronmaksusta muutaman vuoden, mutta eivät näytäneet pitkäkestäneen. Vuonna 1669 oli Suomessa paha katovuosi, joka tunnetaan nimellä ”Laurin hallavuosi”. Se aiheutti nälänhädän, joka Kiiruullakin johti taas isäntäsuvun vaihtumiseen.

Vuonna 1670 vouti on merkinnyt isännäksi Mikko Rekonpojan, jolla oli Briitta-niminen emäntä. Heillä oli ensin 3 vapaavuotta, kuten tavallista, mutta kun eivät pystyneet suo-

Serafina Kämi, Petri Mälikangas ja Lauri Hannu esittivät kansanlaulua. Kuva Lassi Tuominen.

Arja Lyly ja Seppo Haapakoski lauloivat balladeja. Heitä säesti Raimo Lyly. Kuva Sauli Kaipainen.

Jari Jankama johti Someron Naiskuoroa ja Someron Laulumiehiä. Naiskuorossa lauloivat Vuokko Räsänen, Paula Koskinen, Seija Juote, Anna-Liisa Juote, Maire Koistinen, Anne Kiiski, Terttu Partanen, Ritva Joosela ja Tuija Helkiö. Mieskuorossa lauloivat Juhani Kaivo, Veikko Siren, Risto Vasama, Timo Ryhti, Matti Oksa, Raimo Imara, Kauko Partanen, Pentti Koskimaa, Rauno Lahti, Keijo Nyström, Antti Saarinen ja Mauno Känkänen. Kuva Sauli Kaipainen.

Kotiseutuliiton harrastusmitalit luovutettiin Eino Lähteenkorvalle ja Jorma Aallolle. Voitto Ollonqvist esittelee saajien ansiot.
Kuva Sauli Kaipainen.

Kunniakirjat annettiin Eija Silanderille, Eija Aaltoselle, Eero Ällille, ja Raimo Lyllylle.
Kuva Sauli Kaipainen.

Kaari Utrio kertoi juhlayleisölle, millaista oli muuttaa maalle. Kuva Sauli Kaipainen.

Seuraavassa esimerkkeinä sekä itäisen että läntisen matkan pääkohtia myötä- ja vastoinkäymiseen.

1972 läntinen naapurimme vastaanotti Laulumiehet ja Someron Pelimannit Älvkarlebyn kunnassa. Mainio paikallinen tulkki, Antti Lepistö asetti vieraiden nauruhermot lujille kääntäen isäntien puheet lievästi sanoen vapaasti. Dahl-joen rannalla pidettiin putouksen päivän (Fallens Dag) juhla, jossa isäntäkuoron kanssa kajautimme yhteisesityksenä Kimmeltää kirkkahat (Stjärnorna tindren) ruotsiksi. Matkassa olevat Someron Pelimannit näyttivät myös parhaat taitonsa juhlissa. Yöpymispaikkana olleella koululla oli isäntien mukaan runsaasti tilaa. Se piti kyllä paikkansa, mutta vuodevaatteita ja patjoja riitti suunnilleen joka toiselle vieraalle. Pelkällä puipeilla nukkuminen oli mahdollisesti selälle terveellinen. Joku joukostamme totesi aamulla selällään kovalla alustalla nukkuvan matkalaisen muistuttavan Rembrandtin maalausta "Tohtori Tulpinin anatomian luento".

1977 kutsuivat Moskovan valot. Junamatka itärajalta Moskovaan hämyisessä kesäyössä oli monin tavoin

mieliin painuva. Useimmille meistä se oli ensimmäinen matka näin pitkälle itäiseen naapuriin. Karjalan Kannaksen kohdalla ei juuri ollut näkyvyyttä, koska radanvarsi oli korkeiden puiden ja pensaiden peittämä. Laajalla venäläisellä maaseudulla todettiin maallikauppiailia olevan hyvät markkinointimahdollisuudet. Bussimatalla hotelliin, joka sijaitsi lähellä Ostankinon TV-asemaa, saimme oppaaksemme hyvää suomea puhuvan oppaan. Matketavaramme tulivat toisella bussilla syystä, jota voimme vain arvella. Tutustuimme oppaan avulla saavutusten näyttelyyn, joka lukuisten diagrammien avulla esitti viiden seuraavan vuoden aikana tapahtuvaa huomattavaa kehitystä yhteiskunnan eri aloilla. Nautimme sirkusesityksestä ja seurasimme myös Aida-oopperaa. Ruokaillessamme valtavassa ravintolassa siellä vietettiin samanaikaisesti useita hääjuhlia. Kysyimme oppaan välityksellä, voisimmeko laulaa hääparille. Myöntävän vastauksen ja esittämämme laulun (Kaikukohon laulu maamme) jäl-

keen saimme valtavat aplodit, ja sulhanen toi pöytäamme lasikantisen lahjapakkauksen kiitokseksi.

Päätteenä

Yhteensä 174 miestä on näinä vuosina kokenut laulamisen huumaa osallistuessaan hienoon harrastukseen. Talvikausien viikoittaiseen harjoitteluun ja sen lisäksi useisiin esiintymisiin osallistuminen vaatii sitkeyttä, mutta antaa osallistujilleen upeita onnistumisen kokemuksia. Laulajien muodostaman veljespiirin mahtava yhteishenki on vielä lujittunut monilla yhteisillä retkillä. Laulumiesten olemassaolon tarpeellisuutta ei liene tarpeen todistella tämän artikkelin lukijalle. Laulaminen on meille harrastus, ja mieluinen sellainen. Rento joukkomme on miessakki parhaasta päästä, johon uudet laulajat otetaan avosylin mukaan!

Lähteet: Kauko Partanen: Someron Laulumiesten puoli vuosisataa, 2008.

Valokuvat: Laulumiesten arkisto, Lassi Tuominen

Kuva Laulumiesten 50-vuotisjuhlasta. Henkilöt vasemmalta edestä Pekka Leppälä, piano, Jari Jankama, kuoron johto, Jukka Penttilä, Vankien kuoron johto, Antti Toukkari, saksofoni. Laulajat vasemmalta Janne Tolvi, Timo Ryhtä, Pertti Kuisma, Veikko Sirén, Risto Vasama, Kauko Partanen, Matti Oksa, Pentti Koskimaa, Pauli Aitalaakso, Mauno Känkänen, Heikki Vihanto, Antti Saarinen, Raimo Imara, Keijo Nyström, Juhani Kaivo ja Rauno Lahti. Kuva Lassi Tuominen.

Kevätlaulajaisissa 20.4.1975 nimitettiin Herman Kantola kuoron kunniajohtajaksi. Kukkia ja kunniakirjaa luovuttamassa vasemmalla puheenjohtaja Eero Järvinen ja laulunjohtaja Jukka Penttilä.

Kuva Laulumiesten.

20.4.2008 Someron Seurakuntakeskuksessa kello 15.00 Jari Jankaman johdolla.

Harjoittelutahia tiennettiin kevätkaudella 2008. Kaksi kertaa viikossa kokoonnuttii hiomaan laulu- ja esityskuntoon. Mukaan liittyivät viimeaikaiset kumppanit, Pekka Lepälä, piano, ja Antti Toukkari, saksofoni. Ohjelmistoon valittiin lauluja koko kuoron toiminta-ajalta. Pitkäaikainen johtajamme, director musices Jukka Penttilä lupautui konsertissa johtamaan Vankien kuoron Giuseppe Verdin oopperasta Nabucco.

Markus Virtanen kirjoitti Somero-Lehdessä: Perinteikäs mieskuoro ilahdutti kuulijoita muun muassa suomalaisen kuromusiikin klassikoilla. Kuoroa on johtanut vuoden 2005 alusta Kosken kanttori Jari Jankama. Sunnuntain juhlakonserttiin kuoro oli valinnut klassisen ja viihdemusiikin suosikkeja. Täysi konserttitali sai kuulla muun muassa Leevi Madetojaa, Reijo Jokista ja Fredrick Paciusta. Ulkomaiset sävelmät olivat venäläisiä, ukrainalaisia sekä unkarilaisia kansanlauluja. Somerolaista säveltaidetta edusti kuoron kunniajohtajan Herman Kantolan Mä oon kuin aalloilla pursi. Sykähdyttävän

hetken kuoro tarjosi Giuseppe Verdin Synnyinseutu-laulussa, jonka Jukka Penttilä johti Jari Jankaman säestäessä. Parhaimmillaan Someron Laulumiehet olivat Sam Sihvon Jääkärisikermässä ja Georg Malmstenin Sinitakkien marssissa, joiden innostuneet tulkinnot tempasivat myös yleisön mukaansa. Lisäväriä lauluihin toivat soitollaan saksofonisti Antti Toukkari ja pianisti Pekka Lepälä. Konsertin päätteeksi kuullut Paciuksen Suomen Laulu ja Sibeliuksen Finlandia taipuivat kuoron suulla perinteikkään jyrkevinä.

Juhlan jälkeen pidetyssä karonkassa Juha Vaaja luovutti kuorolle sävellyksensä Syksy, jonka on sanoittanut Vuokko Räsänen. Kuoron entisiä johtajia, Jukka Penttilää ja Juha Vaajaa sekä nykyistä johtajaa, Jari Jankamaa muistettiin lahjoilla, samoin historiikin kirjoittajaa Kauko Partasta.

Laulantaa muiden kuorojen kanssa

Sekakuorolaulu Someron Naiskuoron ja Laulumiesten kanssa on jo muodostunut perinteeksi. On pidetty lukuisia laulajaisia, joissa kum-

pikin kuoro on esiintynyt yksin sekä kuorot yhdessä. 1969 Naiskuoron kanssa pidettiin useita esiintymisiä sekakuorona. Kiiruun koululla "täydelle huoneelle", Someron Päivän juhlassa Museon mäellä, Forssan maatalousnäyttelyssä, jossa kuulijana oli mm. ministeri Johannes Viro-lainen. Lisäksi esiinnyimme Someron Seurakunnan piispantarkastuksessa ja kirkkoherra Erkki Sepän virkaanasettajaisissa naiskuoron ja kirkkokuoron kanssa. Laulumiesten oman osuuden jälkeen piispa Eelis Gulin kiitti kuoroa todeten, että "se Narvan marssi oli kuin isku silmään", ja käytteli päätteeksi kaikkia kuorolaisia.

70-luvulla koottiin suurkuoro Salon seudulta. 1973 pidettiin Salossa Perniön Mieslaulajien, Salon Lauluseppöjen ja Someron Laulumiesten edustajien kesken neuvottelu, jossa sovittiin pidettäväksi mainittujen kuorojen yhteiskonsertteja seuraavan aikataulun mukaan: 1.4.1973 Perniössä, 8.4.1973 Salossa ja 28.4.1973 Somerolla. Kusakin konsertissa kukin kuoro laulaa 3 "omaa" laulua sekä suurkuoro kolmessa erässä yhteensä 9 laulua, joista 3 kunkin johtajan tahdittamana. Perniön 29 kuorolaista johti mv. Eino Mattila, jonka somerolaissyntyinen pojantytär Karita Mattila on noussut maailman sopraanoelittiin. Opettaja Harto Paiman tahdinnäyttöä seurasi Salon 31 laulajaa. Somerolta osallistujia löytyi eniten, 36 esiintyjää, jotka tottelivat opettaja Jukka Penttilän viittausta. Kalevi Alanne toimi Laulumiesten solistina. Lähes 100 laulajan suurkuoron esitykset otti runsaslukuinen yleisö innostuneena vastaan jokaisessa esiintymispaikassa. Loppukaronkassa Somerolla solmittiin uusia ystävyys-suhteita ja toivottiin onnistuneelle konserttisarjalle jatkoa tulevaisuudessa. Yhteiskonsertteja ei kuitenkaan ole syystä tai toisesta tämän jälkeen pidetty.

Lulumiesten matkat

Lulumiehet ovat tehneet lukuisia matkoja kuluneiden vuosikymmenien aikana sekä kotimaahan että naapurimaihin. Niihin on sisällynyt sekä edustusta että rentoutumista.

Somero-Seuran toimintaa

Hermannina heinään. Vasemmalla Eeva Pyykkö, yläkuvassa Eero Älli, Jorma Aalto ja Voitto Ollonqvist. Alhaalla heinää niittää Mikko Paakkonen.

Kuvat Sauli Kaipainen ja Armo Kuisma.

**Matias Roto viettämässä suvieh-
toota Sauhutuvalla 18.6. 2008.**
Kuva Aila Talonen.

**Antti Luukon syntymästä sata
vuotta 2008. Haudalla Eero Älli,
Sirkku Kurkikangas ja Leeni
Tiirakari.** Kuva Aila Talonen.

Päiväpulkan sai Jukka Nurmi. Onnittelemassa Leeni Tiirakari.
Kuva Sauli Kalpalainen.

Maija Liisa Hyytiäinen museolla kesällä 2008. Kuva Armo Kuisma.

tavallaan pidettävä kuoron perustajana. Oli vahinko, kuoronkin kannaita, että hän jo seuraavana vuonna muutti pois paikkakunnalta". Vakuuttavaa keskustelua, eikö totta?

Mieskuoron perustavassa kokouksessa 14.1.1958 olivat saapuvilla seuraavat mieskuorolaulun ystävät: Toivo Ahlfors, Soini Jalonen, Ferdi Kerminen, Voitto Lahti, Ensio Nurminen, herra Pukkila, Matti Immonen, Toivo Puuska, Usko Rantanen, Esko Tiuhonen, Yrjö Tirri, Otto Aukio, Jouko Helkiö, Klaus Kanto, Aimo Korhonen, Eino Koskinen, Martti Maavirta, Pentti Vesander, Seppo Vesander, Kalevi Alanne, Eero Helkiö, Osmo Lyly, Eero Suutela, Rauno Äijä ja Unto Koivaara.

Poimintoja alkutaipaleelta

Kuoron uudet ristiäiset pidettiin seuraavana vuonna, vuosikokouksessa 13.1.1959, josta lähtien kuoro on näihin päiviin saakka totellut nimeä Someron Laulumiehet ry. Nimen muutokseen lienee innoittanut helsinkiläinen kuoro Laulu-Miehet. Eri yhteyksissä pulpahtaa aina silloin tällöin tuo vanha nimi, Someron Mieskuoro, kuitenkin esille.

Ensimmäinen kirjaus esitettävistä lauluista on johtokunnan pöytäkirjassa 20.9.1960: "Ohjelmistoon päätettiin ottaa seuraavat laulut: Pyhiinvaeltajien kuoro, Elon taisteiluissa, Armaasta erotessa, Ruusu kankaalla, Gondolilaulu, Poika ajoi punaruunilla, Kaunehin maa, Tuutlasta tuonelahan, Metsän hartaus, Tuonne taakse metsämaan, Pois voihke ja itkun hirske, Nukku-Matti, Hiljaa, hiljaa, Riemuitkaa sydämeistä, Jouluyö, Oi sä riemuista ja Maailman pitkään pimeyteen." Useat näistä teoksista ovat edelleen ohjelmistossa.

Omat konsertit

Kuoroharjoitusten piristeenä ja vauhdittajana on aina tuleva konsertti. Ensimmäinen merkittävä etappi nuorella kuorolla oli 5-vuotiskonsertti 21.4.1963. Lavalle marssi 35 innokasta laulajaa.

Kymmenvuotiskausi täyttyi 1968.

Juhlakonserttiin valmistauduttiin huolella. Lauluja hiottiin esityskuntoon 2 kertaa viikossa. Forssan Mieskuoron johtaja Juhani Carlstedt lauloi soolo-osan Merikannon Laatokkaan Kirsti Suutelan säestyksellä. Uno Simström antoi harmonikalla tahdin Säkijärven polkan esitykseen. Suosionosoituksista päätellen yleisö oli tyytyväinen kuuliemaansa. Tilaisuuden kahvit oli Laulumiesten vaimojen luotettavassa hoidossa. 1970 kevätlaulajaisten loppunumerona Kiiruun koulun juhlasalissa oli vaikuttava Vankien kuoro – Synnyinseutu, sun luokses on kaipuu – Giuseppe Verdin oopperasta Nabucco.

1973 Laulumiehet pukeutuivat uuteen esiintymisasuun, siniseen klubitakkiin ja harmaisiin housuihin 15-vuotiskonserttia varten. Ohjelmaan oli otettu laulu kultakin toimintavuodelta, mm. Herman Kantolan ja Unto Koivaaran sävellykset.

Aikuisiän saavuttanut kuoro piti kaksikymmenvuotiskonsertin 23. huhtikuuta 1978. Somero-lehden mukaan tilaisuus "oli koonnut kolmesatapäisen yleisön kuulemaan täysipainoista konserttia". Tilaisuuden alussa Laulumiehet esittivät vain kuukautta ennen konserttia ajasta ikuisuuteen siirtyneen kuoron perustajajäsenen ja monien konserttien solistin Eero Suutelan muistolle unkarilaisen kansansävelmän Ruusuhaudalla. Konsertin tahdinnäyttäjänä oli Jukka Penttilä, solisteina Kallervo Helenius, joka lauloi Oskar Merikannon sävellyksen Laatokka, ja Kalevi Alanne, joka tulkitsi Toivo Kuulan Pappani Majan. Säestäjänä molemmilla oli Matti Saurama. Salon Seudun Sanomien toimittaja Ralf Sade kirjoitti konserttiarvostelussaan mm: "Someron Laulumiehet on useaan otteeseen osoittanut omaavansa jatkuvasti yrittäjämieltä ja hyvän harrastelijatason." Neljännesvuosisata täyttyi 1983 kevätconsertissa, jossa Laulumiehet näyttäytyivät uusissa esiintymisasuissa.

Joulukuun kolmas 1985 oli Laulumiehille merkittävä juhlapäivä, sillä kaksi vuosikymmentä kuoroa johtanut Jukka Penttilä vietti 50-vuotispäiväänsä. Laulumiehet onnittelevat pidettyä johtajaansa – tietenkin lau-

lamalla. Somero-lehti kirjoittaa otsikolla: Musiikkimies kiireestä kanta-päähän mm. "Elämästä ei olisi tullut mitään ilman musiikkia". Rakas harrastus vaatii myös veronsa. Herkkä ja velvollisuudentuntoinen mies oli palaa loppuun, kuten sanotaan. Elämä on opettanut luopumisen taitoa ja asettanut elämänarvoja uuteen järjestykseen. Hän oli perustamassa Someron DoMiSo-kuoroa, toimi kirkkokuoron varajohtajana, johti Laulumiehiä 20 vuotta. Forssan Lehden haastattelussa päivänsankari pohtii, että kuoro on johtajansa instrumentti. Kuoro on myös peili, johon johtajan mielialat heijastuvat. Mieskuorossa Jukkaa viehättää sen jyrkkyys. Laulumiesten hän tähdentää olevan amatöörikuoro. Laulajia ei ole ryhdytty karsimaan, koska kyseessä on kuitenkin harrastus. Laulamisen ilo ja innostus asiaan korvaa paljon teknisiä puutteita. Laulamme omaksi iloksemme ja tehdäksemme toiset ihmiset iloiseksi. Hän toteaa antaneensa näinä vuosina kuorolle kaikki, mitä voi antaa. Aika on nuoremman johtajan, Juha Vaajan astua remmiin. Vahdinvaihto tapahtuu 1985 Kauneimmissa Joululauluissa kirkossa, jossa kaksi laulua johtaa Jukka ja loppuosan Juha.

Laulumiesten täyttäessä 35 vuotta 1993 oli johtajan vastuu siirtynyt Juha Vaajan taitaviin käsiin. Juha Vaaja huiluineen toi virkistävää vaihtelua konserttiin.

Kuoron neljäs vuosikymmen täyttyi 1998. Kevääksi oli jo sovittu yhteiskonsertti, jossa Kirkkokuoro, Naiskuoro ja Laulumiehet yhdessä esittivät Herman Kantolan Taivas ja V. Tormisin Kalevalan alkusanat. Esiityksen solistiosat lauloivat Päivi Häkinen, Juha Vaaja ja Kimmo Hoviola. Hyvän palautteen ansiosta alettiin syyskauden alussa keskustella juhlaconsertista. Ajatus sai kaikkien kannatuksen, ja niin ryhdyttiin pikaisiin toimiin. 40-vuotiskonsertti koottiin tutuista lauluista ja se pidettiin Someron Seurakuntakeskuksessa 22.11.1998. Jaakko Raita lauloi Satumaan soolon.

Laulumiesten 50-vuotisjuhiakonsertin valmistelut aloitettiin hallituksen kokouksessa 29.11.2006. Konsertti päätettiin pitää sunnuntaina

Someron Laulumiesten puoli vuosisataa

Miesten laulanta Somerolla vuoteen 1958 mennessä

Somero-lehdessä julkaistiin 27.1.1933 artikkeli, jossa nimimerkki A-L.P. (Anna-Liisa Parko) totesi Somerolla laulettun "ties kuinka kauan", mutta säännöllinen kuoro toiminta kuitenkin puuttuu paikkakunnalta. Hän kehoitti laulun harrastajia kokoontumaan silloiselle Yhteiskoululle kolmen päivän kuluttua keskustelemaan asiasta. Laulaminen säännöllisissä puitteissa ei kuitenkaan vielä tuolloin käynnistynyt. Laulettiin, milloin laulettiin, tarpeen mukaan tilapäisessä kokoonpanossa.

Jatkosodan päätyttyä virisi paikkakunnalla voimakas kulttuuriharrastus. Tällöin syntyi tarvetta myöskin mieskuorotoiminnan käynnistämiseen. Matti Immosen mukaan Someron Reserviupseerikerhon piiriin muodostettiin mieskvartetti: Ilmonen, Immonen, Jokinen, Martela, Parko, kaikki kouliintuneita kuoromiehiä. Aluksi oli tarkoitus esiintyä vain kerhon omissa tilaisuuksissa. Esiintymispyyntöjä alkoi kuitenkin tulla tihenevässä tahdissa eri tilaisuuksiin sekä yksityisiltä että yhteisöiltä koko pitäjän alueelle, ja niihin vastattiin mahdollisuuksien mukaan myöntävästi. Vähitellen saatiin mukaan kerhoon kuulumattomia hyviä laulumiehiä. Immonen kertoi, että Eerot Helkiö ja Suutela, Litovaara, Nurminen, Poutanen, Horila, Koivaara, Alanne ja Oja-Uuro tulivat täydentämään joukkoa. Nyt oli koossa jo kohtuullinen kuoro. Stemmaharjoitukset sujuivat soittotaitoisten jäsenten johdolla – mutta johtaja puuttui! Kirkossa ja muissa seurakunnan tilaisuuksissa pyydettiin Herman Kantolaa näyttämään tahtia, mutta muualla oli vaikeuksia. Ison ryhmän yhteisesiintymisestä ei ollut varmuutta ilman johtajaa. Aiemmin mainittu

Pitäjänpäivillä Laulumiehet esiintyivät uskollisesti. Tässä kuoro Riutan torpan seinustalla vuonna 1979. Kuoroa johtaa Jukka Penttilä.
Kuva Laulumiesten.

Anna-Liisa Parkokin joutui joskus heiluttamaan tahtipuikkoa. Jotkut tosin purnasivat "nainen mieskuoron johtajana – mikä tyylirikko. Joutaa lopettaa moinen touhu". Lopulta kuorolaiset olivat kuitenkin tyytyväisiä tahdinnäyttäjäänsä!

Mieskuoron perustaminen 1958

Tammikuun kymmenentenä 1958 opettaja Unto Koivaara kirjoitti Somero-lehteen artikkelin: "Laulumiehet hei – onko teitä vai ei. Turha kysymys, sillä onhan Somerollakin laulumiehiä, varmasti on. Tartutaanpa vihdoinkin toimeen. Niiden, jotka eivät ole aikaisemmin laulaneet kuorossa, on tarpeen tietää, ettei siinä mitään ihmeellisiä laulukykyjä tarvita. Aivan tavallinen ääni riittää, kunhan sävelkorvaa on sen verran, että yhdenkin laulun osaa. Silloin mukaan vain, saamaan iloa laulusta! Paikkakuntamme mainekin vaatii laulumiehiä kokoon ja toimintaan. Tule ja tuo

epäröivä toverisikin Vanhalle Yhteiskoululle ensi tiistaina kello 19." Näin vetoavasti Koivaara kirjoitti, eikä suotta.

Tälle artikkelille löytyy alkutahdit Somero-lehden perjantain 19.4.1963 numerosta, jossa silloin 5-vuotiskonsertin edellä Koivaara muistelee viiden vuoden takaista iltaa seuraavasti: "Joskus tammikuun alussa 1958 voimistelunopettaja Usko Rantanen rouskui istui iltaa luonamme. Rouvat puhuivat voimisteluasioistaan, ja meidän miesten juttu meni kuorolauluun. Asiaa pohdittiin entiseen malliin, mutta jatko oli erikoislaatuinen. Hyvänä ystäväni ja kvartetimme jäsenenä Usko Rantanen otti vieraille harvinaisen vapauden – suoraan sanoen haukkui minut perinpohjin, koska en ole lupautunut pyynnöistä huolimatta mieskuoron johtajaksi. Hän teki sen niin vaikuttavalla tavalla, että ennen kuin erottiin – hyvinä ystävinä edelleen – olin luvannut ottaa länget kaukaani. Sihteeri Usko Rantasta on siis

Hyvää Joulua!

 Someron Yrittäjät ry

VESIJOHTOLIIKE
PUTKI-SAARINEN
SOMERO, URHEILUTIE 37, PUH. 748 7291

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa

 Jussin Baari
puh. 748 5443
Joensuuntie 33

Joulu
kirkossa
kohdataan

Someron Seurakunta

KIITTÄEN KULUNEESTA
VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE

 Teeriharju
HUVIKESKUS

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

**Hautakivihuolto
HELLSTEN**

Pappilantie 30, Puh. (02) 748 5228

Ruusuista Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
toivottaa
Kärsälän Ruusutila

Puh. 050 491 4661

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

**TAKSI
Juha Tähtinen**

Puh. 0400 405 641

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**Kun ole Joulukim palamaton ja uus vuosi
menis ilmeä valkjav vaaraa
tolvottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN**

Joensuuntie 13, 31400 Somero, puh. 02-779 3400

Joulurauhaa
*Someron Kukkakeskus ja
Hautausseimistö Kauppi*

Joensuuntie 25, puh. (02) 7485 385, 0500 743 024
Ma-pe 8.30-17, la 8-15, su 9-13

*Hyvää Joulua ja
Rauhallista Uutta Vuotta*

TEEMU HEINONEN 040 510 8906
Joensuuntie 14, 31400 Somero
teemu.heinonen@vilart.fi
www.vilart.fi

*Motelli avoinna
ympäri vuoden.*

Puh. 748 8117
www.somero.net/rantatupa

*Kodikasta joulumieltä
ja
onnea vuodelle 2009*

**Anli Pohjaranta-
Tuominen** Puh. (02) 748 7955
GSM 040-505 5739
Koti (02) 748 1168
www.someronkotitila.net

**HYVÄÄ JOULUA ja
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA**

Joensuuntie 16, Somero, puh. 040 7413 765, (02) 7485 252
Avoinna ma-pe klo 10-17, la klo 10-14 ja sopimuksen mukaan

*Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

Rengastie 1 SOMERO
Puh. 748 6472
Puh. 040 7486 472

*Hyvää Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle*

Veljekset Nuoritalo

puh. 0400 533 739, 0400 321 314

iki-ihanaan lauluun "Tuo armon valkokyyhky..." Se kuului ihan taivaalliselta.

Keväällä 1939 purettiin vanha päärakennus. Siitä otettiin hyvät hirret talteen ja käytettiin uudelleen. Uusi rakennus tehtiin osittain samalle paikalle, mutta pohjois-eteläsuuntaan, maantien ja järvenrannan kanssa yhdensuuntaiseksi. Vanha oli sijainnut itä-länsisuunnassa. Kaikessa koetettiin säästää, että uusi rakennus saataisiin maksetuksi.

Meillä ei ollut enää kotiapulaisia, vaan me kaksi vanhinta tytärtä saimme hoitaa kahta nuorinta siskoa. Kuusivuotias, tuleva talon isäntä hehtahtasi rakennusmiesten jaloissa. Viimeinen renkipoikakin meni seuraavana talvena armeijaan. – Meille oli ostettu separaattori muutama vuosi aiemmin. Sillä erotettiin kerma maidosta. Kerma hapatettiin ja kurnuttiin puukimulla voiksi, mikä myytiin. Kotona käytettiin halpaa margariinia, minkä mukana paketissa tuli Lumikki- ym. kuvia, joita me lapset saimme kerätä.

Kun syksyllä 1939 muutimme uuteen rakennukseen, melkein yhtä aikaa kanssamme sinne tulivat myös evakot. Heitä oli 21 henkeä Koivistoilta. Heidät kaikki sijoitettiin isoon pirttiin, minkä punaiseksi maaiatulle lattialle heille sijalettiin yöksi vuoteet. Vain yhdellä kolmihenkisellä perheellä oli hetkeä keskellä pirttiä. Kämäreissa oli isän kaksi sisarta lapsineen sotaa paossa sekä erään sotaherran rouva tyttäriineen. Meidän seitsenhenkisellä perheellämme oli vain keittiö ja yksi kamari käytössämme. Hyvin silti tultiin toimeen keskenämme, koko talon väki.

Talossamme oli nyt yhteensä 12 lasta. Meillä oli hyvin hauskaa yhdessä leikkiessämme ulkona nurkkahippaa talon ympärillä, leskeä yms. Muistan, että melkein aina oli kirkas kuutamo ja kova pakkanen. Joskus seurasimme iakanat niskassa, kun vihollisen lentokoneet lensivät kohti Siikakankaan lentokenttää, missä sijaitsee lennoston varikko.

Vuoden 1939 joulusta ei ole jäänyt paljon muistikuvia. Enkä suuri huoli omaisista, jotka olivat sodassa, ja puute kaikenlaisesta aineellisesta ahdistivat aikuisia niin, että se

vaikuttii lapsiinkin. Radiosta kuunneltiin kaikki uutiset ja hartaudet. Yhdessä kuitenkin syötiin jouluateria pirtin pöydän ääressä, ne jotka mahtuivat sen ääreen istumaan, toiset penkeillä lautanen sylissään. Omien jouluruokiemme lisäksi saimme maistaa karjalanpaistia ja pyöreitä piirakoita.

Joskus kesällä evakot siirrettiin muualle. Joulun lähestyessä isä sanoi, että nyt eletään niin vaikeata aikaa, ettei tule paljon mitään joululahjoja. Me koulua käyvät saimme kuitenkin puiset penaalit, joita oli pidetty pillossa jossakin kylmässä paikassa, joten ne turposivat sisälle tuotaessa. Kesti monta päivää, ennen kuin niitä voitiin käyttää.

1940-luvulla joului oli ruokineen ja lauluineen suunnilleen samanlaista kuin 30-luvulla. Kun apulaisia ei enää ollut, me lapset osallistuimme kotitöihin voimiemme mukaan. Monista aineista ja tavikkeista oli pulaa. Hyviäkin asioita oli tapahtunut, sillä joulukuusi oli saanut uuden, metallisen kuusenjalan uuden pirtin myötä ja huhmarikin saatiin jostakin. Mutta riisi oli loppunut kaupoista, sen sai korvata ohraryyni, mistä tuliakin

oivallista joulupuuroa. Kahvin tilalla oli korviketta, jota meillä tehtiin viljan jyvästä paahtamalla niitä saunan pesässä brännärillä. Kuusenkarameilien sisällä oli puunpää.

Kun jo olin Tampereella oppikoulussa, kudojin eräänä vuonna kaikille perheenjäsenille villalangoista jonkin vaatekappaleen joululahjaksi: villatakin, villapuseron, kaulahuivin, käsineet tai sukat. Lomilla oli kotona yhdessä värjätty sipulinkuorilla äidin kehräämästä langasta sinapinkeltaista lankaa. Tummanpunaista sain purkamalla äidin tekemän haarukkapitsisaalin. Sen pitkistä hapsuista sain vihreätä lankaa soimimalla päätäkät yhteen. Valkoinen ja harmaa tuliikin omien lampaiden villasta. Olin itsekin vähän opetellut kehräämään, mutta sain aikaan vain morkkuliaista lankaa. Harjoituksen puutetta!

Kun annoin lahjat perheelleni, tunsin todella suurta antamisen iloa. Minähän olin onnekas päästessäni ensimmäisenä opintielle lapsikarttaasta. Itse sain joululahjaksi kauniin vaaleanvihreän ompelurasian, jonka sisällä oli punaisia karameileja. Sil-lähän tuli olemaan paljon käyttöä tulevaisuudessani.

Uusi päärakennus. Kuva Saimi Helenoron.

Henkilöt oikealta: Pirkko-serkku, isä, Saini, äiti, jonka edessä Sirkka ja Matti-serkku, Ester-täti, Sylvi, Aino-täti, renkipoika Kinnusen Eero, jonka edessä Toivo. Kuva vuodelta 1939. Kuva Saini Helenoron.

Kuusi koristeltiin. Latvaan kiinnitettiin tähti, kynttilänpitimet ja kynttilät laitettiin oksille, kiiltäviä koristenauhoja ja pitkä, eri valtioiden lippurivi levitettiin kuusen ympärille. Kaupasta ostettuja kuusenkaramelleja ripustettiin oksille. Pirtin isolle pöydälle levitettiin valkoinen liina, jonka keskelle asetettiin punainen puinen kynttilänjalka ja Raamattu.

1930-luvulla meillä oli yleensä kaksi naisapulaista, toinen sisätöissä ja toinen karjanhoidossa, lapsiahan oli silloin jo viisi. Renkejä oli myös yleensä kaksi, kesällä maatoissa ja talvella metsätöissä.

Joulunvietto alkoi aina joulusau-nalla jo alkuiltapäivästä. Ensin saunoivat kaikki naiset ja lapset, sitten miesväki. Osa naisista meni hoitamaan lypsyn ja koko karjan, toiset alkoivat valmistella tarjottavaa mah-tavaan jouluateriaan. Miehet kävivät illan mittaan viemässä ylimääräisen jyväänoksen hevosille joulun kun- niaksi.

Aterian alussa laulettiin jouluvir-siä ja luettiin jouluevankeliumi. Ruo-kailu aloitettiin aina lihaperunakeitol-la. Siitähän jo olisi vatsa tullut täy-teen, ellei olisi muistanut jättää ti-laa muulle ruoalle. Isällä oli vielä ta-

pana kiusoitella: "Älkääs ny eleskää-vät pitäkö kiirettä, kun toi väki näyt-tää niin syövän tota soppaa!" Hän tarkoitti matkien itaraa isäntää, et-teivät tarjoilijat (edeskävivät) vielä toi-si muita ruokia, vaan väki söisi vain sitä soppaa.

Meillä oli Jussi-niminen renkipoi-ka. Ihan pienenä, ehkä kolmevuoti-aana halusin välttämättä istua Jus-sin sylissä ja syödä hänen kanssaan samalta lautaselta ja samalla lusi-kalla. Äiti oli kauhuissaan.

Sitten alettiin kuitenkin kantaa pöytään lisää syötävää. Tuotiin imel-lettyä perunalaatikkoa, porkkanalaa-tikkkoa, räätikä- eli lanttulaatikkoa, sallattia eli rosollia, silliä sekä suo-raan uunista tirisevää sianlihaa.

Seuraavaksi oli livekalan vuoro. Siihen kuului paksuhko valkoinen kastike, johon jokainen itse laittoi suolaa ja juuri hienonnettua pippu-ria. Sen hienontaminen tapahtui huhmarin puutteessa näin: puhtaan pyyheliinan kulmasta tehtiin nyytti, johon pantiin kokonaiset pippurit. Sitten vasaralla hakattiin pippurit kovan alustan päällä hienoksi. Live-kala maistui yllättävän hyvältä, mut-ta kun vatsa alkoi olla jo niin täynnä! Vähän piti kuitenkin maistaa. Leipä-

nä oli kotona tehtyä imelälimppua ja juotavana kotikaljaa ja maitoa. Jäl-kirookana meillä tarjottiin riisipuuroa ja sekahedelmäsoppaa.

Aterian lopuksi laulettiin aina "Herraa hyvää kiittääkää". Kaikki jou-luvirret laulettiin, sillä äiti ja Aarne-setä osasivat ne. Paljon laulettiin myös joululauluja. Joskus laulettiin vielä "Musta Saara", kun joululaulut loppuivat. Joulukuusen ympärillä lei-kittiin ja laulettiin laulut "Joulupuu on rakennettu", "Soihdut sammuu", "Kello löi jo viisi" ja sitten alettiin odottaa joulupukkia. Häntä odotel-lessa juotiin joulukahvit. Pöydässä oli pullaa, joulutorttuja, ruskeita pipar-kakkuja sekä aina myös Hanna-tä-din kakkuja, joita äiti teki pitkin vuot-ta. Jokaiselle lapselle hän oli myös leiponut oman pullapojan.

Olin neljä-viisivuotias, kun Aarne-setä, ehkä kiusatakseen Annikki-apulaista, sanoi minulle juuri ennen kuin pukki tuli: "Katso nyt tarkkaan, millaiset kädet ja jalat pukilla on!" Muistan, kuinka juoksin ympäri pirt-tiä ja huusin: "Sehän on Annikki, sehän on Annikki!" Uskon, että kaik-kia aikuisia harmitti, ja lapsetkin oli-vat pettyneitä, kun ei oikea joulupuk-ki tullutkaan.

Sinä jouluna sain lahjaksi vaale-anpunaiset helmet ja ranneketjun. Ne olivat hyvin mieluiset. Meiltä oli 16 km kirkkoon, joten ei siellä kovin usein käyty. Olin aivan unenpöppe-rössä, kun minut herätettiin hyvin aikaisin, sillä pääsin ensi kerran jou-lukirkkoon. Helmet ja ranneketjun muistin kuitenkin ottaa mukaan. Hevosen reessä tarkeni hyvin väily-jen ja saalien sisällä. Kirkkoa lähes-tyttäessä alkoi kuulua kulkusten kili-nää, kun monet hevoset kulkivat peräkanaa. Palatessahan oli oikein kilpa-ajoa, kun kaikki halusivat no-peasti kotiin, vallankin hevoset.

Kirkossa oli niin häikäisevän kir-kasta ja kaunista ja kuului ihanaa urkujen soittoa, että ajattelin: "Täl-laista on varmaan taivaassakin!" Nii-nä jouluna, kun ei menty kirkkoon, meillä avattiin kaikkien kamareitten-kin ovet selälleen ja pirtissä oleva radio pantiin niin suurelle äänelle kuin suinkin jumalanpalveluksen ajaksi. Nukuin perimmäisessä kama-rissa, mutta heräsin useana jouluna

www.pellavankukka.fi

Miltä kuulostaisi löylyt historiallisessa hirsisaunassa ja rentouttava seurustelu pirtin puolella, herkullisen ruuan ääressä?

Pellavankukka-saunatupa kokoontumis- ja virkistyskäyttöön

Jaana ja Veli-Matti Timperi,
Katjoentie 11, SOMERO
puh. 040 777 1837, 040 777 1546

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

JAATIMET OY

Jaatilantie 77, 31400 Somero
Puh 020 740 1111, Fax 020 740 1110

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Someron Lämpö Oy **Someron Vesihuolto Oy**

Joensuuntie 49 31400 Somero
puh. 02-779 1347

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

VELJ. FONSELL Ky

**SÄHKÖ - ja PUHELINPYLVÄSTYS
MAAKAAPELI- ja SALAOJATYÖT**

Somero, puh. 0400 225 686

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

SOMER Kirja

Joensuuntie 30, p. 748 5098

Sementtivalimo

Matti Kultanen

Puh. (02) 748 8511, mob. 0400 452 217
Email: svalimo.kultanen@luukku.com

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Sähkö-, LVI- ja kodinkonetekniikan myynti
Someron Sähkö ja Kone Oy

REINO LAINE Jukolantie 2, p. 748 5888

.....
- Sähköasennukset/urakoinnit
- Kylmälaitehuollot/asennukset
- Antennityöt

Someron Huoltomestarit Oy

KARI LAINE 0400 533 865

• Traktorivaraosat • Kulutusosat
• Voiteluaineet • Työkalut • Hydraulikka

**KONE-
K MANSNER OY**

Ohratie 3, 31400 Somero
p (02) 7482 111, 0500 933 159, fax. (02) 7482 113

**HYVÄÄ JOULUA ja
LIKENNETURVALLISTA
UUTTA VUOTTA 2009**

**SOMERON
AUTOKOULU OY**

JOENSUUNTIE 31, P. 74 86 473 WWW.SOMERONAUTOKOULU.FI

LOUNAS-KAHVILA TORITUPA Hämeentie 1. Puh. (02) 748 7147 Toivottaa Rauhaisaa Joulua Hyvää Uutta Vuotta	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta PALMAN AUTOKORJAAMO JOUKO LÖNNQVIST OHRATIE © (02) 748 6256, 31400 SOMERO
Hammaslääkäri Lasse Fjällström Joensuuntie 36, Somero Puh. (02) 748 7101	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Someron Tilintarkastus ja Yrityspalvelu Ky Jaatilantie 79, 7488 270
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Autokorjaamo- ja maalaamo Ilpo Lemberg Ky	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Shell Somero Autopalvelu Lemberg Oy
Hyvää Joulua ja Onnea uudelle vuodelle Kosmetologinen Hoitola Ritva Heino Ky Joensuuntie 28, 31400 Somero (02) 748 6588, 050 355 5182	Hyvää Joulua ja Onnekasta Uutta Vuotta! Tili- ja isännöintitoimisto HEIKKI HEINO Jukolantie 3 p. 748 4995
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta – POPPANAKUTEITA – NEULELANKOJA YM. – MATONKUTEITA – KANKAITA – MATTOJA – LOIMIA LUOTUINA – KUTOMATARVIKKEITA SOMERON LANKA Ky Ohratie (Ohikulkutien varressa) puh. 748 6816	 SOMERON PUUTAVARA KY toivottaa asiakkailleen Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta
Joulurauhaa kaikille asiakkailleen toivottaa Someron TasoPesu Joensuuntie 49 Puh. (02) 748 6878	 TEERI HARJUN TURKISTUPA Lämminhenkistä Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

Nuorena Unto oli kova metsä- ja kalamies. Kahden-kolmenkymmenen kilometrin kävely kauniina suviaamuna ei tuntunut missään. Silloin jaksoi vielä jalka nousta. Eivät olleet metsän risut nousseet niin korkealle kuin pääsi käymään viimeisinä aikoina. Iän karttuessa Unto lopetti metsästyksen ja alkoi ruokkia riistaa. Hän keräsi kaupoista jääneet hedelmät, vihannekset ja leivät ja osti heinää omien heinien lisäksi. Innoissaan hän katseli peuralaumoja, jotka kävivät antimia syömässä. Tietysti syömään tuli paljon muitakin metsän eläimiä. Linnuilla ja oravilla oli oma soppen- sa ison kuusen suojassa. Olipa Unton hoidossa kerran peurakin, joka oli satuttanut sorkkansa, mutta siitä ei ollut eläjäksi. Unton suru oli suuri, kun hän oli jo ehtinyt kiintyä siihen sitä hoitaessaan. Peura olisi saanut kodin jossakin eläintarhassa, jos se olisi toipunut.

Unto oli keväthminen. Hän rakasti katsella kukkien nousua maasta ja niiden kukkimista. Kevään tuloa piti aina vähän auttaa ja kaivaa kukkien alut näkyville maasta. Unto piti ulkona touhuamisesta. Hän piti kodin ympäristön siistinä ja kukkivana. Hän seurasi luontoa, eläimiä ja lintuja. Ikävää oli kuulon heikkeneminen, sillä hän ei voinut enää vanhempien kuunnella luonnon ääniä eikä nauttia suviaamuina lintujen konsertista.

Unto ja Maija olivat aina kiinni töissään ja harrastuksissaan. Lomaa he eivät pitäneet. Pitkäperjantaina vuonna 2007 pojat olivat Unton sängyn vieressä ja hän tervehti iloisena: "Ai pojat on tullu." Tämä oli poikien ja papin viimeinen tapaaminen. Unto kertoi iloisena sairaalasängyssään, että hän oli nähnyt emäntänsä Maijan ja he olivat sopineet pitävänsä lomaa ja lähtevänsä "pitkälle matkalle". Untahan se oli, mutta "pitkälle matkalle" Unto lähti ensimmäisenä pääsiäispäivänä aamuvarhaisella.

Keväthminen pääsi pois kevään tullessa. Kotipihaalla sinivuokot ja niin monet muut kukat kertovat hänen kättensä töistä. Me jälkipolvet jatkamme hänen aloittamaansa työtä kykyjemme mukaan.

Lapsen muistikuvia joulusta 1930- ja 40-luvuilta Pohjois-Hämeestä

Vanha päärakennus oikealla. Kuva vuodelta 1938. Takana alatupa. Henkilöt oikealta: isä, äiti, Sylvi, Saini, Toivo ja Sirkka. Irma vielä piilossa. Kuva Saini Helenoron.

Joulun odotus alkoi, kun isä toi kaupasta muutaman kilon kapakalaa eli kuivattuja turskanpuolikkaita. Niitä äiti liotteli rännissä eli karjakeittiössä monta päivää kylmässä vedessä isossa astiassa. Jotenkin niistä oli saatu kiskottua nahka pois isoilla hohtimilla. Sitten kalat pantiin kerroksittain nahaton nahkapuoli ylöspäin, kalkkia välillä ja paljon lipeävettä kaikkien kerrosten päälle. Lipeävesi oli valmistettu koivun tuhasta, pussiin sidottuna, kalkin ja veden kanssa keittämällä ja jäähdyttämällä. Kaloja pidettiin kevyen painon alla neljä vuorokautta niiden paikkoja vaihdellen. Sitten kaloja alettiin liotella kylmässä vedessä, jota vaihdettiin joka päivä. Noin viikon päästä kalat olivat pehmenneet ja valmiita keitettäväksi joulupöytään livekaloina.

Isä oli jo kesällä katsonut sopivan kuusen joulukuuseksi omasta

metsästä. Joulun edellä se tuotiin pihalle ja siitä tallin eteiseen kuivattamaan.

Joulusiivous oli sellaista kuin yleensä suursiivous: matot ja petivaatteet vietiin uios, jopa huonekalujakin, huoneet riimottiin, lattiat pestiin ja pöyry pyyhittiin. Pirtin lattiasa oli reikä, johon joulukuusi "istutettiin". Joulunpyhien mentyä kuusi sahattiin poikki aivan lattian rajasta. Juuri ennen joulusiivousta isä hakkasi rautakangella edellisen vuoden joulukuusen tyven lattian alle. Naisväki pesi pirtin lattian juuriharjoilla valkoiseksi ja työnteli isoilla luutturäteillä likaveden kuusenreistä läpi. Rakennus seisoikin korkeiden kivi- paasien päällä, joten sen alusta tuuletui hyvin. Reikä tukittiin uudella joulukuusella. Kuivuneelle lattialle levitettiin havunoksia. – Juhannuksena lattia koristeltiin isoilla haavanlehdillä.

Isäni Unto Alitalo (1920–2007)

Unton vanhemmat Alma ja Jalmari Alitalo pitivät kauppaa Somerniemellä aivan Kaskiston ja Suojoen rajalla. Paikan nimi on Villaa. Villaassa oli myös maanviljelyä ja karjaa. Unto ei paljoa ehtinyt kauppaan avuksi, ehkä se ei niin kiinnostanutkaan. Unton sisar Ulla autteli vanhempiaan kaupassa. Alma ja Jalmari Alitalon perheeseen kuuluivat Unto, Ulla, Unelma ja Mauri sekä kasvattipoika Kale.

Unto lähti sotaväkeen, mutta kun syttyi talvisota, reissulle tuli pituutta hänen omien laskujensa mukaan 4 vuotta, 7 kuukautta ja 18 päivää. Sodan jälkeen Unto ei jaksanut lähteä mukaan Kannakselle tehtäville veteraanimatkoille, mutta tytär teki kaksi viikon matkaa alueille, joissa isä oli ollut mukana taisteluissa. Matkojen kohteina olivat Karhumäki, Maaselkä ja Lotinapelto. Tytär otti paljon kuvia eri paikoista, mutta aikaa oli kulunut ja paikat olivat muuttuneet vuosien saatossa. Maaselän vesitornin Unto tunnisti heti ja kertoi mielellään tarinaa sen hajottamisesta.

Lapsuudenkoti Villaa siirtyi Untolle ja hänen nuorikolleen Maijalle. Heidät vihittiin Kaskiston Kaasella helmikuussa 1946. Maija oli sydämetään kauppiaksi syntynyt ja myymälänhoitajan ura oli hänen kutsusammattinsa. Maija jätti kuitenkin uransa myymälänhoitajana Kaskiston Oraksessa ja muutti maapaikkaan Villaaseen emännäksi. Maija oli jo ennen avioitumistaan ottanut kasvatukseen Helsingistä Aulis-pojan. Auliselle tekivät seuraa myöhemmin syntyneet Maija Liisa ja Pekka. Aulis kuoli 17-vuotiaana. Myöhemmin perheeseen tuli vielä kasvattitytär Pirjo.

Kauppahommaan tottuneelle nuorelle emännälle lehmien lypsy ja kaikki muut maalaistalon työt kävivät raskaaksi, ehkä ylivoimaiseksikin. Unto ja Maija päättivätkin luopua maanviljelystä ja suuntasivat kauppaiksi Sauvoon, johon tietysti koko

Unto Alitalo sytyttelee itsenäisyyspäivän kynttilöitä kotonaan.
Kuva Maija Liisa Hyytiäinen.

perhe muutti. Maija oli taas elementissään ja Unto totutteli myymälänhoitajan ammattiin. Villaa vuokrattiin ja myytiin myöhemmin sukulaiselle.

Sauvosta perhe muutti Halikon Hajalan Kerholan myymälään ja sieltä tie kulki takaisin Somerolle. Maijan vanhemmat eivät olisi enää pärjänneet ilman apua, ja Paltan Oraksessa oli myymälänhoitajan paikka avoinna. Näin perhe palasi kotikylmille. Maijan vanhemmat asuivat kilometrin päässä kaupasta, ja näin heillä oli apu lähellä. Kellon tullessa viisi ja kaupan sulkeutuessa, Unto lähti vanhusten luokse ja sai siellä myllätä mielin määrin maita ja puutarhaa, kuunnella luonnon ääniä ja nauttia metsäretkestä.

Somerolle tultuaan Unto tutustui kotiseutuihmissiin ja hän liittyi Somero-Seuran jäseneksi. Erityisesti hän arvosti ainaisyjäsenyyttään, jota Jussi Suhonen hänelle suosittelee.

Tuli aika, jolloin sekä Unto että Maija joutuivat jäämään sairauseläkkeelle. Tuohon aikaan Maijan kotipaikka Puisto oli jo heidän omistuk-

sessaan ja muutto kaupalta Puistoon oli edessä. Näin oli yksi ympyrä sulkeutunut ja alkoivat eläkevuodet.

Eläkepäivinä ei pari jäänyt laakerilla lepäämään, vaan kodista ja pikkutilan töistä löytyi puurtamista tekeville ihmisille ihan liiankin kanssa. Tehtiin kaikkea, mihin voimat riittivät ja usein enemmänkin, kun joka paikan piti olla kunnossa. He viljelivät varhaisperunaa, ja mansikkamaita oli ympäri tuvan. Maija sairastui vakavasti ja kuoli 13.1.1993. Unton pelastavaksi enkeliksi tuli silloinen mökkinaapuri Salme. Monen monet kahvikupposet he joivat yhdessä ja muistelivat entisiä aikoja. Sitten Salme sairastui ja kuolema korjasi hänet 2005. Salmen kuoleman aikaan Unto oli Lamminniemikodissa kuntoutuksessa.

Unton ykkösharrastus oli mehiläisten hoito. Niitä hän kävi vielä viimeisillään voimillaan aina katsomassa ja toteamassa, että kaikki on kunnossa. Hän ei luopunut mehiläisten hoidosta, vaikka se olikin siirtynyt jo nuoremmalle polvelle.

*Lämpöistä
joulumieltä toivottaa*
LUOTETTAVA SYDÄMELLINEN SOMEROLAINEN

SOMERON OPTIIKKA

Joensuuntie 31, 31400 Somero, puh. (02) 748 6133
www.someronoptiikka.net

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**RAUTA- ja
PELTINELIÖ Oy**

Om. SIVIRANTA
Puh. 748 5929, 0400 848 398

**Kuljetusliike
Heikki Talonen Ky**

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Ollilan mäkitie 88 P. 0400 826 748
31410 Ylöpirtti (02) 748 3948
heikki.talonen@ebaana.net

NURMEN SAHA & MYLLY

Höylä- ja sahatavaraa,
listoja ja kestopuuta
SOMERNIEMELTÄ

puh. 748 2958

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Jukka Hakala

puh. 0400 227 028

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

**Someron
Henkilöautohuolto Ky**

Kari Siviranta (02) 7486 779
Rypsitie 31400 Somero 050 5245 803

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

Sähkö-Mäenpää Oy

Puh. 0400 825 493

*Helpota
joululahjan ostoa
tilaamalla
Forssan Lehti
lahjaksi!*

Soita

tilaukset (03) 4155 610

FORSSAN LEHTI

Torppari Bruno Aalto in memoriam

Torppari Bruno Aalto juontajana Someron Torppamuseolla pitäjänpäivän juhlassa 19.7.1987. Kuva Olavi Virtanen, Somero-Seuran kuva-arkisto.

Maanviljelijä Bruno Aalto menehtyi syyskuun viimeisenä lauantaina 2008. Hän syntyi Kerkolan Riihikankareella 19.7.1925 kahdeksanlapsisen perheen toiseksi nuorimpana. Elämäntyönsä hän teki kotipaikastaan lohkaistulla Laakio-nimisellä maatilalla vaimonsa Kyllikin kanssa. Torppari nimen hän sai 1950-luvulla toimiessaan Someron taksoituslautakunnassa kauppias Paul Kilpelän tokaistessa, että "sää ole yks perkel torppari".

Kotiseututyön harrastamisen Bruno Aalto aloitti 1960-luvun alkupuolella museoesineiden keraamisella ja osallistumalla vuonna 1965 Somero-Seuran ja Somero-lehden järjestämään kaskujen keruukilpailuun päästen jaetulle ykkössijalle. Someron murrekirjan tekoon hän osallistui 1970-luvun alussa. Pian sen jälkeen oli Someron sananparsien keruukilpailu. Hän keräsi sananparsia

toiseksi eniten eli 749 kappaletta. Kaskujen keruuta jatkettiin vuonna 1978 ja Bruno sijoittui silloinkin jaetulle ykkössijalle. Näiden lisäksi hän keräsi tietoja monenlaisista vanhoista asioista kuten työtavoista, viinankaitosta ja kansanparannuksesta.

Somero-Seuran kyläasiamiehenä Torppari toimi vuonna 1969 ja johtokunnan jäsenenä vuosina 1973–88. Hän oli ahkera talkoomies osallistuen moniin katto- ja rakennustöihin. Hän oli mukana kahdentoista kesäretken järjestelyissä vuosina 1976–88 ja oppaana myös muualta Somerolle tulleille retkeilijöille. Samoihin aikoihin hän juonsi vuosittain seuran kesäjuhlan torppamuseolla pukeutuneena röyhkimäkköön ja tuohivirsiin. Vuoden 1986 kohokohta oli tervahauta, joka poltettiin Teeriharjun maastossa. Torppari oli idean isä ja organisaattori. Torppamuseolla pidettiin myös hänen 50- ja 60-vuotisjuhlansa.

Pellervo Lukumies

Kannustiko Pellervon oppikoulun aikainen kuvaamataidon opettaja Vappu Heiska häntä taiteen pariin, vai kyllästyikö Pellervo lukiolaisena kielenopiskeluun, kun hän hakeutui vuonna 1955 Suomen Taideakatemiaan, Ateneumiin? Hänen opettajanaan oli Viipurissa syntynyt juutalainen Sam Vanni, alun perin Samuel Besprosvanni. Vanni oli merkittävä taiteilija, sekä vaikuttaja että kosmopoliitti. Hän maalasi ranskalaisen koulun värein ja toi sodan jälkeen modernin taiteen ilmaisun Euroopasta Suomeen. Vannia pidetään suomalaisen abstraktin taiteen uranuurtajana, joka avasi uudet näkymät Suomen taiteeseen.

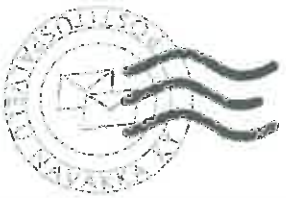
Kuvataiteilijaksi Pellervo Lukumies valmistui vuonna 1958. Hänen töissään leikkivät voimakkaat värit ja muodot. Hän on tuottanut ennakkoluulottomasti monipuolista taidetta öljymaalauksin, puupiirroksin metallitöinä ja grafiikkana. Hän ammentaa aiheensa idearikkaasti kirjallisuudesta, ympäristöstä, uskonnosta, mytologiasta ja antiikista huumoria kaihtamatta.

Taiteilijan vaatimatonta, mutta tuottoisaa ateisteja ja kotia uhkaa nyt lähestyvä moottoritie. Hänelä on tukenaan vaimo Kaarina, poika Sampsa sekä tytär Sohvi sekä neljä lastenlasta.

Pellervo Lukumiehen valtakunnallisestikin tunnetuimmat teokset ovat Toivakan kirkon kattomaalaukset vuosilta 1972–1973. Toivakan kirjastossa olevat jylhät maalaismaisemat tapahtumiseen, sekä Elämäjärven hiljentymiskappelin seinämaalaukset. Hänen tuorein työnsä on vuonna 2008 valmistunut öljyväriteos Pyhä lehmä ja Daijai Lama.

Keski-Suomen museoon oli koottu retrospektiivinen näyttely: Ihmeellinen Pellervo Lukumies kesällä 2008. Näyttelyssä oli 73-vuotiaan taiteilijan teoksia 51 vuoden ajalta.

Lähteet: Maija Haatajan kirjeet sekä rovasti Kalle Lukumiehen päiväkirjat.

<i>Iloista Joulumieltä ja Onnekasta Vuotta 2009!</i> Mäkilän Traktorumuseo Kärnäntie 10, Somero p. (02) 7481 137	Hyvää Joulua!
Hyvää Joulua ja Onnea Uudelle Vuodelle SOMERON RENGAS OY puh. (02) 748 6390	<i>Hyvää Joulua ja Onnea alkavalle vuodelle!</i> Konehuolto Jarkko Palén
Hyvää Joulua LAUKAMO	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> MUNATUKKU A. TAMMINEN Oy Puh. 748 5575
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa</i> SÄHKÖ-ERKKI Oy	 <i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta toivottaa</i> KAMPAAMO SOMERON EEVA Urheilutie 23, puh. 748 5441
 <i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Metsänhoitoyhdistys Salometsä ry Joensuuntie 35, 31400 Somero puh. 020 4136 710 020 4136 711 Hovila, 020 4136 712 Berggren 020 4136 713 Munter	 <i>Hyvää Joulua ja Hyvääkuntoista Vuotta 2009</i> Someron Fysioterapia Joensuuntie 29 31400 Somero P. (02) 748 7047
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta! GraafinenPalvelu p. 050 3767 517 Seppo Mäkinen	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Maanrakennus Markku Malin 0400 536 800

Toivakan kirkossa on taiteilija Pellervo Lukumiehen seinä- ja kattomaalaukset. Kuva Tellervo Lukumiehen.

ta 26.2. 1930 ja hänet vihittiin papiksi Tampereella. Elämäntyönsä hän teki Toivakassa. Hän avioitui Jämsästä Toivakkaan tulleen Selma Maria Mäyrälän kanssa. Pappi ja opettaja asuivat aluksi Heiskan koululla, jossa heiveröinen, hätäkasteen 9.4.1935 saanut Pellervo elämäntaipaleensa alkoi. Sisar Marjatta syntyi myös koululla. Pappilaan perhe muutti kesällä 1938. Perheen mukana muutti myös Amerikassa ollut Kalle Lukumiehen yksikätinen eno

Viljanen. Perheeseen syntyi vielä pojat Päiviö ja Perttuli ja heidän välissään Matleena. Suuri suru kohtasi perhettä kesällä 1937, kun Marjatta hukkui pyhäkoulumatkallaan Toivakan Kangaskoskella lumpeen-kukkaa ottaessaan.

Sodan aika oli raskasta aikaa ro-vasti Kalle Lukumiehelle. Suruviesti-en viennit taloihin ja omaisten poh-jattoman surun katselu sai hänet huokaamaan: - Voinko joskus kirjoit-taa näistä!

Talvella 1980 häntä oli pyydetty kirjoittamaan tohtori Pentti Taipaleen Toivakan historiaan karjalaisista ja sodan uhreista. Päiväkirjassaan Kalle Lukumies kirjoittaa kaksi päivää en-nen kuolemaansa: "Mielelläni men-nen kansliaan koululaisautossa, jos-sa myös tulen takaisin!" Palatessaan kesäpaikkaansa pappilasta hän tuu-pertui Huikon hongistoon maantien ojaan 9.9. 1980. Juuriltaan some-rolainen tiilenlyöjän poika oli pääs-syt suuren savenvalajan käsiin.

Taiteilija Pellervo Lukumies Jyväskylän retrospektiivisessä näyttelys-sään. Oikealla maalaus "Pyhä lehmä ja Dalai Lama".
Kuvat kirjoittajan.

Joulumieltä kaikille toivottaa

KAUPUNGIN HOTELLI

HÄMEENPORTTI

Sepäntie 2, 31400 Somero,
044 5766 375
www.hameenportti.fi

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Kaihdin-Lehtonen Ky
puh. 748 5814

*Rauhallista Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle!*

SÄLEKARIN
Kirjapaino Oy

Turuntie 24, 31400 Somero
Puh. (02) 779 330 Fax (02) 779 3320

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

J. T. Laskentaohjaus Oy

Jorma Tiirakari
Akustintie 9, Somero
Puh. 02-7486 337 – 0400 536 529

*Hyvää Joulua
ja
Onnekasta Uutta Vuotta!*

sportti kone

Ruunalantie 5
31400 Somero
puh. (02) 748 9300
Fax (02) 748 9320
info@sporttikone.fi

www.sporttikone.fi

*Hyväntahdon Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta!*

**Someron
Säästöpankki**

*Hyvää Joulua ja
Menestyksellistä
Uutta Vuotta*

SOMERON

Osuuspankki

Hyvää Joulua!

opkk.fi

**OP-KIINTEISTÖKESKUS
Somero**

*Hyvää Joulua
ja Onnellista
Uutta Vuotta!*

 Someron Apteekki
Joensuuntie 36, puh. 748 5678

YLI - ISÄNNÄT

Hämeentie, 31400 SOMERO

**Kaikki tilitoimisto- ja isännöintipalvelut
käytössäsi!**

Ali Tuominen puh. 040-5765 428
Kari Tonder puh. 040-5765 062
Virpi Pohjaranta puh. 0400-318 863

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

PELLAVAKESKUS

Joensuuntie 49, P. (02) 748 7433
www.pellavakeskus.fi

Joulumieltä kaikille toivottaa

**KENKÄ
SOPPI**

Joensuuntie 25, 31400 Somero. p. (02) 7489 205

*Hyvää Joulua
ja Onnellista Uutta Vuotta!*

Salaojatyö KARI GRÖNHOLM

(02) 748 3 183, 050 599 1555

**SUOSITUT
SUOLAHUONEHOIDOT**
Hengitys- ja iho-oireisiin

1 kerta 20 €
5 kertaa 90 €
10 kertaa 160 €

Tule porukalla!
Koko suolahuone 70 €
(max. 4 hlöä)

Lamminniemi on oivien
ammattilaisten käsissä

Muista myös:
Käsitöiden koulutus
Työkalujen koulutus
Läsnäolokoulutus
Häät ja kirkkojuhlat
Hydrotulokset
Läsnäolokoulutus
Käsitöiden koulutus
Työkalujen koulutus
Läsnäolokoulutus

Tule viikoksi tai viikonlopuksi.
Ja anna itsellesi lupa nauttia!

LAMMINNIEMI

Jänistie 1, 31400 Somero, puh. 02-77 990
neuvonta@lamminniemi.fi, www.lamminniemi.fi

*Hyvää Joulua
ja Onnea Vuodelle 2009*
Koivun Yrtit

PUH. 040 503 5176

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

M -RUOKAMARKET SOMERO

risto.kilpinen@m-ketju.fi
Joensuuntie 32
Puhelin 748 9868

Tiileniskijän pojanpoika

Toivakkalaisella taiteilija Pellerlervon Lukumiehellä on vahvat ja sitkeät juuret syvällä Kultelan savessa. Hänen isänsä rovasti Kalle Lukumies syntyi Somerolla 11.12. 1901. Hänen vanhemmillaan talollisella Juho Aabrahaminpoika Lukumiehellä ja vaimollaan ypäjäisellä Emma Maria Lindholmilla oli kuusi lasta. Juho Lukumiehen ensimmäinen vaimo oli Vihelmiina Fretrikin tytär, jolta eloon jäivät lapset Hilja, Nikolai ja Alma.

Umpipiikan muotoon rakennettua Yli-Lukumiehen taloa, jossa oli yli 30 sokkeloista rakenneimaa kutsuttiin "harmaaksi kaupungiksi". Keskellä tonttia olleen päärakennuksen sali oli niin suuri, että koko kylä lainasi sitä juhliinsa kuten häihin ja hautajaisiin. Kalle Lukumies kertoo päiväkirjassaan, kuinka hän sai lapsena istua tiilenlyöjänä tunnetun isänsä Juho Aabrahaminpojan ohjastaman tiilikuorman päällä.

Emma-äiti sairastui syksyllä

Kalle Lukumies ylioppilaskuvassa 1925. Hän oli ainakin Kultelan ensimmäinen ylioppilas.

Kuva on Maija Haatajan.

Pieni poika on Kalle Lukumies noin 3-vuotiaana. Pikkutyttö on Kallen sisar Amanda Lukumies, myöhemmin Kenno, noin 5-vuotiaana. Kuva on otettu 1904. Kuvassa olevia muita henkilöitä ei ole tunnistettu.

Kuva Maija Haatajan.

1912. Manda, joka oli vanhin lapsista, joutui jättämään koulunkäyntinsä kesken. Talossa suoritettiin perinnönjako ja perhe muutti Kultelan takamaille Mäkitaloon, jossa Emma-äiti kuoli neljä vuotta sairastuttuaan. Häntä hoitaneen isoäidin Maria Kristiinankin elämä päättyi seuraavana kesänä.

Äidin ja uskovaisen isoäidin kuolema oli kova isku herkälle Kallelle. Koska Somerolla ei ollut oppikoulua, lähti Kalle hiihtäen Forssasta ottamaan selvää kouluista. Vaatimattomana ja arkana hän ei ilmoittanut kenellekään aiheestaan. Paluumatkallaan hän joutui lumimyrskyyn järvellä, mutta pääsi sentään paletumisen partaalla Kälkän taloon yöksi ja hoitoon. Joku sivullinen oli onneksi nähnyt hänet hiihtämässä Forssan suuntaan. Aamulla isä meni häntä hevosella vastaan. Koulua silloin ei löytynyt, mutta into sen käymiseen tuli toistenkin tietoon.

Opettaja Hossi alkoi järjestellä asioita, ja Kalle pääsi pappilaan töihin. Siellä hänelle opetettiin ruotsinkieltä ja muitakin aineita. Syksyllä 1919 hän pääsi Forssan yhteiskoulun kolmannelle luokalle ja sai kortteerin sukulaispaikasta Ernestilästä. Ani varhain maanantaiaamuisin hän lähti matkaan, kelin mukaan kulki, kävellen tai hiihtäen talvella. Viikonvaihteessa hän vaelsi saman matkan kotiin kuunnellen saunoista kuuluvaa vihdan läiskettä.

Koulutien varsilla oli hyviä varpuja, joita Kalle kulkiessaan kokoili ja myi forssalaisille luutia. Joskus oli kotoa saamansa eväsvoikin joutunut myymään. Vuosi ja luokka hän koulun selvitti ja niin oli edessä päivä, jolloin hän tuli ylioppilaslakki päällään Forssasta Mäkitaloon.

Illoisesti yllättynyt ja ylpeä oli kansakoulunopettaja Kustaa Hossi oppilaastaan. Ylioppilaat olivat harvinaisia! Liekö Kalle Lukumies ollut ensimmäinen Pajulan koulun oppilas, joka sai valkolakin.

Kalle Lukumies valmistui Helsingin juraluusuopilliseen tiedekunnas-

Joulurunno

Jouluyö hiljainen
taivaalla enkeli sinun näköinen

Vieläkö siipiäsi kasvatat
tuulta alle niiden odotat

Sinua täällä kaipaen
lentäisitkö jo halki taivaan

Jouluyö hiljainen
maassa sulka rakkaan ihmisen

Irja Laiho

Tänä jouluna

Tänä jouluna
tahtoisin olla
kuin kerran paimenet kedolla
arkei keskellä
hetkellä pimeällä
nostaa katseeni taivaalle
katsoa tähtiin
niin kuin tehtiin
silloin seudulla Betlehemin.

Tänä jouluna
tahtoisin nähdä
jouluvalojen kimmeltäessä
oikean valon
matkaan lähteä
seurata tähteä
luokse sen halvan majan
syntymäpäivänä Vapahtajan.

Tänä jouluna
tahtoisin löytää
sen lahjan kaikille tarjotun
sen juhlahumussa unohdetun
tahtoisin kuulla
vaikkakin vajavasti
kuunnella sydämellä
enkelilaulua:
Kunnia korkeudessa
rauha ja hyvä tahto
ihmisten keskuudessa.

**Hyvää
Joulua
Toivottaa**

www.rautia.fi

www.k-maatalous.fi

SOMERO p. 02-779 300
ma-to 8-17 pe 8-18 la 9-14

*Lämmintä Joulumieltä ja
Onnekasta Uutta Vuotta!*

**MUOTIPUTIIKKI
Helmi**

Joensuuntie 28, AVOINNA:
31400 Somero Ti-Pe 10-17
P. 02 748 9209 La 10-14
www.muotiputiikkihelmi.com

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*

KANKAAT KANGASKAUPPA RIITTA OMPELIMO OMPELU-TARVIKKEET
p. 748 5272, Joensuuntie 40

*Hyvää Joulua
ja Onnea Vuodelle 2009*
KAIVINKONEYHTYMÄ MIKKOLA
0500 970 610

*Hyvää Joulua ja
menestyksellistä Uutta Vuotta*
TOIVOTTAA

**LEHTOSEN
KASVATTAMO Ky**

Puh. 040-702 2349, 748 6599

*Hyvää Joulua ja
Iloista Uutta Vuotta*

Asiakkailleen toivottaa
Ravintola Punainen Lumme

ja
Harjula Catering Oy
Somerniemi puh. (02) 748 2186

Hyvää Joulua!

Someron Varaosa Ky
Tehdastie 5, 31400 Somero
puh (02) 748 6818, (02) 748 7251

*Rauhallista Joulua ja
Hyvää
Uutta Vuotta*

**Someron
taksiasema**

Puh. (02) 748 900

*Iloista Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!*

Texere

Joensuuntie 26, p. 748 6844

Hyvää Joulua!

ANNELIN SAVIPAJA

• *Uniikkia taide- ja käyttökeramiikkaa*

Joensuuntie 15, Somero, puh. 040 841 7347
Kesän aukioloajat: Kesä-, heinä- ja elokuun ajan
ma-pe 10-17, la 10-14.

*Turvallista Joulua ja
alkavaa Vuotta 2009*

Toivoo

RENGASLIIKE H. KETOLA

Puh. (02) 734 6450

**Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta**

SALON SEUDUN SANOMAT

Ajan tasalla aamusta iltaan

**Rauhallista joulua
ja menestystä
vuodelle 2009!**

**Seutu-
Sanomat**

Joka taivuteen ja yntykseen
myös Somerolla aina torstaisin.

KUVA-KEHYSTYSPALVELU

Kp KAMERA-PISTE

Puh. 748 7210 Raadelmantie 18, 31400 Somero

SOMERON KIVENVEISTÄMÖ

Puh. (02) 748 5180

KIRJAT JA SIKARIT
NETISTÄ
www.amanita.fi

*Lämmintä Joulua
ja Onnellista Uutta Vuotta*

Someron Autokatsastus

Pappilantie 15, puh. (02) 748 8841

Hyvää Joulua!

**SOMERON
KORJAUSPISTE**
Joensuuntie 4

Lapsuusmuisto joulukirkkomatkasta

Kotini oli maalaistalo Pikkujoensuussa. Kirkkoon mentiin yleensä hevosen kyydissä. Lapsuuden joulukirkkomatkoista nousee mieleeni ennen kaikkea paksut hanget ja paukkuvat pakaset. Vahva lumi painoi puut kaarelle. Pakkanen nipisti nenänpäätä, mutta kirkkoreessä väilyjen aika tar-keni kyllä, kun isän tekemät tallukkaat olivat jalassa. Kuikuset kilisivät hauskaasti hämärässä aamussa. Jokaisen talon ja mökin ikkunalla loistivat kynttilät valaisten tienoota ja nostaen juhlatunnelman mieliin. Tunnelma nousi sitä korkeammaksi mitä lähemmäksi päästiin. Samoin ihmisten ja hevosten määrä kasvoi koko ajan.

Valomeri tulvahti vastaan, kun astuimme kirkon ovesta sisään. Katokruunut valaisivat upeasti ja elävät kynttilät loistivat joka puolella. Kirkko oli jo melkein täynnä väkeä meidän tullessamme.

Pienen lapsenkin oli helppo yhtyä tuttujen jouluvirsien säveliin ja varsinkin "Enkeli taivaan" -virttä oli ihana veisata täysin rinnoin.

Vähitellen katseeni rupesi harhailemaan pitkin kirkkosalia. Upean alt-

taritaulun muistin aikaisemmilta kirkkomatkoilta, mutta se puhutteli voimakkaasti aina. Aikuisena sain tietää, että sen tekijä oli taitelija Erik Johan Löfgren. Hän oli tunnettu erityisesti historian maalarina ja hän oli nuoruudessa opiskellut Dysseldorffissa. Hän kuoli joulukuussa 1884 ja alttaritaulu jäi kesken. Se jouduttiin luovuttamaan keskeneräisenä seurakunnalle. Toinen taitelija viimeisteli teoksen, ja se kiinnitettiin uudistettuun alttarilaitteeseen vasta vuonna 1888. Joka kerta kirkossa käydessäni ihailin myös suuria, pusuonoita soittavia enkeleitä. Aikuise-na koin suuren pettymyksen, kun kuulin, että enkelit oli poistettu kuorista. Myöhemmin tein niistä jäljennöksen keramiikkateoksena.

Kotimatka joulukirkosta tapahtui hurjassa hevosenkyydissä. Se oli vuosittainen rituaali, jonka voittaja toi joulun kotiinsa. Uskon, että hevosetkin vaistosivat asian. Kotimatkaan meni paljon vähemmän aikaa kuin kirkkoon tullessa. Hevoset laukkasivat ja miehet hoputtivat niitä jatkuvasti. Eräs ystävä kertoi, että tuttu naapurin isäntä kutsui häntä ja miestänsä reen kannoille kyytiin, mutta hän vannoi, ettei ikinä enää suostu moiseen. Perässä tuleva

hevonen hengitti ja kuolasi kokoajan heidän niskaansa ja vauhti oli liian hurja. He rupesivat jo miettimään, miten päästä kyydistä pois. Vähän ennen heidän kotiaan oli onneksi jyrkkä mutka, jossa vauhtia oli hiljennettävä. He hyppäsivät kannoilta paksuun lumihankeen ja vei aikansa päästä sieltä ylös tielle.

Lapsuuden muistot ja elämykset ovat suurimerkityksisiä. Ne saattavat vaikuttaa ihmisen koko elämään. Varsinkin joulukirkkomatkoilla on ollut suuri merkitys minun elämäni. Olen säilyttänyt lapsuudenkodistani perintönä saamani lapsuususkon vanhuuteen asti. Saivatkohan juuri lapsuudessa näkemäni ja ihailamani kirkkojen taideteokset minut myöhemmin tutkimaan kirkkotaidetta ja tekemään niistä jopa väitöskirjan. Lapsena koettu usko syveni rippikouluaikana, jolloin käytiin varsin usein kirkossa. Suuri tapahtuma oli kasteenliiton uudistus, konfirmaatio, jonka vaikutus säteilee pitkälle elämäni.

Turvallista on kaikissa elämänvaiheissa tuntea, että Taivaan isä hoitaa ja antaa voimia, vaikka ihmiset omat voimat usein uupuvat.

Sisällysluettelo

Helena Frankberg-Lakkala	Lapsuusmuisto joulukirkkomatkasta	3
Irja Laiho	Tänä jouluna	4
Jukka Joosela	Jouluruno	4
Matleena Kuivinen	Tiileniskijän pojanpoika	5
Ari Aaltonen ja		
Hanna-Maija Saarimaa	Bruno Aalto in memoriam	7
Maija Liisa Hyytiäinen	Isäni Unto Alitalo (1920–2007)	8
Saini Helenoro	Lapsen muistikuvia jouluista 1930- ja 40-luvuilla	9
	Pohjois-Hämeestä	9
Kauko Partanen	Someron Laulumiesten puoli vuosisataa	12
Kalle Pirttilä	Kiiru – kulttuuritalo	16
Lisa de Gorog	Muistelmia Härän vaiheilta	20
Lyyli Honkio	Kaislarannan elämää 1945–50	24
Lyyli Nieminen	Rippikoulu keväällä 1930	26
Sanna Eloranta	Joulukuisia ihmeitä	27
Sanna Suominen	Yksinäisen ikävä	28
Eero ja Kirsti Älli	Joulu jo tulla saa	29
Kahvikuppikerholaiset	Arvo Pukkilalle 80-vuotissyntymäpäivänä 14.6.2008	31
Matti Ruostela	Reino Ruostela – Talvisillan Niinimäen isäntä ja sotiemme veteraani	32
	Aune, soteleski	35
Pekka Raitanen ja Eine Koskinen	Elina Salama, isotätini	39
Markus Virtanen	Hovirinnansilta	42
Timo Alanen	Myllyreisun tarina	45
Marja Näykki	Museoemäntä muistelee	46
Maija Liisa Hyytiäinen	Kuppi-Kustaan perhe	50
Lyyli Honkio	Tappurointi	52
Helga Laakso	Anteeksipyyntö	54
Reijo Mattila	Kissa	55
Sanna Eloranta	Koistuhdassa sanottua	56
Mikko Paakkonen	Oivan paukut ja muut konstit	57
Martti Jokinen	Riitti siinä muistelemista – Saarentaan koulusta	59
Reijo Siltasaari	Myllärinkosken menneisyyttä	62
Oiva Lindén	Maratonin lumoissa Helsingissä	65
Risto Ahti	Uusin silmin	66
Jukka Joosela	Talvirenkaiden vaihto	68
Sanna Eloranta	Tapahtui Korvatunturilla	69
Irja Laiho	Isänmaataan rakastavia suomalaisia: 200 vuotta	71
Risto Ahti	Suomen sodasta	72
	Lapsuuteni kokemuksia Terijoella 1938–39	74
Martti Helenoro	Matka takaisin Kuuterselkään	76
Aarne Harju	Kirkkomäki	78
Aila Talonen		
Somero-Seura kiittää		

Sydämelliset kiitokset kaikille kirjoittajille, kuvien lainaajille ja muille avustajille. Toimitus on editoinut kaikkia tekstejä ja tarkistanut tietoja. Kirjoitukset ensi vuoden julkaisuun pyydetään toimittamaan osoitteella Leeni Tiirakari, Akustintie 9, 31400 Somero tai mieluiten sähköpostilla leeni.tiirakari@somero.salonseutu.fi

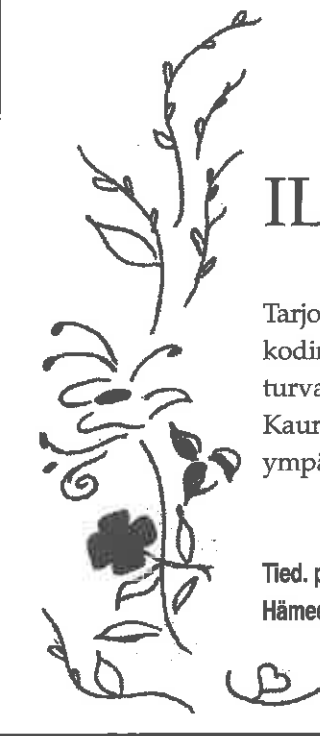
Rauhallista Joulua
ja nautinnollisia
lukahetkiä!

paikallislehti
SOMERO

Kiiruuntie 1, 31400 Somero
palvelukonttori puh. (02) 748 7550
somerolehti.ilmoitus@ts-group.fi
somerolehti.toimitus@ts-group.fi
www.somerolehti.fi

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

YKSITYINEN
VANHUSTEN
PALVELUKOTI
ILTATUULI

Tarjoamme vanhuksille
kodinomaista, yksilöllistä,
turvallista huolenpitoa.
Kaurakadon rauhallisessa
ympäristössä.

Tied. puh. (02) 748 1912 Anneli Saneri
Hämeenojantie 32, 31520 Pitkäjärvi

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

toivottaa Leena, Marina ja Kirsi
Parturi-kampaamo,
solarium **FIORINA**
Puh. 7486 697

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

Café Rose

P. 748 6688, Somero

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta!

Käsityö ja Lahja
SEIJA KETOLA, Joensuuntie 25, puh. 748 6850

Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta

Kiinteistönhoito
Talikka Ky

 <i>Lämmintä Joulumieltä kaikille!</i> Toivottaa Heikkarin Lomamökkien isäntäväki SOMERNIEMI, puh. 0400-121-373	<i>Rauhallista Joulua</i> Olet tervetullut SVENSSONIN eri tilaisuuksiin. Vanhatie 20 DIAKONIAYHDIÄSTYS RY.
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Toivottaa KÖKKÖN VÄKI PITKÄJÄRVI, SOMERO puh. 7481 163	<i>Hyvää Joulumieltä sekä Onnellista Uutta Vuotta</i> Toivottaa Someron Lihasavustamon Tehtaanmyymälä Takalan teollisuusalue puh (02) 748 6655
<i>Hyvää Joulua</i> T: museoemäntä/Maija	<i>Hyvää Joulua ja Onnea alkavalle vuodelle</i> SOMERON KONEVUOKRAAMO Metallitie 6, 31400 Somero, puh. (02) 748 7388, 050 534 1721

Someron Joulu 2008

TOIMITUSKUNTA

PÄÄTOIMITTAJA

TOIMITUSSIHTEERI

EDITOINTI

LEVIKKI

ILMOITUKSET

KANSIKUVA

PAINOPINNAN VALMISTUS

PAINOPAikka

LEENI TIIRAKARI

AILA TALONEN

PEKKA SALMINEN

ESSI TORKKOMÄKI ja NELLA LINDBERG

EERO ÄLLI

PELLERVO LUKUMIES

GRP SEPPÖ MÄKINEN

SÄLEKARIN KIRJAPAINO

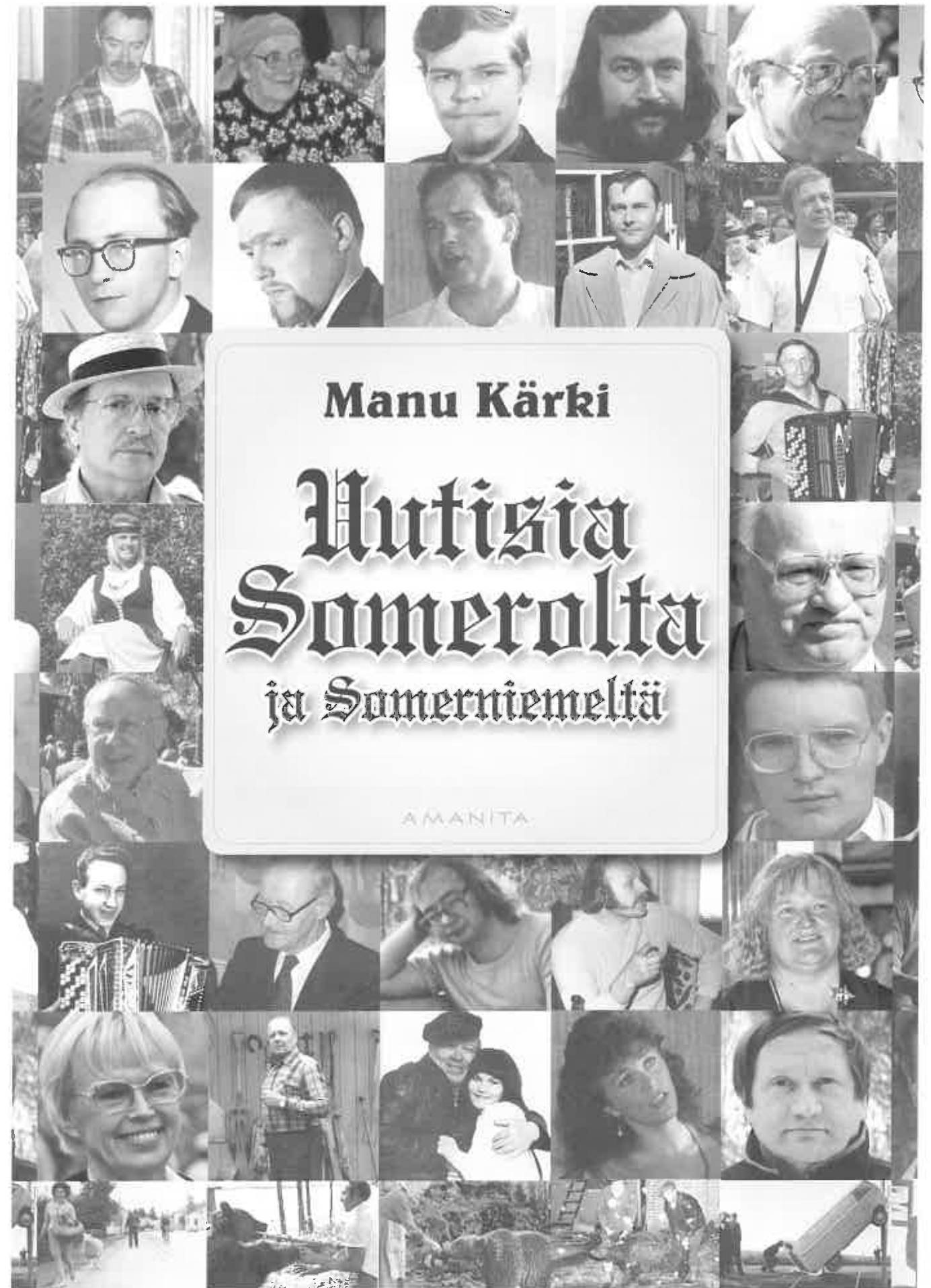
Liitys Somero-Seuran jäseneksi

www.someroseura.net

Hinta 9 euroa

Rauhallista Joulua Someron Joulun lukijoille Somero-Seura

Someron Joulu

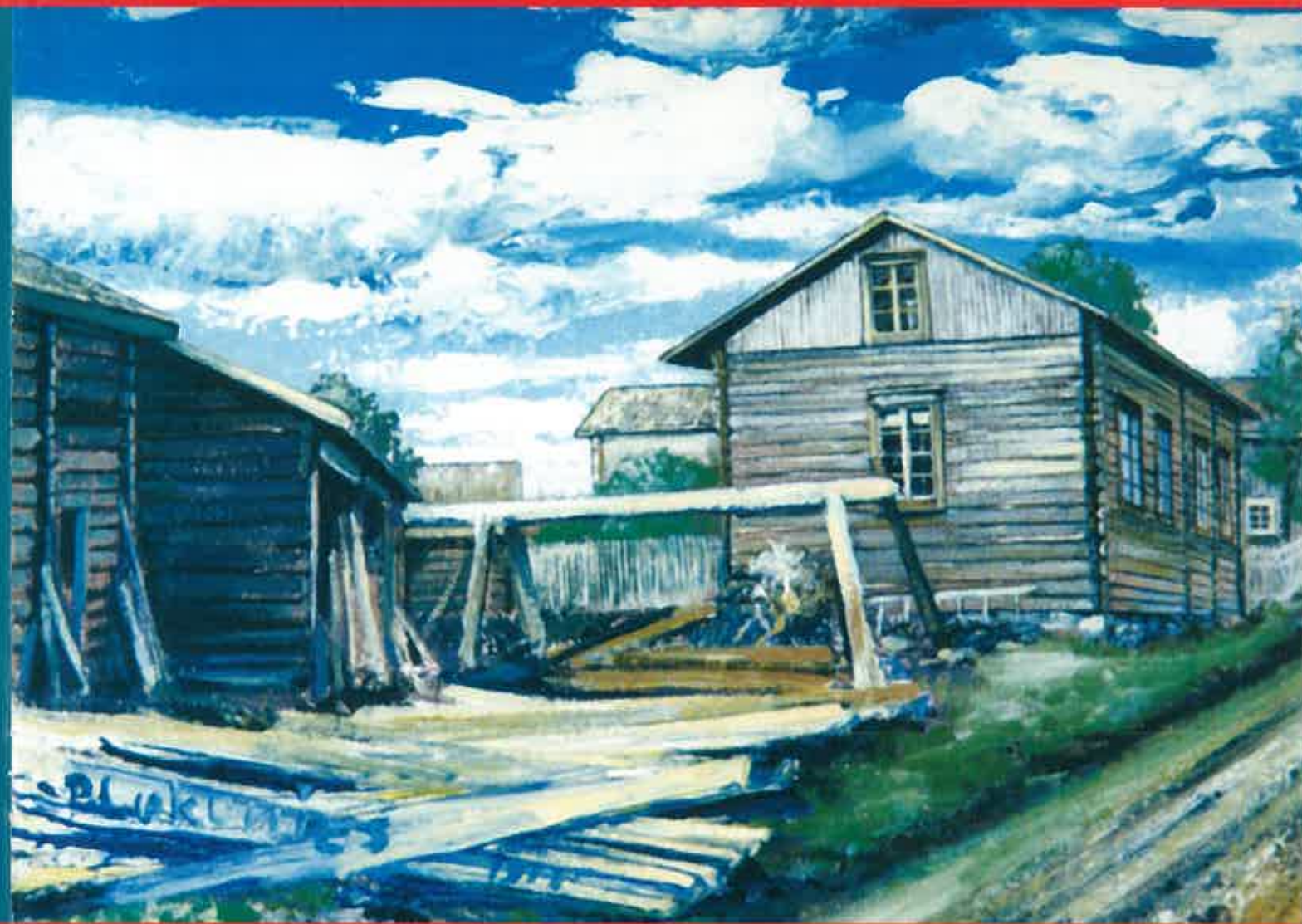
**HYVÄÄ
JOULUA!**

S MARKET

AGRI MARKET

Kaikki samalta pihalta

2008